

SEZER DEDE

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

EYLÜL 2024

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

ÖMER FARUK DÖNMEZ'İN ESERLERİNDE
GELENEKSEL VE DİNÎ UNSURLAR

SEZER DEDE

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

EYLÜL 2024

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**ÖMER FARUK DÖNMEZ'İN ESERLERİNDE
GELENEKSEL VE DİNÎ UNSURLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEZER DEDE

**DANIŞMAN
DOÇ.DR. MEHMET HALİL ERZEN**

VAN 2024

KABUL VE ONAY

Sezer DEDE tarafından hazırlanan “Ömer Faruk Dönmez’in Eserlerinde geleneksel ve Dinî Unsurlar” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Doç. Dr. Mehmet Halil ERZEN İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Başkan: Doç. Dr. Mehmet Halil ERZEN İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Üye: Doç. Dr. Nusret YILMAZ Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Iğdır Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Üye: Dr. Öğr. Mehmet Şahin YAVUZER İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	10/09/2024
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 10/09/2024

Sezer DEDE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sezer DEDE

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Eylül, 2024

ÖMER FARUK DÖNMEZ'İN ESERLERİNDE GELENEKSEL VE DİNİ UNSURLAR

ÖZET

Ömer Faruk Dönmez, Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olarak kendine özgü bir edebî kişiliğe sahiptir. Eserlerinde İslâmî bir çizgide geleneği ele alan Ömer Faruk Dönmez, geleneksel ve dinî unsurları günümüz okuruna ulaştıran ve toplumsal bilinci güçlendiren bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mizahi ve ironik anlatımıyla dikkat çeken Dönmez, eserlerinde geleneksel ve dinî temaları ustalıkla işleyerek Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur. Dönmez'in son dönemde edebiyat dünyasında yer edinmesi ve kendisine olan ilginin artması, bu çalışmanın yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu tez çalışması, Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde yer alan geleneksel ve dinî unsurların derinlemesine bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Dönmez, eserlerinde sıkça İslâmî değerleri ve toplumsal gelenekleri ele alarak, bu unsurları modern dünyada yaşanan değişimlerle karşılaştırır. Yazar, modernleşme ve şehirleşmenin toplumsal yapıya olan etkilerini irdelleyerek, geleneksel değerlerin korunması gerektiğini savunur. Aile, komşuluk ilişkileri ve misafirperverlik gibi geleneksel unsurlar, yazarın eserlerinde toplumsal dayanışmayı ve bireyler arasındaki bağı pekiştiren temel değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın bulguları, Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde geleneksel ve dinî unsurların önemli bir yer tuttuğunu, yazarın bu unsurları modern çağın zorluklarına karşı manevi bir rehber olarak sunduğunu göstermektedir. Dönmez'in eserlerinde geleneksel ve dinî değerlerin korunması ve bu değerlerin toplumun bütünlüğü için taşıdığı önem vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Ömer Faruk Dönmez, Gelenek, Din, Değerler

Sayfa Sayısı: IX+124

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Halil ERZEN

M.Sc. Thesis

Sezer DEDE

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
September, 2024

**TRADITIONAL AND RELIGIOUS ELEMENTS IN
ÖMER FARUK DÖNMEZ'S WORKS**

ABSTRACT

Ömer Faruk Dönmez, as one of the prominent authors of Turkish literature, possesses a unique literary identity. His works, which follow an Islamic perspective, address tradition and bring traditional and religious elements to today's readers, thus strengthening social consciousness. Dönmez, known for his humorous and ironic style, skillfully incorporates traditional and religious themes into his works, making significant contributions to Turkish literature. His recent recognition in the literary world and the growing interest in his works underscore the necessity of this study. This thesis aims to provide an in-depth analysis of the traditional and religious elements present in Ömer Faruk Dönmez's works. Dönmez frequently addresses Islamic values and societal traditions in his writings, comparing these elements with the changes taking place in the modern world. The author examines the effects of modernization and urbanization on social structures, advocating for the preservation of traditional values. Elements such as family, neighborly relations, and hospitality emerge in his works as core values that strengthen social solidarity and the bonds between individuals. The findings of this study show that traditional and religious elements play a crucial role in Ömer Faruk Dönmez's works, where he presents these elements as a spiritual guide to counter the challenges of the modern age. His works emphasize the importance of preserving traditional and religious values and their significance for the integrity of society.

Key Words: Turkish Literature, Ömer Faruk Dönmez, Tradition, Religion, Values

Quantity of Page: IX+124

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Halil ERZEN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖN SÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
1. ÖMER FARUK DÖNMEZ'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ	6
1.1 Yazarın Hayatı.....	6
1.2 Edebî Kişiliği.....	7
1.3 Eserleri.....	12
2. GELENEK	17
2.1 Gelenek Nedir?	17
2.2 Gelenek ve Edebiyat.....	23
2.3 Geleneksel toplum	27
2.4 Din ve Gelenek	29
3. ÖMER FARUK DÖNMEZ'İN ESERLERİNDE GELENEKSEL VE DİNİ	
 UNSURLAR.....	34
3.1.Sosyal Hayat.....	44
3.1.1 Giyim Tarzı.....	44
3.1.2 Aile Yapısı	47
3.1.3 Gelenek ve Kadın.....	50
3.2 Adetler	53
3.2.1 Halk Değişleri	53
3.2.2 Niyet	55
3.2.3 Yaşlılara Yer Verme	55
3.2.4 Ölülere Fatiha Okumak.....	56
3.2.5 Kurban KeskmeK	57
3.2.6 Sünnet Ettirmek	57
3.2.7 Mezar Taşına Yazı Yazma.....	58
3.2.8 Divan Kurulması.....	58

3.2.9 Kız İsteme	59
3.2.10 Misafir Ağır lama	60
3.2.11 Cenaze Töreni	61
3.2.12 Komşuya Yemek Götürme	61
3.3 Edebî Şahsiyetler	62
3.4 Din	66
3.4.1 Allah İnanc ı.....	66
3.4.2 Peygamberler	69
3.4.3 Kutsal Kitaplar	75
3.4.4 Sure ve Ayetler	77
3.4.5 Hadisler	79
3.4.6 Halifeler	81
3.4.7 Sahâbi	86
3.4.8 İbadetler	88
3.4.9 Melekler	92
3.4.10 Dinî mekanlar	96
3.4.11 Tasavvuf.....	97
3.4.12 Mutasavvıflar	105
3.4.13 Ahiret Hayat ı.....	112
4. SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA	119
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORİJİNALLİK RAPORU	

ÖN SÖZ

Gelenek, bir toplumun geçmişten günümüze aktardığı ve nesilden nesile geçen kültürel birikimlerin ifadesidir. Bu birikim, dil, sanat, müzik, giyim, yemek kültürü, inanç sistemleri ve daha birçok alanda kendini gösterir. Son dönemlerde, gelenek kavramı üzerinde yoğun bir ilgi ve tartışma yaşanmaktadır. Sanayileşme, teknolojik gelişmeler ve kentleşme gibi faktörler, toplumun yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimlerle birlikte, geleneksel değerler ve kültürel birikimler arka planda tutulmaya başlanmıştır. Gelenekten yana tavır takınan yazarlar geleneksel gelişimi savunmakta ve toplumu bu değerleri ile birlikte ilerlemeye teşvik etmeyi amaçlamışlardır.

Ömer Faruk Dönmez, çağdaş Türk Edebiyatı'nın son dönemlerinde ismi sıkça duyulan, geleneksel değerlere bağlı ve bu değerlerin savunucusu olarak bilinen bir yazardır. Eserlerinde, geleneksel değerlerin korunmasının ve toplumsal kimlik bütünlüğünün korunmasının altını çizen bir tema ön plana çıkmaktadır. Gelenek konusunu merkeze alan yazar, toplumun içerisinde yaşanan değişimlere ve modernizmle gelen dönüşümlere karşı duruşunu ortaya koymuştur. Eserlerinde geleneksel değerlerin önemini vurgulamış ve toplumdaki değişimleri eleştirel bir bakışla gözler önüne sermiştir. Dönmez'in, eserlerinde geleneksel değerlere olan bağlılığın ve değerleri korumanın toplumun kimlik bütünlüğü açısından ne kadar önemli olduğunu vurguladığı görülmektedir. Özellikle geleneksel değerlerin unutulmaması, geçmişten gelen mirasın sonraki kuşaklara aktarılması ve toplumun köklerine bağlılığının sürdürülmesi konularına dikkat çekmiştir.

Yazarın en bilinen eserleri arasında *Hamza*, *Dervişan*, *Bir Yobazın Günlüğü* gibi çalışmalar dikkat çekmektedir. Bu eserler, Dönmez'in gelenek ve modernizm arasındaki çatışmayı nasıl ele aldığını gösteren önemli eserlerdir. Örneğin, *Hamza* ve *Bir Yobazın Günlüğü* adlı eserlerinde yazar geleneksel aile yapısının modern toplum içindeki yerini ve önemini, karakterlerin yaşadığı iç çatışmalar üzerinden anlatmıştır.

Ömer Faruk Dönmez'in eserleri, gelenek ve modernizm arasındaki etkileşimi, bu iki zıt kavramın çatışmasını derinlemesine araştırır. Dönmez, eserlerinde geleneksel değerlerin sadece korunmasının ötesine geçerek, modern çağın zorluklarına uyum sağlayarak nasıl sürdürülebileceğini de ele almıştır. Bu, onun çalışmalarının temel yönüdür ve okuyucuları, bu değerlerin şimdiki ve gelecek yaşamımızdaki yerini yeniden düşünmeye yönlendirir.

Yazarın eserleri, toplumun değişen yüzü karşısında mücadele eden karakterlerle doludur. Bu karakterler bazen ismen zikredilirken bazen de dolaylı yollardan ön plana çıkarılmıştır. Bu karakterler, geleneksel değerlerle olan kişisel bağlarını korurken, modern dünyanın getirdiği zorluklarla yüzleşmişlerdir. Dönmez, bu karakterler aracılığıyla, geleneklerin ve modern dünyanın taleplerinin bireyler üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu durum, okuyucuların kendi yaşam deneyimleri ve değer yargıları üzerine düşünmelerini ve sorgulamalarını teşvik eder.

Dönmez'in eserleri, bu çatışma ve uyum arayışını, toplumsal ve bireysel düzeyde ele alarak, okuyuculara geleneksel ve modern unsurların bir arada var olabileceği, hatta birbirini tamamlayabileceği bir perspektif sunar. Ancak bu perspektif geleneklerin tamamen arka plana atılmadığı, bu değerlerin ön planda olduğu ve bu şekilde modern dünya ile bir uyum olabileceği şeklinde olmuştur. Bu eserler, geleneksel değerlerin modern dünyada nasıl bir rol oynayabileceği ve bu değerlerin geleceğe nasıl taşınabileceği konusunda okuyuculara düşünmeye sevk etmiştir.

Dönmez, eserlerinde İslâm'ın temel öğretilerini ve ibadetlerin ruhsal derinliğini vurgulayarak, okuyucularına hem dinî bir bilinç aşılamış hem de modern dünyanın getirdiği zorluklara karşı manevi bir rehber sunmuştur.

Dönmez, ibadetleri yalnızca birer ritüel olarak değil, bireyin ve toplumun manevi gelişiminde hayati önem taşıyan unsurlar olarak görmüştür. Eserlerinde, ibadetlerin insanın içsel dünyasında nasıl bir dönüşüm sağladığını ve Allah'a yakınlaşmada nasıl bir rol oynadığını işleyen Dönmez, okuyucularını bu manevi

pratigin önemine daha derinden bağlanmaya teşvik etmiştir. Onun anlatımında, ibadetler bireyin manevi yolculuğunda rehberlik eden, ruhunu arındıran ve toplumsal değerlerin korunmasına katkı sağlayan önemli birer araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, Dönmez'in eserlerinde yer alan tasavvufî öğeler ve geleneksel İslâmî değerler, modern zamanlarda kaybolmaya yüz tutmuş manevi zenginliklerin yeniden hatırlatılması ve korunması amacını taşımaktadır. Eserlerinde ele aldığı dinî temalar, sadece geçmişin birer hatırası değil, bugünün insanına ışık tutan ve geleceğe yönelik manevi bir köprü kuran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde, Ömer Faruk Dönmez'in hayatı, sanatı ve eserleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde, gelenek kavramı ve bu kavramın diğer disiplinler ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde geleneksel ve dinî unsurların nasıl işlendiği ele alınmıştır.

Bu çalışma, Ömer Faruk Dönmez'in edebî eserlerinde, geleneksel ve dinî unsurların nasıl işlendiğini ve bu temaların yazarın eserlerindeki rolünü ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Yazarın eserleri, derinlemesine incelenerek gelenek ile modernizm arasındaki etkileşimi ve bu etkileşimin toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamdaki yansımalarını anlamaya çalışacağız. Ayrıca, Dönmez'in eserlerinin Türk edebiyatına ve toplumuna nasıl katkılar sağladığını daha iyi anlayarak, yazarın gelenekle ilişkisini ve eserlerinin bu evrensel tema üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Sezer DEDE/ VAN

GİRİŞ

Gelenek, insanlık tarihinin en önemli kavramlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun en çok benimsediği miraslardan biridir ve bu durum, geleneğin hayatımızın her alanında etkili olmasından kaynaklanır. Gelenek, bir toplumun kültürel birikiminin ve değerlerinin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan ve o toplumun kimliğini ve sürekliliğini belirleyen bir etken olarak karşımıza çıkar. Bu kavram sadece edebiyat alanında değil, birçok farklı alanda da etkisini göstermiştir. Din, edebiyat, sosyoloji, mimari, ekonomi ve daha birçok alanda etkisini hissettirmiştir. Bu farklı alanlarda geleneklerin öğretileri, değerleri ve pratikleri toplumun düşünce yapısını, yaşam tarzını ve sosyal yapıyı şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bu değerler, insanların bir arada yaşamasını sağlayan ortak bir payda oluşturur ve toplumun birlik ve dayanışma duygusunu güçlendirir. Bu nedenle, geleneklerin toplum üzerindeki etkisi oldukça geniş kapsamlıdır.¹

Toplumsal açıdan geleneği ele aldığımızda, geleneklerine bağlı toplumların kentleşme ve modernleşme süreçleri karşısında daha dirençli oldukları görülmektedir. Gelenekleri ön planda tutan toplumlar, değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalmayı tercih edip modernleşmeyle birlikte gelen değişimlere karşı bir direnç göstermişlerdir. Bu durum, geleneksel değerlerin korunması ve geçmişin mirasının geleceğe taşınması amacını gütmüştür. Dinî açıdan bakıldığında, bir medeniyet inşa edilecekse, bu medeniyetin temel kaynağı olarak vahiy kabul edilmiştir. Din, geleneklerin içinde önemli bir yer tutar ve toplumun manevi hayatını yönlendirir. Dolayısıyla, bir medeniyetin inşa edilmesi hedeflendiğinde, dinî değerler ve vahiy kaynakları önemli bir referans noktası olarak kabul edilir. Bu anlayışa göre, gelenekler ve dinî prensipler bir toplumun temel değerleri ve kültürel kimliği üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur.

Sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte toplumlar hızla değişmeye başladığında, bu değişimin din ve gelenekleri ne ölçüde etkileyeceği üzerine tartışmalar ortaya çıkmıştır. Geleneğe bağlı kesimler, bu değişimin minimum düzeye

¹ Seyfettin Demir, *Seza-i Karakoç'un Şiirlerinde Gelenek* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 1-2

indirilmesi gerektiğini ve geleneklerin tamamen ikinci plana atılmaması gerektiğini savunmuşlardır. Geleneklerine bağlı toplumlar, sanayileşme ve kentleşmenin beraberinde getirdiği modernizmin, toplumun değerlerini, kültürünü ve sosyal dokusunu bozabileceğine inanmışlardır. Onlar için geleneklere bağlılık, toplumun birliğini ve kimliğini korumanın bir yolu olarak görülmektedir. Dolayısıyla, modernizmin etkileriyle birlikte geleneğin unutulmaması ve değerlerin devam ettirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu tartışmada, modernleşme sürecinin geleneksel değerlere ve kültürel mirasa verdiği zararın göz ardı edilmemesi gerektiği düşüncesiyle geleneğe bağlı kesimler, toplumun dönüşümüne karşı koruma refleksi göstermişlerdir. Onlara göre, geleneğin değerleri ve pratikleri toplumun hâlâ önem verdiği ve geçmişle bağını sürdürdüğü unsurlar arasında yer almıştır.

Geleneksel ve modern toplumlar arasındaki farklılıklar, yapısal ve sosyo-kültürel özelliklere dayanmaktadır. Geleneği ön plana çıkaran toplumlar genellikle daha katı sosyal hiyerarşilere, sınırlı olanaklara ve geleneklere bağlı bir yaşam tarzına sahiptir. Bu toplumlar, genellikle aile, din ve yerel topluluk değerlerine büyük önem verirler. Bireysel özgürlükler topluluk değerlerinin önüne geçmemekte ve toplumsal normlara uyum önem arz etmektedir. Modern toplumlar ise daha esnek sosyal yapılar ve daha büyük bir çeşitlilik sunar. Bireyler, daha fazla hareketlilik, kişisel özgürlükler ve çeşitli yaşam tarzlarına sahip olma eğilimindedir. Bu toplumlar hızlı teknolojik ilerlemeler, ekonomik kalkınma ve küreselleşme gibi faktörlerle birlikte değişime açık bir yapı sergilerler. Geleneksel toplumlar dış etkenlerle daha az etkileşim içindedir ve geleneksel değerler ve normlar uzun süre korunabilir. Ancak, modern toplumlar küresel iletişim ve teknolojik gelişmelerle daha fazla etkileşim halinde olduğundan kültürel değişimlere daha fazla açık hale gelmişlerdir. ²

Ömer Faruk Dönmez, eserlerinde modern dünyanın hızlı değişimleri ve bu değişimlerin geleneksel değerlere etkilerini incelemiştir. Yazar, modernleşmenin toplumu ve kültürel etkiyi zayıflattığını, geleneklerin ve öz değerlerimizin göz ardı edildiğini ele almıştır. Dönmez, modernizmin getirdiği zorluklara karşı geleneksel

²Mehmet Akgül, “Modernlik, Modernleşme; Post modernlik, Sekülerleşme Ve Din”, *Din Sosyolojisi*, editör. Niyazi Akyüz vd. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 198.

değerlerin korunmasının önemini vurgulayarak, eserlerinde bu durumu merkeze almıştır.

Bu bağlamda, Dönmez'in eserleri, okuyucuları geleneklerin önemini yeniden değerlendirmeye ve bu değerlerle bir bağ kurmaya davet eder. Yazar, toplumsal yenilenme ve uyumun, köklerimize ve geçmişimize bağlı kalarak, geleneksel değerlerimizi modern dünyanın gerçekleriyle, gelenekler göz ardı edilmeden bütünleştirerek mümkün olabileceğini savunur.

Yazar, eserlerinde karakterler aracılığıyla vermek istediği mesajları iletir. Karakterler, modern yaşamın getirdiği çatışmalar ve zorluklar içinde, geleneksel değerlere olan bağlılıklarını korumaya ve bu değerleri yaşamlarında nasıl sürdürebileceklerini bulmaya çalışırlar. O, bu karakterlerin deneyimleri üzerinden, geleneksel değerlerin toplumsal huzur ve bütünlüğü nasıl sağlayabileceğini, bu değerlerin toplumun temel yapı taşları olarak nasıl işlev görebileceğini göstermeye çalışmıştır.

Ömer Faruk Dönmez, eserlerinde geleneksel ve dinî unsurları derinlemesine işler. O, geçmişin mirasını taşıyan ve geleneksel değerlere bağlı kalan karakterleri aracılığıyla geleneksel yaşam biçimlerini, inançları, ritüelleri ve toplumsal ilişkileri canlı bir şekilde aktarmıştır. Dönmez'in eserlerinde gelenek, sadece geçmişe atıfta bulunan bir kavram değil, aynı zamanda geleceğe yönelik bir taahhüttür. Bu eserlerde, geleneksel değerlerin korunması ve yaşatılması konusunda bir uyanış ve sorumluluk hissettirilir.

Dinî geleneklere olan bağlılığıyla dikkat çeken Dönmez, ailesinin de etkisiyle bu bağlılığını daha da belirginleştirmiştir. Yazarın neredeyse tüm eserlerinde geleneklerin etkisini görmek mümkündür. "...dindar bir çevrede doğdum ve yetiştim..."³

³ Ömer Faruk Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019), 14.

Dönmez'in eserlerinde yer alan dinî unsurlar, bireylerin ruhsal yolculuklarında rehberlik eden temel öğeler olarak öne çıkmaktadır. İbadetler, dualar, tasavvufî öğretiler ve ahlakî ilkeler, O'nun anlatılarında merkezi bir rol oynar. Yazar, İslâm'ın özünde bulunan bu unsurları ele alarak, okuyucularına hem manevi bir derinlik kazandırmayı hem de onları İslâmî değerler konusunda bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Yazar bu unsurların, bireylerin sadece günlük yaşamlarında değil, aynı zamanda içsel dünyalarında da bir dönüşüm geçirmelerine katkı sağlayacaklarına vurgu yapmıştır.

Onun eserlerinde, dinî unsurlar toplumsal dayanışmayı, adaleti ve ahlakî bütünlüğü sağlayan önemli yapı taşları olarak betimlenir. Bu bakımdan, Dönmez'in eserleri, modern çağda dinî değerlerin yeniden hatırlanması ve yaşatılması gerekliliğini vurgular niteliktedir.

Ömer Faruk Dönmez'in, eserleri sadece edebî bir değer taşımaz. Yazar, yapıtlarıyla aynı zamanda toplumsal ve ahlakî mesajlar vermeye çalışmıştır. Kendi geleneklerimizden uzaklaşma ve bu uzaklaşmanın beraberinde getireceği yıkımdan bahsetmiştir. Popülerlik kaygısıyla kaleme alınan eserlerin artık insanlara gerçek anlamda bir mesaj iletemeyeceği korkusunu dile getirmiştir. Ayrıca, popüler kültürün ve ticari kaygıların edebî eserlerin kalitesini ve mesajını olumsuz etkilediğine dikkat çekmiştir. Bu nedenle, bir eserin ele alınmasında Allah'ın rızasının gözetilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Dönmez, katı gelenekçi düşünceye sahip bir yazar değildir. Tam tersine, o, geçmiş birikimimizin olumlu yönlerini ele alıp üzerine yeni ve özgün bir şeyler inşa etmemiz gerektiğini savunmuştur. Bu yeni ve özgün anlayışın içeriğinin dolu olması gerektiğini ve kendi edebî eserlerimizden örnekler alınması gerektiğini belirtmiştir. Ancak örnek alırken körü körüne taklit etmek yerine, kendi birikimimize yabancı olmayan ancak yeni eserler ortaya koymak önemlidir.

Ömer Faruk Dönmez, eserlerinde geleneksel yaşam biçimlerinin ve toplumsal değerlerin kentleşme süreci ve modernizm karşısındaki zorluklarını ele

alır. Dönmez, bu eserlerinde gelenek ve modernizm arasındaki çatışmayı vurgularken, geleneksel değerlerin önemine değinir ve korunması gerektiğinin altını çizer. Okuyucu, eserlerindeki karakterler aracılığıyla geleneksel yaşamın güzelliklerini ve zorluklarını deneyimlerken, kendi toplumlarının köklerine ve değerlerine olan bağlılıklarını sorgulamaya ve yeniden keşfetmeye yönlendirilir.

Ömer Faruk Dönmez'in eserleri, geleneksel ve dinî değerlere olan bağlılığı ve bu değerlerin korunması gerekliliğini vurgulamaları açısından önemlidirler. Eserlerinde, okuyucularını geçmişin mirasını hatırlamaya, geleneksel ve dinî unsurlara sahip çıkmaya ve gelecek nesillere aktarmaya davet eder. Bu bağlamda, Dönmez'in eserlerinde geleneksel ve dinî unsurların nasıl işlendiğini, karakterlerin geleneksel ve dinî değerleri nasıl yansıttığını ve O'nun eserlerinde yer verdiği geleneksel ve dinî öğeler detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılacaktır.

1. ÖMER FARUK DÖNMEZ'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1 Yazarın Hayatı

Dönmez, 1976 yılında Adana'da doğmuştur. Babası öğretmen, annesi ise ev hanımı olan Dönmez, ailenin en büyük çocuğudur. Ömer Faruk Dönmez, ilk eğitimini aile ortamında almıştır. Ailesinin sohbetlerine katılması, onun tasavvuf, siyaset, edebiyat ve ilahiyat alanlarında ilk fikirlerinin oluşmasında büyük bir etkiye sahip oldu. Babasının eğitimci olması da yazarın eğitiminde önemli bir rol oynadı. Bu aile sohbetleri, Dönmez'in çocukluk yıllarından itibaren zihnini meşgul etmiş ve bu durum, onun İslâmî düşünceye olan bakışını olumlu yönde etkilemiştir. Ömer Faruk Dönmez'in ilkokul yılları Gaziantep ve Adana şehirlerinde geçmiştir. İlk eğitim yıllarını Gaziantep ve Adana'da, lise eğitimini ise Adana İmam Hatip Anadolu Lisesi'nde tamamlamıştır. Lise yıllarında Dönmez, Adana Şehir Tiyatrosu'nu sıkı bir şekilde takip etmiştir. Ömer Faruk Dönmez, küçük yaşta edebiyatla tanışmış ve bu merakı lise yıllarında da devam etmiştir. Türk Edebiyatı alanında bir hikâyesi yayımlanmış ve ayrıca *Çınar* dergisinde birkaç yazısı yer almıştır. Bu deneyimler, Dönmez'in edebiyatla olan ilgisini daha da pekiştirmiştir. Dönmez, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü 1997 yılında bitirmiştir. Mezuniyetini Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi'nde tamamlamıştır. Mezuniyetinin ardından öğretmenlik kariyerine Adana'da başlamıştır. Üniversite yıllarında arkadaşlarıyla birlikte edebiyat alanında çalışmalar yapmış ve *Genç Dokuz Eylül* adlı dergiyi üç sayı boyunca çıkarmışlardır. Dönmez, farklı alanlarda da yazılar yazsa da öyküye ayrı bir önem vermiştir. 2001 yılında *Atlılar* dergisinde üç öykü, 2002'de *Huruç* dergisinde bir öyküsü yayımlanmıştır. İlk eseri olan *Hep Aynı Hikâye* ise Hece yayınlarından çıktı. Aynı zamanda *Hece Öykü* dergisinde yer almış ve öyküleriyle de dikkat çekmiştir. Ömer Faruk Dönmez'in yazıları, *Türk Edebiyatı*, *Atlılar*, *Huruç*, *Hece*, *Hece Öykü*, *Cafcaf*, *Fayrap* ve *Müdahale* dergilerinde yayımlanmıştır. Askerliğini Diyarbakır Kulp'ta tamamlamıştır. Ayrıca Dönmez'in bir oğlu ve bir kızı vardır.⁴

⁴ Sıddık Yurtsever, *Ömer Faruk Dönmez Anlatılarında Anlam Arayışı: Mizah ve Tasavvuf* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 5.

1.2 Edebî Kişiliği

Ömer Faruk Dönmez, bir grup edebiyatçı ile *Edebi Müdahale* dergisini çıkararak Edebiyat dünyasında okurun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Çok sayıda çıkarılmasa da etkisi uzun süren dergi, daha çok öykü ve eleştiri görünümündeydi. Dönmez, bu dergi ile birlikte emperyalizme, kapitalizme ve modernizme karşı bir tavır alması ile dikkat çekti.⁵

Ömer Faruk Dönmez, eserlerinde geleneksel ve dinî değerlere bağlılığını açıkça göstermiştir. Gelenek, kültürel miras ve toplumsal köklerin önemini vurgulamak açısından önemli bir kavramdır. Modernizme karşı çıkmasının en önemli nedenlerinden biri ise modernizmin geleneği arka plana atması, kültürel değerleri yok sayması ve toplumsal dönüşümlerde köklü değişimlere yol açmasıdır. Dönmez, geleneğin önemini korumanın ve değerlerimize sadık kalarak ilerlemenin toplumsal ve kültürel bir zenginlik olduğunu ifade etmiştir.

Yazarın bazı eserleri okunduktan sonra, okuyucunun zihninde yer eden en belirgin özellik, eserlerin edebî ve mizahi yönlerinden çok ideolojik ve öğretici bir dille kaleme alınmış olmasıdır. Örneğin, *Hamza* adlı eserin ideolojik ve öğretici bir dil ile ele alındığı görülmekte ve bu eserin bir mesajı iletmek için bir aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.⁶ Dönmez, eserlerinde derin bir mesaj iletmek amacıyla bu tarz bir anlatım tercih etmiştir. Bu yaklaşımıyla okuyucuyu düşünmeye ve değerlendirmeye yönlendirirken aynı zamanda toplumsal meselelere dikkat çekmiştir.

Ömer Faruk Dönmez'e göre, kendi özümüze dönmenin önemli faydaları vardır. O, modernizmin bizi kendi değerlerimizden uzaklaştırarak, geleneklerimizi ve kültürel mirasımızı unutturabileceğini düşünmektedir. Kendi özümüze dönerek, köklerimize bağlı kalmak ve değerlerimize sadık kalmak, toplumumuzun ve bireylerimizin sağlıklı bir şekilde gelişmesine katkı sağlar. Dönmez, modernizmin

⁵ Yurtsever, *Ömer Faruk Dönmez Anlatılarında Anlam Arayışı: Mizah ve Tasavvuf*, 6.

⁶ Gizem Sevinç, *Türk İslam Edebiyatında İslamcı Mizah: Ömer Faruk Dönmez Romanları*, (Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 71.

getirdiği hızlı değişimlerin, insanları yabancılaştırabileceğini ve değerlerimizi koruma çabalarını göz ardı ederek toplumda boşluk yaratabileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, kendi özümüze dönmenin, değerlerimizi yaşatmanın ve geleneklerimizi korumanın önemine dikkat çekmiştir.

Ömer Faruk Dönmez'in eserleri sadece edebî bir değer taşımaz. O eserlerinde aynı zamanda toplumsal ve ahlakî bir mesaj vermeye çalışır. Geleneklerimize ve dinimize yabancılaşmanın ve bu yabancılaşmanın oluşturacağı yıkımı vurgulayarak, insanlara kendi değerlerine dönme çağrısı yapar.

Yazar, popülerlik kaygısıyla kaleme alınan eserlerin içerikten ziyade yalnızca popüler olmayı hedeflediğine dikkat çeker ve bu durumun edebî eserlerin kalitesini ve mesajını olumsuz etkilediğine işaret eder. Dönmez, eserlerin kaleme alınmasında Allah'ın rızasının gözetilmesi gerektiğini ifade ederek, içeriklerin yüce değerlere uygun olması ve insanlara anlamlı bir mesaj iletmeyi hedeflemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Dönmez, eserlerini İslâmî bakış açısıyla ele almaktadır. İslâm'ın temel kavramlarını, ahlakî ilkelerini ve manevi değerlerini yansıtmaya çalışmıştır. Ayrıca, ayet ve hadisleri eserlerinde kullanarak İslâmî bir perspektif sunmuştur. Kıssa geleneğini de Kur'an-ı Kerim'den ilham alarak eserlerinde ustalıkla kullanmıştır. Dinî referansları başarılı bir şekilde eserlerine yediren Dönmez, okurlarına hem edebî hem de manevi bir tat sunmuştur. Kendisi, dinî hassasiyetlere büyük önem vermiş ve bu konuda bir mücadele içinde olmuştur. Bu dinî hassasiyetlerin oluşmasında ailesinin de büyük bir katkısı olduğunu belirtmektedir. Dönmez İslâmî hassasiyetle ele alınmayan eserlerin değerli olmayacağını belirtmiştir.

“Elhamdülillah. Allah ailemden razı olsun; İslâmî bir iklimde yetiştirdiler bizi”.⁷

Dönmez, eserlerinde okurunu karşısında hissederek, sade bir dil kullanır. İslâmî düşünceye odaklanan Dönmez, okurların İslâm'ı daha iyi anlamaları ve

⁷ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 204.

içselleştirmeleri için İslâm tarihinden anekdotlar, ayet ve hadis metinleri, günümüzden örnekler, şiirler ve fıkralardan örnekler sunmuştur.

Tasavvufa olan ilgisi de Dönmez'in hemen hemen tüm eserlerinde görülür. Özellikle nefsin terbiyesi konusunda bize örnekler sunmuştur. Ona göre, önce bireyin kendi nefsinin terbiye edilmesi gerekir, ardından başkalarının nefsi konusunda onlara yol göstermek mümkün olur. Aksi takdirde, kendisine faydası olmayan birinin başkalarına faydalı olabileceği düşünülemez.

Yazarın öykülerinde ironi en önemli unsurlardan biridir. *Hamza* adlı eserinde yer alan 'Figân-ı Lügati't Türk' bölümü, çeşitli söz oyunları, mantıksal dönüşler ve ironi kullanılarak şekillendirilmiştir. Bu bölüm, romanın diğer kısımlarına kıyasla daha yenilikçi ve yaratıcı bir mizah anlayışına sahiptir. Dönmez bu bölümde dilin ve kelimelerin oynaklığını ustaca kullanarak okuyucuya hem eğlenceli hem de düşündürücü bir deneyim sunmuştur.⁸ Dönmez, verdiği örneklerle hem güldürüp hem düşündürmeyi amaçlar. Saf güldürme amacı gütmemiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, insanların yanlış yollara sapmalarına neden olan faktörleri de eleştirerek, toplumsal ve bireysel sorunlara dikkat çekmiştir.

Ömer Faruk Dönmez, modernizmin insan üzerindeki olumsuz etkilerini eleştirmektedir. Modern yaşamın insanları günlük rutine, tüketim kültürüne ve teknolojiye bağımlı hale getirerek ruhsal derinlikten ve varoluşun anlamından uzaklaştırdığını vurgulamıştır. Dönmez, insanların sadece fiziksel ihtiyaçlarla sınırlı bir hayat sürdüğünü ve bu durumun onların yaratılış amaçlarını unutmalarına neden olduğunu belirtir. Bu kısır döngüden kurtulmanın yolunun, ruhu yeniden keşfetmekten geçtiğini savunur. Ruhsal uyanış ve kimlik arayışında ise tarihin ve edebiyatın rehberlik edebileceğini, bu iki alanın hikmet ve kudret gibi temel kavramlarla insanlara yol gösterebileceğini ifade eder.⁹

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde zaman ve mekân kavramları, sadece belirli bir coğrafyaya veya tarihsel döneme indirgenmekten çok, daha evrensel bir

⁸ Sevinç, *Türk İslam Edebiyatında İslamcı Mizah: Ömer Faruk Dönmez Romanları*, 82

⁹ Sıddık Yurtsever, *Ömer Faruk Dönmez Anlatılarında Anlam Arayışı: Mizah ve Tasavvuf*, 8-9.

anlam taşırlar. Yazar, mesajlarını sınırlı bir zaman dilimi veya coğrafi mekanla sınırlamaktan kaçınmıştır. Onun eserlerinde zaman, insan deneyimlerinin evrenselliğine ve insanlık tarihine geniş bir perspektiften bakmanın bir yolu olarak işlev görüyor. Aynı şekilde, mekân da sadece fiziksel bir coğrafyayı temsil etmek yerine, insan ilişkileri, duygular ve düşünceler gibi daha derin ve evrensel konuların sembolü olarak kullanılıyor. Bu yaklaşım, Dönmez'in okuyucularına daha geniş bir bakış açısı sunmasını ve eserlerinin sınırlı bir zamana veya mekâna hapsolmemasını sağlayacaktır.

“Zavallı halkım, mazlum gördü mü dayanamaz oy verir Gregor. Algı yöntemi dehşet bir yöntemdir Gregor. Geldim valla Gregor, birçok sebep sıralayabilirim...”¹⁰

Yazar, vermek istediği mesajları bazen gerçek kahramanlar üzerinden iletirken, bazen de hayali kahramanlar yaratıp onlar aracılığıyla mesajlarını iletmiştir. *Bir Yobazın Günlüğü* adlı eserinde hayali kahraman olan ‘Gregor’, bunun örneklerinden biridir. Dönmez, Gregor ile hayal dünyasında yaptığı konuşmalar aracılığıyla, okuyucunun dikkatini çekmeyi ve düşündürmeyi amaçlamıştır. O’nun eserlerinde gerçek ve hayali karakterleri kullanma becerisi, okuyucuya farklı perspektiflerden bakma fırsatı sunmuştur. Yazarın bu becerisi yalnızca bir olayı anlatmakla kalmaz, aynı zamanda geniş bir düşünsel alanı da kapsar ve mesajlarını derinleştirmesine olanak tanır. Gregor gibi hayali kahramanlar, Dönmez’in mesajlarını daha etkili bir şekilde iletme ve okuyucunun düşünce dünyasına dokunmak için kullandığı farklı bir yol olmuştur.

Ahmet Mithat Efendi, 19. yüzyılda romanlarıyla dikkat çekmiş bir yazardır. Onun edebî katkıları, sadece sanatsal eserler üretmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda o dönemde kültürel bir dönüşüm yaşayan toplumu eğitime amacını da taşımıştır. Ahmet Mithat Efendi, ‘Romanın okunmasında ki maksadın insanın bilmediği şeyleri bu vesile ile öğrenmesi midir?’ sorusuyla, eserlerinde öğretici bir dil kullanmış ve romanlarını, okuyucuya bilgi vermek ve düşündürmek amacıyla

¹⁰ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 75.

yazmıştır. Bu yaklaşımıyla, yazdıkları üzerinden toplumsal bir farkındalık ve eğitim misyonu üstlenmiştir.¹¹

Ömer Faruk Dönmez, Ahmet Mithat Efendi gibi yazılarında okuyuculara bir şeyler aktarmayı ve öğretmeyi amaçlamıştır. Ancak temel fark şudur: Mithat Efendi, kültürel değişimin eşiğinde olan bir milleti eğitmeyi amaçlarken, Dönmez, bu kültürel değişimin her halini yaşayan ve bu kültürün içinde doğmuş ve büyümüş bir milleti eğitmeyi hedeflemiştir. Özellikle bu hedefe ulaşmaya çalışırken, gençleri öncelikli olarak ele almış ve eğitmek istediği kesimi gençler olarak seçmiştir. O'na göre, gençler toplumun geleceğini temsil eden kesimdir.

Yazarlar, halkı bilgilendirmek amacıyla farklı türlerde eserler kaleme almışlardır. Roman bu türlerin başında gelir. Özellikle bazı İslâmî kesimler, romanın İslâmî tarzda olmadığını savunmuşlardır. Bu tutumu, Dönmez'in *Bir Yobazın Günlüğü* adlı eserinde görmek mümkündür. Ancak Ömer Faruk Dönmez, her ne kadar roman türüne karşı çıksa da birkaç eserini roman türüne yakın bir şekilde ele alması aslında Dönmez'in bu türü, amaç olarak değil, topluma İslâm'ı veya hakikati öğretmek için bir araç olarak kullandığını göstermektedir.

“Fakat ben roman falan yazmam arkadaşlar, baştan söyleyeyim de boşuna heveslenmeyin. Zira roman bize ait bir tür değildir. Biz hikâyeler anlatırız efendim. Menkıbeler söyleriz, rivayetler aktarırız, kıssaları birbirine bağlarız; ama asla roman yazmayız.”¹² Burada Ömer Faruk Dönmez, roman türüne olan mesafesini ifade ediyor ve bu türün Türk edebiyatına yabancı olduğunu vurguluyor. Yazara göre, Türk edebiyatı ve kültürü daha çok hikâye anlatıcılığı, menkıbeler, rivayetler ve kıssalarla şekillenmiştir. Bu nedenle, kendisinin roman yazmayacağını belirterek, geleneksel anlatım biçimlerini tercih ettiğini ifade ediyor. Yazar, bu açıklamasıyla, edebî türlerin kültürel kökenlerini ve Türk edebiyatının kendi özgün yapısını koruma arzusunu dile getiriyor. Dönmez'in roman türünü “bize ait bir tür değildir” diyerek eleştirmesi, Türk edebiyatında çıkmış olan birçok kaliteli romanı ve bu romanları yazan, geleneğe bağlı yazarları göz ardı etmek gibi bir duruma yol açabilir. Türk

¹¹ Sevinç, *Türk İslam Edebiyatında İslamcı Mizah: Ömer Faruk Dönmez Romanları*, 71.

¹² Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 65.

edebiyatında, geleneksel temaları ve kültürel unsurları başarılı bir şekilde işleyen çok sayıda önemli roman bulunmaktadır. Bu bağlamda, O'nun roman türüne yönelik eleştirisi, bu tür eserlerin edebî değeri ve kültürel önemiyle çelişebilir. Geleneksel anlatım biçimlerine olan bağlılığına rağmen, bu tür eserlerin Türk edebiyatında güçlü bir yere sahip olması, Dönmez'in bakış açısında bir tutarsızlık oluşmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla, roman türüne karşı olan eleştirisi, hem Türk edebiyatındaki zengin roman geleneğini hem de bu türü başarılı bir şekilde kullanan yazarları görmezden gelmek anlamına gelmiş olur. Bu durum, Dönmez'in kendi edebî duruşunda da bir çelişki yaratabilir.

Özetle, Ömer Faruk Dönmez, geleneksel ve modern değerleri ustalıkla bir araya getiren, toplumsal sorunlara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan ve mizahi bir üsluba sahip bir yazar olarak tanımlanır. Dönmez, bununla birlikte eserlerinde sık sık dinî unsurlara da yer vermiştir. Eserleri, Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuş ve okurlara hem eğlenceli hem de düşündürücü deneyimler sunmuştur.

1.3 Eserleri

Ömer Faruk Dönmez, genellikle öykü türünde eserler kaleme almıştır. Eserlerinin bazıları tamamen öykülerden oluşurken, bazı eserleri roman türüne yakın yazılmıştır. Diğer eserleri ise günlük ve sohbet tarzında yazılmış öykülerden oluşmaktadır. Dönmez'in eserleri arasında *Hep Aynı Hikâye*, *Bir Kitap Bir Balta*, *Hamza*, *Bir Yobazın Günlüğü*, *Dervişan*, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, *Rünya*, *Ab-ı Hayat-I*, *Ab-ı Hayat-II*, *Ab-ı Hayat III*, *Paradigma Sonsuzluk* ve *Yolcu ve Burjuva* yer almaktadır.

Dönmez'in edebî kişiliğiyle ilgili verilen bilgilerin pekişmesi açısından, farklı türlerde yazdığı eserlerin içeriğinden bahsetmek önemli olacaktır. Bu, okuyucuların Ömer Faruk Dönmez'in edebî kişiliğini daha iyi kavramalarına olanak sağlayacaktır.

Ömer Faruk Dönmez'in ilk eseri olan *Hep Aynı Hikâye*, “Savrulan”, “Kaçık”, “Karımı Nasıl Öldürebilirim”, “Bir Yanlışlık”, “Gömülen”, “Esaslı Adam”, “Sevimli Hırsız” ve “Hep Aynı Hikâye” adlı sekiz farklı hikâyeden oluşmaktadır. Bu eserde,

çocukluk anıları, okul hayatı ve aile yaşamı gibi konular ironik bir üslupla ele alınmıştır. Bu eserde Oğuz Atay'ın etkisi açıkça görülmektedir. “Yine nerden geldik bu konuya! Sen adam olmazsın. (Oğuz Atay. On puan.)”¹³ Ömer Faruk Dönmez, eserlerinde Oğuz Atay gibi ironiyi önemli bir silah olarak sıkça kullanmıştır. Bu nedenle eserlerinde yergi ve alay ön planda olmuştur.

Yazar, *Hep Aynı Hikâye* adlı eserinde sık sık eleştirilere yer vermiştir. Eğitim sistemini ve üniversiteleri, hikayelerinde yer verdiği kahramanlar üzerinden eleştirmiştir. Dönmez, bu eleştirileri yaparken ironiye de ön plana çıkararak okuyucuların dikkatini çekmeyi amaçlamıştır. Eğitim sistemindeki eksiklikleri ironiyle harmanlayarak anlatan yazar, okuyucuların bu konular üzerinde düşüncelerini ve sorgulamalarını sağlamayı hedeflemiştir. Dönmez'in bu yaklaşımı hem eleştirilerini daha etkili kılmakta hem de okuyucularına farklı bir bakış açısı sunmaktadır. “İdamıma karar verildi. İyi halim göz önünde bulundurularak cezamda kısmi bir azaltma yapıldı ve dört yıl ağır fakülte cezasına çarptırıldım. Yaşlandım, yoruldum sevgili Sartre, dayanamıyorum, şu fakülte kolonisinde saçımı sömürge ettim ben. Durumum çok vahimdi. Hemen müdahale etti doktorlar. Acile kaldırdılar. Kesin dönüş yaptım hayattan, saçlarım dağıldı sevgili Sartre. Âşık olduğum kız beni terk etti anlıyor musun?”¹⁴

Hamza adlı kitabında edebiyat alanına ilgili ve anlam arayışı içerisinde olan bir gencin hikâyesi anlatılır. Sadece Hamza adlı gencin değil genel olarak gençlerin toplumsal yozlaşması ve çektikleri sıkıntılar ele alınır. Hamza anlam arayışı içerisinde iken karşılaştığı meczup amca ona sorduğu sorular ile Hamza'nın anlam arayışını daha da anlamlı hale getirmiştir. Meczup amcanın sorularıyla bir yolculuğa çıkan Hamza, artık farklı bir karaktere bürünmüştür. Daha fazla sorgulayan ve asıl amacına ulaşmayı hedefleyen bir karakter karşımızda bulunmaktadır. *Hamza* adlı eserde hem ideal bir toplumun hem de ideal bir gençliğin nasıl olması gerektiği düşüncesi, okuyuculara oldukça etkili bir şekilde aktarılmıştır.

¹³ Ömer Faruk Dönmez, *Hep Aynı Hikâye* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), 17.

¹⁴ Dönmez, *Hep Aynı Hikâye*, 14.

“Fıgan-ü Lügati-t Türk” bölümü, *Hamza* adlı eserin en dikkat çekici yanıdır. Bu bölüm, kurmaca olarak hazırlanan bir sözlük niteliğindedir. Sözlükte toplam on üç kelimeye yer verilmiş ve bu kelimeler üzerinden çeşitli mesajlar iletmeye çalışılmıştır. Dönmez, hikayelerinde anlattığı bir sözcüğü odak noktasına alır ve o kelime üzerinden sözlükteki hikâyeye başlar.

“Uhu, kardeşlik, dostluk, bağlılık anlamına gelen ‘uhu’ sözcüğüne ‘vet’ sözcüğünün eklenmesiyle türetilmiştir. ‘Uhu’ herkesin bildiği gibi, tutkal, yani yapıştırıcı demektir. ‘Vet’ ise herkesin değil, İngilizce bilenlerin bildiği gibi asker anlamındaki ‘vetiren’ sözcüğünün kısaltılmış halidir...”¹⁵

Dervişan eseri “Abdullah İsminde Entelektüel Bir Köy İmamının Olağanüstü Serüvenlerinden Sadece Biri”, “Türklerin Hristiyan Oluşu” ve kitaba adını veren “Dervişan” adlı üç öyküden oluşmaktadır. Çocukluk arkadaşı olan Abdullah, Hüseyin ve Zahid’in hikâyesidir aslında *Dervişan*.

Abdullah şehrin hengâmesinden kaçıp asıl huzuru bulacağını umarak bir köye imam olarak atanır. Ancak köyler de artık şehrin kokusunu üzerine çekmiş ve Abdullah’ın beklediği köy olmaktan uzaklaşmıştır. Abdullah bir umut köyde davasını sürdürmeyi planlasa da istediği ortamı bulamamış ve hayal kırıklığına uğramıştır. Hüseyin ise edebiyat öğretmeni olan ve iki tane eseri edebiyat dünyasına kazandıran bir yazardır. Zahid, Abdullah ve Hüseyin’in aksine medresede kalmış ve orada hizmete devam etmiştir.

Ömer Faruk Dönmez’in *Devişan* adlı eseri, yazarın tasavvufî yönünün yoğun bir şekilde yansıtıldığı bir eser olarak ön plana çıkar. Bu kitap, özellikle adını taşıyan son hikayesiyle tasavvufa doğru bir yolculuğa davet etmektedir. Bu hikâye, tasavvufun öğretileri, sembolleri ve manevi derinliklerini içeren öğelerle zenginleştirilmiştir.

¹⁵ Ömer Faruk Dönmez, *Hamza* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), 39-44.

Bir Yobazın Günlüğü, yazarın en hacimli eserlerinden biridir. Bu eser, günlük tarzında yazılmış bir kitaptır. Kitaptaki bölümlerin belirli tarihlerle başlık atılmış olması, eserin günlük tarzda yazıldığını okuyucuya hissettirir. Dönmez, genellikle öykü türünde yazsa da bu eseri farklı bir türde ele alarak anlatmak istediklerini rahat bir şekilde okuyucuya ifade etmeyi amaçlamıştır. Bu türü kullanarak okuyucuya birçok konuda mesajlar vermeyi hedeflemiştir. Eserde eğitim, teknoloji, sanat, edebiyat gibi konular ele alınmıştır.

Bir Yobazın Günlüğü adlı kitabında yer verdiği Olric ve Gregor karakterleri, Dönmez'in hem Kafka hem de Oğuz Atay'dan etkilendiğini göstermektedir. Gregor, yazara itaat eden ve sorgulamayan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Bu karakterle birlikte Dönmez, toplumun benzer şekilde itaat eden ve sorgulamayan yönüne vurgu yapmıştır. Yazar, toplumun genel kabullerine karşı olduğu için yobaz olarak anıldığını vurgular. Muhtemelen eserine bu adı vermesi de bundan kaynaklanmaktadır.

Ölü Bir Yazarın Anlattıkları adlı eser, Dönmez'in kıssa geleneğini ustalıkla kullandığı önemli bir eserdir. Dönmez, bu eserinde Yusuf kıssası üzerinden vermek istediği mesajları okuyucularına aktarmıştır. Bu kıssa geleneği, Dönmez'in anlatımındaki derinlik ile birleşerek eserin etkileyici ve anlamlı bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır. Yusuf kıssası, Dönmez'in eserinde sadece bir anlatım yöntemi olarak değil, aynı zamanda içerdiği değerler ve öğretilerle okuyucuya derin düşündürme ve manevi bir zenginlik sunmuştur.

Dönmez, farklı türlerde eserler ele alarak okuyuculara iletme istediği mesajları farklı şekillerde ifade etmeyi amaçlamıştır. Öykü, sohbet, anı gibi farklı türlerde yazan Dönmez, bu sefer *Rünya* adlı eseriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde yazar, şair kimliğini mizahla harmanlayarak kırk dokuz şiir yazmıştır. Eser, geniş bir içeriğe sahiptir ve tasavvufi, dinî konuları, günlük yaşamla ilgili meseleleri ele almaktadır.

Ömer Faruk Dönmez'in Ab-ı Hayat serisi, birbirini takip eden *Ab-ı Hayat 1*, *Ab-ı Hayat 2* ve *Ab-ı Hayat 3* eserlerinden oluşur. Bu eserler, sohbet türünde yazılmıştır. Dönmez, kendi efendisinden dinlediği sohbetleri okuyucuyla paylaşmayı amaçlamıştır. Bu notlar, okuyucuyu manevi bir atmosferin içine sürükler ve bir zihin yolculuğuna çıkarır. Eserleri okuyanlar, bir tasavvuf meclisi havasında bulurlar kendilerini ve bu manevi deneyimi gönüllerinde yaşarlar.

Özetle Ömer Faruk Dönmez edebiyat dünyasına toplam on bir eser kazandırmıştır. Bunlardan altı tanesi öykü formatında iken dördü deneme- inceleme türünde eserler olmuştur. *Hep Aynı Hikâye* (2006), *Bir Kitap Bir Balta* (2009), *Hamza* (2010), *Bir Yobazın Günlüğü* (2011), *Dervişan* (2012), *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları* (2013) adlı eserleri öykü formatında yazılmıştır. *Rünya* (2022) adlı eserinde ise Dönmez'in şairlik yönü ön plana çıkmaktadır. *Ab-ı Hayat-I* (2014), *Ab-ı Hayat-II* (2015) sohbet türünde yazılmıştır. *Paradigma Sonsuzluk* (2020) ve *Yolcu ve Burjuva* (2021) adlı eserleri de deneme – inceleme türünde eserler olarak ele alınmıştır.

2. GELENEK

2.1 Gelenek Nedir?

Gelenek, birçok alanda farklı anlamlar taşıyan ve kavramsal olarak çeşitli şekillerde ele alınan bir kavramdır. Geleneğe, mimari, sosyoloji, edebiyat ve felsefe gibi alanlarda farklı anlamlar yüklenmiştir. Özellikle sosyolojide, gelenek genellikle “anane” kavramıyla ilişkilendirilirken, genel olarak töreler, adetler ve görenekler gibi kavramlarla da anlaşılmaktadır. Bundan dolayı gelenek kavramını tek bir manaya sığdırmak mümkün olmamaktadır.¹⁶

Sözlükte, “Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla değerli tutulup kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar; anane.”¹⁷ Şeklinde geçer. Ferit Develioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlüğü*nde geleneğin anlamdaşı olan “anane” sözcüğü “rivayet ve gelenek” şeklinde yer alır.¹⁸

Gelenek kavramı, ‘gelmek’ fiilinden türetilmiş olup zaman içinde ‘gelen’ bir şeyi ifade eden bir isim halini almıştır. Bu nedenle, gelenek, daha önceki insanlar tarafından ‘verilmiş’ bir şey olarak kabul edilir. Zaman açısından önceden meydana gelmiş olması, geleneğe bir tür güvence sağlar. Aynı zamanda gelenek, geçmişte birikmiş bir mirası temsil ettiği için, bu mirası oluşturanlara saygıyı içinde barındırır. Ek olarak, süreklilik ve otantiklik gibi özellikleri de bünyesinde taşır. Bu nedenle gelenekler, kültürel ve toplumsal hayatta önemli bir yer edinmişlerdir.¹⁹

Ahmet Cevizci, gelenek kavramını gerçek ya da hayali bir geçmişle olan süreklilik üzerine vurgu yaparak tanımlamıştır. Ona göre gelenek, belirli eylem normlarını kutsayan ve öğreten bir dizi pratik veya uygulamayı içerir. Bir topluluğun mevcut toplumsal yapısını ve değer sistemini koruyup sürdürmek amacıyla, önceki

¹⁶ Demir, *Seza-i Karakoç’un Şiirlerinde Gelenek*, 8.

¹⁷ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Tarih Basım Evi, 1998) “gelenek”, 831.

¹⁸ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2020) “an’ane”, 37.

¹⁹ Mustafa Armağan, *Gelenek ve Modernlik Arasında* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 73.

kuşaklardan devraldığı ve sonraki nesillere aktardığı inançlar, düşünceler ve kurumlar gibi sosyal pratiklerden oluşur. Gelenek, zaman içinde dönüşüme uğrayabilir, ancak temel amacı toplumsal sürekliliği sağlamaktır.²⁰

Geleneği sosyolojik anlamda tanımlayan Ali Bulaç, *Tarih, Toplum ve Gelenek* adlı eserinde geleneği şöyle ifade eder: Soyut bir kavram olan gelenek, insanların manevi ve kültürel unsurlarını, davranış biçimlerini ve geçmişten gelen alışkanlıklarını ifade eder. Gelenek, somut insan eylemlerinin ve toplumsal ilişkilerin içine işlemiş bir fenomendir. Çeşitli etnik grupların, toplulukların ve toplumların gelenekleri, bu kaynaktan beslenerek ortaya çıkar. Bu kavram, insanın doğasıyla derinden bağlantılı ve soy bağlarına dayanan bir olgudur. Tarih boyunca ve günümüzde tamamen geleneksiz bir toplum bulunması neredeyse imkânsızdır. Gelenek, birçok kültürel unsur, felsefi norm, davranış şekli ve hatta hukuki teamülü içine alan bir şemsiye kavramıdır. Gelenek, soyut bir bütünlük olarak homojen ve tek parça bir yapıdan ziyade, tarihin, alışkanlıkların, iç ve dış kültür unsurlarının, örf ve adetlerin, yeni kültürel etkileşimlerin bir araya geldiği, yavaş veya hızlı bir değişime tabi tutulduğu bir alandır.²¹ Buradan şunu anlamalıyız ki tarih boyunca hiçbir topluluk geleneksiz yaşamamıştır. Gelenek, hızlı veya yavaş bir şekilde değişebilir. Ancak, ne kadar hızlı veya yavaş değişirse de geleneklerin nesilden nesile aktarılması gerekmektedir.

Gelenek kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Ancak bu kavramın hangi manası temel alınırsa alınsın, terimin günümüzde ön planda olması, modern çağın geleneğe karşı tavrından kaynaklanmaktadır. Modernleşme geleneğin kurumlarına ve zihniyetine karşı cephe almaktadır.²² Gelenek ve Modernleşme arasındaki ilişki karmaşıktır. Gelenek ve modernizm, bazen birbirine karşı çıkan iki zıt kutup gibi görünse de aslında birbirlerinin varlığını ve gelişimini etkileyen unsurları içerirler. Gelenek ve modernizm arasındaki ilişki, birbirlerini tamamlayan ve birbirine muhtaç iki kavram olarak görülebilir. Gelenek, kökleri ve kimliği korurken modernizm,

²⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999). “gelenek”, 373.

²¹ Ali Bulaç, *Tarih, Toplum ve Gelenek*, (İzmir: Akademi Yayınları, 2007), 200-201.

²² Muhsin Macit, *Gelenekten Geleceğe*, (Ankara: Akçağ Yayıncılık, 1996), 17.

yenilik ve ilerlemenin yolunu açar. Her ikisi de birbirini dengeleyerek toplumların gelişimine katkıda bulunurlar.

Gelenek ile ilgili tartışmalar, genellikle şiir merkezli olmuştur. Aslında bu tartışmalar, divan şiirini yaşatma ve onun direnme gücünün yeniden denenmesine yönelik tecrübelerin ürünüdür. Divan şiirinin kendi doğasının ürünü olmayan yapay tartışmalar, yaşanan kültür değişmelerine karşı alınan bir tavrın sonucudur. Geleneğe bilinçli bir yöneliş söz konusudur. Bunun yanında dildeki değişmeler bir kopuşa yol açmadığı sürece gelenek, soluk çizgilerle de olsa varlığını devam ettirir.²³ Gelenek ile ilgili tartışmalar her ne kadar şiirle ilgili olsa da şiir dışındaki türlerde de bu tartışmayı görmek mümkündür.

Dönmez, modernizmin edebiyatımızın çeşitli alanlarını etkisi altına aldığını ve bu alanlardan birinin de şiir olduğunu ifade etmiştir. Geleneksel şiirden farklı olarak, modern şiirlerin içinin boş olduğunu vurgulamaktadır. İçerik ve biçimsel özellikleri açısından, bu modern şiirlerin sadece yazılmış olma amacı güttüklerini belirtmiştir.²⁴

Gelenek, geçmişten günümüze miras kalan atalarımızın birikimlerini temsil eden önemli bir kavramdır. Bu nedenle, gelenek toplumun her kesimini ve her alanını kapsayan geniş bir yelpazeyi içerir. Gelenek, uzun bir süre varlığını sürdürmüş ve gelecekte de önemini koruyacaktır. Yenilikler, geleneksel değerlere dayanmazsa, kendilerine yeni bir tarih yaratmak zorunda kalabilirler. Bu yüzden, modernleşme çabaları gelenekten ilham almalıdır. Ancak gelenek ile yenilik arasında bir denge sağlanmalıdır, çünkü geleneklerin korunması, toplumun kimlik ve köklerine bağlılığını güçlendirirken, yenilikler ise ilerlemeyi ve değişimi teşvik eder. Bu denge, bir toplumun sağlıklı gelişimini ve sürdürülebilirliğini destekler.

Modernleşme, bir gelenekselliğe dayanmadığı veya gelenekten tamamen kopmayı ve reddini temsil ettiği durumlarda tarihsel ve toplumsal bir yabancılaşma içerisinde yer alır. Bu durum, toplumu bir arada tutan tarihsel, kültürel, etnik, dinsel,

²³ Macit, *Gelenekten Geleceğe (Önsöz)*.

²⁴ Ömer Faruk Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019), 27.

dilsel ve benzeri bağların göz ardı edilmesi anlamına gelir. Bu şekilde modernleşme, kendisi için yeni bir tarih yazımı ve toplum kurumu olarak dayatma anlamına gelir. Bu durumda modernleşme, ya kendisi bir gelenek haline gelir ya da yeni bir gelenek kurar.²⁵

Geleneğin bir toplumdan diğerine aktarılabilmesi için kayda değer bulunması önemlidir. Kayda değer bulunmayan öğeler, aktarılmalarına rağmen yerlerini koruyamazlar. Ancak, kayda değer öğelerin kendilerine daha iyi yer edineceklerini söyleyebiliriz. Geleneği sadece aktarmak yeterli değildir, aynı zamanda uygulanması da gerekmektedir. Çünkü sadece aktarılan ancak uygulanmayan gelenekler zamanla arka plana itilir, unutulur ve yok olur. Geleneğin canlı kalabilmesi ve toplum içinde yerini sürdürebilmesi için aktarılmasının yanı sıra, aktif olarak uygulanması ve yaşatılması da önemlidir.

Türkiye’de gelenek konusunda fikirlerine aşina olduğumuz bazı yabancı düşünürler arasında René Guénon, Fritjof Schuon, Seyyid Hüseyin Nasr, Lord Northbourne ve T.S. Eliot gibi isimler bulunmaktadır. Bu düşünürler, geleneksel değerlere vurgu yaparak modern dünyanın yabancılaşmasını eleştirmiş ve geleneksel bilgelik ve kültürel mirasın önemine vurgu yapmışlardır.²⁶

T.S. Eliot, *Gelenek ve Şair* adlı makalesinde geleneğin önemini vurgularken, geleneğe körü körüne taklit etmek yerine onun artılarını eksilerini değerlendirmenin ve yenilikçi yaklaşımlara açık olmanın önemine dikkat çeker. Eliot, gelenekçi ifadesinin dar ve sınırlayıcı olduğunu belirtir ve geleneğin daha geniş ve işlevsel anlamlara sahip olduğunu ifade eder. O, geleneğin sadece geçmişi taklit etmekten ibaret olmadığını, geçmişteki deneyimlerin anlam ve değerini anlamaya çalışmanın önemli olduğunu söyler. Eliot’a göre, yenilikçi bir yaklaşım, sadece tekrar etmekten daha değerli olabilir ve geleneği zenginleştirebilir. Bu bağlamda, Eliot geleneği

²⁵ Halis Çetin, “Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 25/7, (Ocak 2003-2004), 19.

²⁶ Cevat Akkanat, *Gelenek ve İkinci Yeni Şiiri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 9.

sorgulayan, anlamını keşfetmek ve çağdaş dünyaya uyarlamak için yenilikçi bir yaklaşımın önemini vurgular.²⁷

Gelenek, geçmişî körü körüne taklit etmek veya tekrarlamak değildir. Aslında, gelenek geçmişle bağlantı kurarak yeni ve özgün şeyler yaratma yeteneğidir. Bir yazar veya sanatçı, günümüzün ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak geçmişe bağlı kalabilir ve aynı zamanda kendine özgü eserler ortaya koyabilir. Bu, geçmiş birikimden ilham alarak yenilikçi ve yaratıcı bir şekilde ilerlemek anlamına gelir. Gelenek ile yenilik arasında bir denge kurmak ve geçmişin değerlerini korurken çağın gereksinimlerini karşılamak önemlidir. Bu şekilde, gelenek yaşayabilir, canlı kalabilir ve sürekli olarak toplumun ilerlemesine katkıda bulunabilir.

Beşir Ayvazoğlu, sağlam müesseselerin köklü geleneklere dayandığını ifade etmiştir. Geleneğin sağlıklı yenilik ve değişimin temel şartı olduğunu belirtmektedir. Ayvazoğlu'na göre, toplumumuzda yenilik kavramı yanlış anlaşılmıştır ve eski olan her şeyin hayatımızdan uzaklaştırılması olarak algılanmıştır. Ancak, Ayvazoğlu'nun perspektifine göre, gelenekler geçmişten gelen bilgelik, deneyim ve değerlerin birikimini temsil eder. Sağlıklı bir yenilik ve değişim süreci, bu geleneklere dayanmalı ve onları anlamayı, değerlendirmeyi ve çağdaş dünyaya uyarlama yolunu seçmelidir. Ayvazoğlu'nun bu görüşleri, geleneksel değerlerin önemini vurgularken aynı zamanda yeniliğin ve değişimin gerekliliğini de vurgulamaktadır.²⁸

Ayvazoğlu'nun da belirttiği gibi, yenilik geçmişin birikimini tamamen reddetmek anlamına gelmez. Tam tersine, geçmişin birikimine dayanarak yeni ve özgün eserler ortaya konulmalıdır. Yenilik için geleneğe başvurmak gerekebilir, çünkü geçmiş birikimi bilmeden yeni şeyler üretmek zor olabilir. Bu birikimler kuşaktan kuşağa aktarılmazsa birçok milletin kaderini paylaşma riskiyle karşı karşıya kalırız. Birçok milletin gelenekleri günümüzde artık söz konusu değildir ve yok olmuşlardır. Bu nedenle, geçmişin değerlerini koruyarak ve geleceğe taşıyarak gelenekleri canlı tutmak, toplumun kimliğini ve köklerini sürdürmek açısından

²⁷ Demir, *Seza-i Karakoç'un Şiirlerinde Gelenek*, 3.

²⁸ Beşir Ayvazoğlu, *Geleneğin Direnişi(önsöz)*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996).

önemlidir. Yenilikçilik ve gelenek arasında bir denge kurmak, kültürel sürekliliği ve ilerlemeyi sağlamada kritik bir rol oynar.

İkinci Yeni Olayı adlı eserinde gelenek kavramını açıklayan Asım Bezirci, geçmişin mirası olan geleneğin olmaması durumunda gelişmenin ve değerlendirmenin de mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Geleneklere karşı gösterilen tepkilerin de aslında onun varlığına bağlı olduğunu ve tamamen inkâr edenlerin bile sonunda onu tanımak zorunda kalacaklarını belirtmiştir. Bezirci'ye göre, geleneğe/eskiye dönmenin gericilik, geleneği sürdürmenin tutuculuk, geleneği yok saymanın ise köksüzlük olduğu düşüncesi önemli değildir. Önemli olan, geleneği geliştirmek veya geleneği aşmak olduğunu vurgulamıştır. Bezirci, geleneğin sadece geçmişe bağlı kalmak anlamına gelmediğini, onu dönüştürmek ve çağın gereksinimlerine uyum sağlamak için kullanmanın önemli olduğunu savunur. Bu şekilde geleneği sürekli bir evrim sürecine tabi tutmanın, toplumun gelişmesine katkı sağlayabileceğini ifade etmiştir.²⁹

Türk milleti, köklü bir kültürel mirasa sahip olan ve bu mirası gelecek nesillere aktarma konusunda büyük bir özveri gösteren bir toplum olmuştur. Bu noktada, Türklerin geleneksel değerlerine bağlılığı ve bu değerlerin korunması konusundaki kararlılığı ön plana çıkmaktadır. Türk geleneklerinin yaşatılması, Türk kültürünün sağlam köklere sahip olduğunu ve geçmiş ile gelecek arasında güçlü bir bağ kurduğunu gösterir. Türk milleti, dillerini, geleneklerini, kültürlerini ve dinlerini aktararak, kimliklerini korumak ve köklerine olan bağlılıklarını güçlendirmek için büyük önem taşıyan bu süreci başarılı bir şekilde sürdürmektedirler. Nitekim Nurullah Çetin'in de belirttiği üzere, Türk milleti, Batı medeniyeti dairesine girdikten sonra da geleneklerini tamamıyla unutmamış ve bağını korumaya devam etmiştir.³⁰

²⁹ Asım Bezirci, *İkinci Yeni Olayı*, (İstanbul: Gözlem Yayıncılık, 1986),166.

³⁰ Nurullah Çetin, *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012).

2.2 Gelenek ve Edebiyat

Beşir Ayvazoğlu geleneği, bir kültürün kendini koruma ve sürekli yenileme yeteneği olarak tanımlar. Kültürün bu dinamik yapısı, geçmişin sadece bir bilgi olarak değil, günümüzde de varlığını sürdüren bir olgu olarak anlaşılmasını sağlar. T.S. Eliot'un ifadesiyle tarih şuuru, geçmişini sadece bilgi olarak değil, şu an içinde var olan bir gerçeklik olarak kabul etmek anlamına gelir. Bu bağlamda, tarih bilincine sahip olan bir sanatçı, sadece kendi döneminin farkında olmakla kalmaz, aynı zamanda eserlerinde tüm geçmişi konuşturur. Geleneksel değerlere sahip bir şairin eserinde, Yunus Emre'den Fuzuli'ye, Hacı Bayram'dan Necip Fazıl'a, Baki'den Behçet Necatigil'e, Nabi'den Mehmet Akif'e, Nedim'den Yahya Kemal'e, Şeyh Galip'ten Sezai Karakoç'a kadar uzanan tüm şiir birikimi bulunur. Geçmişin günümüzde varlığını hissetmek kadar, ebediyeti ve sınırsızlığı bugünün sınırlı anlarında bulmak ve bu birlikteliği hissedebilmek, yazarı gelenekçi kılar. Aynı zamanda, bir yazarın yaşadığı zaman ve mekânın farkında olmasını sağlayan şey de budur; yani, çağdaşlığının bilincinde olmasıdır.³¹

Beşir Ayvazoğlu, geleneği kültürün kendini koruma refleksi ve varlığını sürekli yenileme bilinci olarak tanımlar. Gelenek, geçmişini sadece bir bilgi olarak değil, halde de var olmanın bir ifadesi olarak anlamak ve tarih şuuruna sahip olmak demektir. Bir sanatçı veya şair, geleneğe sahip olduğunda eserinde geçmişten bugüne uzanan bir birikimi aynı anda yansıtabilir. Geçmişin hal içinde varlığını hissetmek ve aynı zamanda çağdaşlığı kendisinde taşımak, yazarı gelenekçi yapar. Gelenek, yazarın zaman ve mekânın şuurunda olmasını sağlayarak çağdaşlığını keskin bir şekilde ifade etmesini mümkün kılar.

Gelenek, sadece örf, adet veya belirli davranış kalıplarıyla sınırlı düşünülmemelidir. Onu sadece ideolojik bir araç olarak görmek de yanlıştır, çünkü gelenek daha derin bir anlama sahiptir. Sağlıklı bir toplum düzeni için geçmişle bağlantının gelenek aracılığıyla yeniden kurulması önemlidir. Geçmişle sağlıklı bir diyalog kuran toplumlar, geleceğe daha umutla bakar ve sağlam adımlarla ilerler. Kültür veya genel anlamıyla gelenek, birleştirici ve kaynaştırıcı bir rol oynar. Bir

³¹ Ayvazoğlu, *Geleneğin Direnişi*, 13.

devlet düşman saldırılarına maruz kalabilir, hatta her şeyini kaybedebilir. Ancak kültürünü, edebiyatını korursa geleceğe güvenle bakabilir.³²

Geleneği belli davranış kalıplarına sokmak onu durdurmak demektir. Bu durum geleneği yeniliğe kapatmak olur ve kendisini güncellemesine fırsat verilmez. Kendi kabuğunun dışına çıkıp tamamen kendi değerlerini de terk etmeden yeniliğe açık olmalı gelenek. Gelenekler, zaman içinde değişebilir ve evrim geçirebilir. Bu, gelenekleri korurken aynı zamanda onlara yeni anlamlar ve yorumlar ekleyebilmeyi gerektirir. Gelenek, köklerine bağlılıkla birlikte yeni düşünceleri ve fikirleri içselleştirmelidir. Böylece gelenek, geçmişten gelen değerleri güçlendirirken, gelecekteki gelişmelere de uyum sağlamış olur.

Özdenören'e göre hem biçim olarak hem de içerik olarak gelenekten beslenenler vardır. Asıl ve doğru olan ikincisi yani içeriksel olarak geleneğe yaslananlardır. Doğrusu da ikincisidir, der: "Gelenekten yararlanmak "şematik" bir olay değildir. Picasso, İslâm hatlarını resmine malzeme olarak seçerken, kendi resim kültürünün, resim geleneğinin özüne sadık kalmıştır."³³ Özdenören, gelenekten yararlanmanın şematik bir olay olmadığını belirtir. Picasso, örneğin, İslâm hatlarını resminde malzeme olarak seçerken kendi resim kültürü ve resim geleneğinin özüne sadık kalmıştır. Bu da gösterir ki gelenek, sadece dışsal bir süsleme veya taklit değil, içsel bir derinlik ve anlam taşır. Picasso nasıl ki malzemeyi İslâmî temalardan alıp kendi resim geleneğine sadık kalıp yeni ve özgün eserler ortaya koymuşsa bizler de malzemeyi farklı yerlerden alsak bile bu malzemeleri kendi geleneğimizin özüne uygun olarak aktarabilmeliyiz. Bunu yaptığımızda hem geleneğimize bağlılığımızı göstermiş oluruz hem de geleneğe yeni ve özgün yeni şeyler katmış oluruz. Çünkü gelenek geçmiştekileri taklit etmek değildir. Geleneğin ruhuna uygun olduğu sürece yenilik yapılabilmelidir ki gelenek kendisine her zaman yer bulabilsin.

Arif Ay, gelenekle ilgili olarak körü körüne taklit olmadığını ve Türkiye'de gelenek kavramının yanlış anlaşıldığını ifade etmektedir. Ona göre, asıl geleneğe doğru bakışımız, geçmiş zaman eserlerini sevmek ve onlardan zevk almayı bilmekle

³² Demir, *Seza-i Karakoç'un Şiirlerinde Gelenek*, 10.

³³ Rasim Özdenören, *Ruhun Malzemeleri*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999), 55.

başlar. Geçmiş sanatları ve şairleri daha yakından tanımaya çalışmak, onlarla birlikte olmak ve zihinde, hayalde onların eserlerini canlandırmak geleneğin temelidir. Geleneği sevmek ve ona değer vermek, sadece geçmişte yapılanları taklit etmek anlamına gelmez. Geleneğe bağlılık, öncekileri daha iyi anlamaya çalışmak, onların dünya görüşleri etrafında yeni şekiller oluşturmak ve onlarla sürekli etkileşim halinde olmaktır. Onlara düş dünyamızda bile yer vererek onları içselleştirmek, yakaladıkları ruhu ve özü anlamamızı sağlar. Bu şekilde, gerçek anlamda gelenekle bağ kurabiliriz.³⁴

Gelenekte sınırların olup olmaması ve bu sınırların neler olması gerektiği konusu, edebiyat dünyasında sürekli tartışılan bir konudur. Gelenek farklı alanlarda kullanılsa da neyin gelenek sayılacağı veya neyin gelenek kabul edilmeyeceği her zaman bir problem olmuştur. Cevat Akkanat, *Gelenek ve İkinci Yeni Şiiri* adlı eserinde edebiyat geleneğini şu şekilde açıklar: Genel olarak ele aldığımızda, kabul noktası içinde değerlendirilen hususları şekil ve içerik unsurları olarak özetleyebiliriz. Bunlardan şekil, uzun zamanlar boyunca kabul görmüş anlatım biçimleri olmalıdır ve anlamı ifade etmeye yarayan unsurları içermelidir. Geleneksel muhteva ise aynı çerçeve içerisinde genel kabul gören görüş ve tavırlardır. Dolayısıyla, geleneğe ait olan şekil ile muhtevanın çoğu defa birbirinden ayrılamayacak derecede iç içe bulunduğunu söyleyebiliriz.³⁵

A. Hamdi Tanpınar, *Milli Bir Edebiyata Doğru* adlı makalesinde Türk edebiyatının kaynağını sorgulamış ve şu sonuca varmıştır: Hakikatte bir edebiyat ve sanat ancak kendi ananesi içinde yenileşebilir. Harici tesirler onu zenginleştirir, genişletir, eksiklerini tamamlar fakat maziden beri gelen ananenin üzerine aşılacak şartıyla. Bu ifadelerle milli değerlere gönderme yapan. Tanpınar, edebiyatın sadece kendi geleneği üzerinde yenilikler ortaya koyabileceğini savunur. O, Batı klasiklerini tamamen taklit etmeye karşıdır. Ancak ihtiyaç duyulan kaynakların alınabileceğini, fakat bu kaynakların kullanılırken kendi öz geleneğimiz üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu şekilde, edebiyatın hem köklü geleneğini

³⁴ Arif Ay, “Günümüz Türk Şiirine Genel Bir Bakış”, *Mavera dergisi*, 14/159 (Mart 1990), 5.

³⁵ Akkanat, *Gelenek ve İkinci Yeni şiiri*, 28.

koruyabileceğini hem de dışarıdan gelen etkilerle zenginleşebileceğini ifade etmiştir.³⁶

Öncelikle, kendimizi, geçmişimizi ve değerlerimizi bilmek ve tanımak gerçekten önemlidir. Kendi kimliğimizi, kökenlerimizi ve kültürel mirasımızı anlamadan, edebiyatımızı gerçekten sevmek ve anlama sürecimiz eksik kalabilir. Bu yüzden, özgün bir edebiyat geleneği oluşturmak için önce köklerimize dönüp kaynaklarımızı iyice bilmeliyiz. Ancak, gelenekleri sadece taklit etmek yerine, Batı'dan aldığımız unsurları harmanlayarak özümüze uygun yenilikler yapmamız da önemlidir. Geleneklerin sadece korunması değil, aynı zamanda çağın gereksinimlerine cevap vermesi gerektiğini unutmamalıyız. Bu, geleneğimizi canlı tutmak ve güncellemek için gerekli bir yaklaşım olacaktır.

Ebubekir Eroğlu, gelenek kavramını üç katmana ayırarak açıklamaktadır. İlk katman olarak günümüzde açıkça gözlemlenebilen geçmişin ritmini ifade eder. İkinci katman ise bir dil içinde oluşmuş olan şiirin herhangi bir noktasından bakıldığında görülebilecek alanı temsil eder. Üçüncü katman ise dil içindeki tüm edebiyat değerlerinin anlamını bulduğu medeniyet alanını ifade eder. Bu şekilde, Eroğlu geleneği dil, edebiyat ve medeniyet arasındaki ilişkili katmanlar olarak tanımlamıştır.³⁷

Muhsin Macit ise, *Gelenekten Geleceğe* adlı kitabında geleneği tek bir bütünlük içinde ve uygarlık alanında aramamız gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, geleneğimizi İslâm estetiğinin hâkim olduğu bir zeminde boy veren şiir maceramızın bize dönük yüzleri olarak değerlendirebiliriz. Bu şekilde, gelenek ile medeniyet arasında yakın bir ilişki kurulmaktadır. Macit, gelenekten aldığımız mirası geleceğe taşımanın önemini vurgulamıştır.³⁸

Gelenek ile ilgili farklı yorumlar bulunmasına rağmen genel olarak geleneklerin özden beslendiği söylenebilir. Geleneğe bağlı yazarlarımız onu

³⁶ A.Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 87.

³⁷ Ebubekir Eroğlu, *Modern Türk şiirinin Doğası*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 13.

³⁸ Macit, *Gelenekten Geleceğe*, 11.

genellikle taklit edilmesi gereken bir şey olarak görmek yerine, geleneğin özüne bağlı kalmayı ve yeni ve özgün eserler ortaya koymayı savunmuşlardır. Geleneğe bağlı kalmak, geçmişteki edebî mirasa saygı duymak ve ondan ilham almak anlamına gelir. Ancak bu, sadece taklit etmek anlamına gelmez. Tam tersine, geleneğin köklerine bağlı kalarak, özgün bir şekilde yeni şeyler yaratmak önemlidir. Geleneksel değerleri anlamak, onları yaratıcı bir şekilde yeniden yorumlamak ve çağdaş bir bakış açısıyla ele almak, edebiyatımızın zenginliğini ve canlılığını korumamıza yardımcı olur. Sonuç olarak, gelenek ile ilgili farklı yorumlar olabilir, ancak genel olarak geleneğin özden beslendiği ve taklit etmek yerine özgün eserler ortaya koymayı savunan bir yaklaşımın benimsendiği söylenebilir. Geleneği anlamak, ona saygı duymak ve kendi yaratıcılığımızı kullanarak geleneğin zenginliğini devam ettirmek, edebiyatımızın gelişimi için önemlidir

2. 3 Geleneksel toplum

Geleneksel toplum, modern, endüstrileşmiş ve teknolojiyi sık kullanan toplumların tersi olarak anılmaktadır. Bu kavram, bazı durumlarda olumsuz çağrışımlarla ele alınır ve ilkel veya geri gibi nitelendirmelerle bir arada kullanılır. Bu algı, geleneksel toplumların sahip olduğu kültürel zenginlik ve tarihî derinliği göz ardı eden bir bakış açısını yansıtır. Böyle bir yaklaşım, bu toplumların kendi iç dinamikleri ve değerleri üzerinden değerlendirilmesini engelleyebilir.³⁹

Geleneksel toplumlar genellikle atalarının rehberliğinde hareket edip geçmişlerine büyük saygı göstermişlerdir. Onlar için geçmiş, birikim ve deneyimlerin kaynağıdır ve bir tür rol model konumundadır. Bu toplumlar, kültürel miraslarını koruma ve devam ettirme konusunda hassasiyet göstermişlerdir. Bu durum, onların kimliklerini ve değerlerini sürdürmeleri için önem arz etmektedir. Geçmişe olan saygıları, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamış ve toplumun sürekliliğini desteklemiştir. Geleneksel toplumların bu özellikleri, onları diğer toplumlarla farklı kılmış, onların geleneklerine ve köklerine olan derin bağlılıkla tanınmalarını sağlamıştır.

³⁹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çevirenler. Osman Akınhay, Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999) “geleneksel toplum”, 259

Geleneksel toplumlar, günümüz toplumları gibi difüzyonun yoğun olmadığı, yani toplumsal katmanların kaynaşıp birbiri içinde erime­diği ve toplumsal açıdan ast-üst ilişkilerinin belirgin olduğu toplumlardan oldukça farklıdır. Bu toplumlar, genellikle hiyerarşik bir yapıya sahiptirler. Toplumun kararlarını almak ve yönlendirme işi yalnızca hiyerarşinin en üstünde yer alan yöneticilere aittir. Alt katmandaki bireyler, yöneticilerin aldığı kararlara uymakla yükümlüdürler ve bu kararlara itaat etmek toplumsal normlara uygun bir davranış olarak kabul edilir. Bu nedenle geleneksel toplumlar, katmanlar arasında net bir ast-üst ilişkisiyle karakterize edilir ve karar alma süreçleri sıkı bir hiyerarşiye dayanır.⁴⁰ Her ne kadar geleneklerine bağlı toplumlar hiyerarşik yapılarını sürdürse de değişime direnç gösteren bir taraflarının olduğunu da vurgulamak gerekir. Geleneklerine bağlı toplumlar, değişiklikleri kontrol altına alarak geleneklerini koruma yoluna gitmişlerdir. Ancak modern toplumlar, değişimin kapısını tamamen açmış ve bu yaklaşımın kendileri için daha iyi sonuçlar doğuracağı yanılığına kapılmışlardır. Günümüzde ise değişimin tamamen serbest bırakılmasının toplumları kendi kültürlerine yabancılaştırdığı ve asimile ettiği gözlemlenmektedir.

Geleneksel toplumlar, genellikle kendi içlerine odaklanmış ve dış dünyadan izole bir şekilde yaşayan toplumlardır. Tarıma dayalı bir geçim tarzı benimserler ve genellikle kırsal kesimlerde, geniş aile yapısı içinde yaşarlar.⁴¹ Geleneklerini ön plana çıkaran toplumlar, kendi kültürlerini ve değerlerini oluşturan gelenekler üzerine kurulmuştur. Gelenekler, bu toplumların hayat tarzını, inanç sistemini, sosyal ilişkilerini ve toplumsal normlarını belirleyen önemli unsurlardır. Geleneksel toplumların geleneklere bağlılığı, kimliklerini koruma ve kültürel mirası aktarma amacını taşımıştır. Bu gelenekler, genellikle nesilden nesile aktararak devam eder ve toplumun birlik ve dayanışmasını güçlendirir. Geleneksel toplumların yaşadığı yerel kültür, onların toplumsal yapılarının temelini oluşturmuştur. Toplumun bir parçası olan her birey geleneklerin birer taşıyıcısıdır. Bu şekilde, gelenekler, kültürümüzün oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamıştır.

⁴⁰ Mustafa Armağan, *Gelenek* (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992), 64-65.

⁴¹ Küçükçivri, *Fatma Barbarosoğlu'nun Eserlerinde Gelenek ve Modernizm*, 6.

“Gelenek, insanı belirsizliğe, devlete ve başka tehlikelere karşı koruyordu. Modernlik insanı ‘birey’ konumuna düşürerek onu bunlar karşısında yapayalnız ve savunmasız bıraktı.”⁴²

Ali Bulaç’ın *Din ve Modernizm* adlı eserinde ifade ettiği gibi, gelenek bireyleri yalnızlaştırmak yerine onları toplumun temel yapı taşları olarak görür. Gelenek, bireyleri toplumun içine yerleştirir ve toplumsal ilişkilerin bir parçası haline getirir. Bulaç’a göre gelenek, bireylere toplum içindeki değerlerin ve normların önemini ve geçerliliğini hatırlatır. Bu değerler ve normlar, bireylerin gelenekleri yaşatmalarına ve toplum içinde aktarmalarına yardımcı olur. Gelenek, bireylere bir kimlik ve bağlılık duygusu verirken aynı zamanda toplumun birliğini ve sürekliliğini sağlar. Bireyler gelenekleri sayesinde kendilerini topluma ait hisseder ve toplumun bir parçası olarak kendilerini ifade ederler. Bu şekilde gelenek, bireylerin toplumsal ilişkilerini güçlendirir ve toplumun dayanışma ve iş birliği içinde gelişmesini sağlar.

“İnsan geçmişten gelen ve geleceğe uzanan ve hikâyeleri ve hatıraları ve hedefleri olan bir topluluk içerisinde anlamını bulur.”⁴³ Ömer Faruk Dönmez’in de vurguladığı gibi, geçmişten gelen, geleceğe uzanan hikâyeleri, hatıraları ve hedefleri olan bir topluluk içerisinde anlamını bulur insan. Geleneksel toplum yapıları, bu anlam arayışında önemli bir rol oynar, zira insan, bu geleneklerle kök salmış, toplumsal bağlarını güçlendirmiş ve kültürel kimliğini şekillendirebilmişlerdir.

2.4 Din ve Gelenek

Geleneğin, farklı toplumlarda farklı manalarda kullanıldığı görülür. Düşünürler, geleneği dinî, sosyolojik, edebî vb. alanlardaki anlamlarını ön plana çıkararak ifade etmişlerdir. Batının religion olarak kullandığı ve bizlerin de din olarak çevirdiği kavram aslında geleneğin karşılığıdır.⁴⁴

Seyyid Hüseyin Nasr, gelenek kavramını tam anlamıyla dinî ve onun tüm yönlerini kapsayan bir olgu olarak tanımlamıştır. Ona göre, gelenek dini temsil eder

⁴² Ali Bulaç, *Din ve Modernizm*, (İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006), 53.

⁴³ Ömer Faruk Dönmez, *Yolcu ve Burjuva* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), 38.

⁴⁴ Demir, *Seza-i Karakoç’un Şiirlerinde Gelenek*, 8.

ve ilahi modellere dayanan bir sünnet haline gelmiştir. Ayrıca tasavvufta da görüldüğü gibi gelenek, düşünce ve hayatın her dönemini ve her asrını asıl kaynağa bağlayan bir zincirdir. Gelenek, kökleri ilahi doğada olan vahiyde bulunan bir ağaca benzetilebilir. Gelenek ağacının özünde din yer alırken, ağacın yaşamasını sağlayan bereket vahiyden gelmektedir. Bu şekilde, Nasr geleneği din ile sıkı sıkıya ilişkilendiren bir perspektifle ele almıştır.⁴⁵

Seyyid Hüseyin Nasr, *Bilge ve Kutsal* adlı eserinde gelenek kavramını teknik anlamıyla tanımlar. Ona göre gelenek, ilahi bir kaynağın hakikat ve ilkelerini içeren gerçekleri ve bu gerçeklerin farklı alanlardaki sonuçlarını ve uygulamalarını nebiler, resuller, avatarlar, Logos (Kelam) ve diğer nakilci vasıtalar aracılığıyla ifade eden bir kozmik sektörü temsil eder. Nasr, gelenek kavramının örf, adet ve alışkanlıklarla sınırlı olmadığını belirtir. Ona göre, gelenek mutlak gerçekliği içermeli ve süreklilik taşımalıdır. Gelenek, tabiatüstü bir nitelik taşıdığı için örf ve adetlerden ayrılır. Bu tabiatüstü nitelik, gelenekle vahiy arasındaki ilişkiyi ifade eder.⁴⁶

İşlm dinî, ortaya çıktığı tarihten itibaren hem tarihi seyrini değiştirmiş hem de zamanla belli faktörlerin etkisiyle şekillenmeye başlamıştır. Bu, sadece İşlm için değil, genel olarak diğer dinler için de söylenebilir. Dinler hem insanlar hem de tarih üzerinde güçlü bir etki yaratmışlardır. Ancak, tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylar da dinleri etkilemiştir. İşlm dinî, bu süreçlerde yaşanan olaylardan etkilenen dinlerden biri olmuştur. Bu etkilenmenin temel nedenlerinden biri, İşlm dininin geniş bir coğrafyaya yayılması ve farklı kültürlerle tanışmasıdır.

Bu yaşananlar ile birlikte insanların dine bakışları, olaylar karşısındaki yorumları Müslüman geleneğini oluşturmuştur. Günümüzde geleneğin ilahi bir nitelik taşıdığına, ulvi olduğuna dair yaygın inanç Müslümanları çepeçevre kuşatmış durumdadır. Geçmişte yaşanmış olan her şeyi kesin ve tek gerçek olarak kabul eden bir toplumla karşı karşıyız.⁴⁷ İşlm dinî, yeni bir toplum oluşturmak devamında ise

⁴⁵ Seyyid Hüseyin Nasr, *Modern Dünyada Geleneksel İşlam*, eviren. Savaş şafak Barkın-Hüsamettin Arslan (İstanbul: İnsan Yayınları, 1989), 15

⁴⁶ Seyyid Hüseyin Nasr, *Bilgi ve Kutsal*, eviren. Yusuf Yazar (İstanbul: İz Yayıncılık, 2001), 78

⁴⁷ Mehmet Tzluyurt, *Kur'an'da Gelenek Kavramı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 5.

bu toplumun evrensel değerlere sahip, örnek alınması gereken bir toplum olması amacını insanlara ilke olarak benimsetmiştir. Ancak benimsetmek istediği bu rol modelin, toplumun var olan unsurları karşısında sekteye uğraması gayet doğal bir durumdur. Çünkü insanlar atalarından devraldığı mirası yani geleneklerini hep yaşama isteği içerisinde olmuşlardır. Bu yüzden bu geleneklerin, zamanla modernleşmeye kurban gitmesine de engel olmaları gayet tabiidir.

Gelenek konusunda muhafazakârlar ve modernistler arasında süregelen anlaşmazlık, değişim ile durağanlık arasında sıkışıp kalan bir kısır tartışmaya dönüşmüştür. Muhafazakârlar geleneği koruma ve geçmiş değerlere bağlılıkla savunurken, modernistler ise değişimi teşvik edip geleneği dönüştürmeyi hedeflemişlerdir. Ancak, bu zıt kutuplaşma yerine daha evrensel ve kapsayıcı bir perspektife ihtiyaç vardır. Geleneği anlamak ve değerlendirmek için geçmişin bilgeliği ile geleceğin ihtiyaçlarını bir araya getirmek önemlidir. Gelenekğin süreklilik ve mutlak gerçeklik taşımasının yanı sıra, değişim ve yenilikle uyumlu olması da gereklidir. Bu şekilde eski-yeni ayrımını aşarak, geleneğin evrensel değerlerini ve insanlığın ortak mirasını koruyabilir ve geleceğe uyum sağlayabiliriz. Muhafazakârlar geleneğe dinî anlam yüklemelerinden dolayı geleneği korumayı bir mücadele olarak görmüşlerdir. Çünkü onlara göre gelenek vahiy ile alakalıdır ve onun korunması gerekir. Bundan dolayı modernizmi geleneği yok etmek isteyen bir düşman olarak görürler ve sürekli modernistler ile mücadele içindedirler.⁴⁸

Geleneğe bağlı toplumlar, gücünü kaynağından alan hassasiyetle hareket etmişlerdir. Kendi geleneklerini koruma yolunda, bu geleneklerin dinlerine dayandığını ve bu nedenle dinî bağlılığın önemli bir unsur olduğunu savunmuşlardır. Bu şekilde, geleneksel toplumlar, dinî değerlerin ve inançların geleneklerini güçlendirdiğine inanarak bu değerlere sıkı sıkıya bağlı kalmayı savunmuşlardır. Mustafa Armağan, *Gelenek* adlı eserinde bu konuyu şöyle ele almıştır:

“Hristiyanlık aslında dinin değil, geleneğin sekülerleşmesine maruz kalmıştır. ... Hristiyanlıkta gelenek kutsal bir hale çevrilmiş ve din zaten çok geri

⁴⁸ Küçükçivriz, Fatma. *Barbarosoğlu'nun Eserlerinde Gelenek ve Modernizm*,9.

planda kalmış olduğundan sekülerleşme süreci çok çabuk hedefine varmıştır. Oysa İslâm'da ed-din'den beslenen, bu kaynağın feyezânından gücünü alan bir gelenek söz konusu olabilir.⁴⁹

Schuon'a göre, din, geleneğin türediği özdür, yani gelenek aslında dinin bir uzantısıdır. Dinin başlangıçtaki saf ve yoğun hali zamanla soğuyarak ve yerleşerek gelenek haline gelir. Schuon, geleneği dinin kronolojik olarak bir devamı olarak görür ve bunu dinin kendisini sürdürmesi için gerekli bir süreç olarak kabul eder. Ona göre, dinin etkili olabilmesi, çeşitli alanlara nüfuz edebilmesi ve hayatın her yanına yayılabilmesi için bu dönüşüm, yani dinin gelenek haline gelmesi, zorunludur. Schuon, dinin yalnızca başlangıçta saf bir öğreti olarak kalmadığını, zamanla gelenekler yoluyla hayatın her alanına yayılması gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁰

Geleneğin toplumda nasıl anlaşıldığı ve geleneğe hangi rolün biçildiği, geleneğin yaşanması ve aktarılması sürecinde önemli bir rol oynar. Toplumun geleneği nasıl algıladığı, ona nasıl değer verdiği ve geleneği nasıl aktardığı, kültürel ve sosyal dinamiklerin bir sonucudur. Toplumda geleneğin anlaşılması, birçok faktöre bağlıdır. Kültürel, tarihsel, coğrafi ve toplumsal faktörler, geleneğin algılanma şeklini etkileyebilir. Bazı toplumlar geleneği sıkı bir şekilde koruyan ve ona büyük değer veren bir anlayışa sahip olabilirken, bazı toplumlar ise geleneği daha esnek bir şekilde ele alabilir ve yeniliklere daha açık olabilir.

Ali Şeriatı ve Fazlû'r Rahman toplumsal olanın kolayca yitirilmesine karşı çıkan ve modern olan her şeyin mutlak biçimde geleneğe karşı olmadığını savunan kişilerdendir. Bu yazarlara göre gelenek prangası sökülüp atılmadıkça yeni ve özgün bir şeylerin ortaya çıkması zorlaşır ve yeniden ayağa kalkmak zor hale gelir. Gelenek değişim için rehber olmalıdır. Gelenek din olarak düşünülecek olursa elbette değişime uğramayan kısımlar olabileceği gibi revize edilecek kısımlar olacaktır. Yoruma açık kısımların özünden koparılmadan revize edilmesi geleneği yok etmek

⁴⁹ Mustafa Armağan, *Gelenek*, 33.

⁵⁰ Mustafa Armağan, *Gelenek*, 33-34.

veya ortadan kaldırmak olarak görülmemelidir. Aksine geleneğin kendini toplumda daha sağlam bir şekilde kabul etmesine yardımcı olacaktır.⁵¹

⁵¹ Demir, *Seza-i Karakoç'un Şiirlerinde Gelenek*, 9.

3. ÖMER FARUK DÖNMEZ'İN ESERLERİNDE GELENEKSEL VE DİNİ UNSURLAR

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde, Türk geleneği ve milli değerlere olan derin bağlılık açıkça görülmektedir. Eserleri, bu duygusal ve kültürel bağlılığı yansıtır ve bu, onun ailesinden aldığı eğitim ve okuduğu eserlerle şekillenmiştir. Dönmez, kültürel köklerini ve değerlerini aile çevresinde, okuduğu klasik ve modern Türk edebiyatı eserlerinden alarak derinleştirdiğini ifade etmiştir.

Ailesinin geleneklere ve milli değerlere verdiği önem, Dönmez'in bu alanlarda duyarlı ve bilinçli bir yazar olmasına katkıda bulunmuştur. Ailesinin yaşam tarzı ve anlattığı hikayeler, onun geleneğe olan bağlılığında önemli bir rol oynamıştır. Çocukluk döneminde babası tarafından tanıtılan Necip Fazıl'ın “Çile” ve Mehmet Akif Ersoy'un “Safahat” gibi eserleri, onun edebî zevkini ve milli duygularını etkilemiş; “Zindandan Mehmed'e Mektup” ve “Sakarya Türküsü” gibi şiirler, Ömer Faruk Dönmez'in milli tarih ve kültüre olan sevgisinin oluşmasında etkili olmuştur.

Ayrıca, Dönmez'in çocukluk ve gençlik yıllarında okuduğu Jules Verne, Hasan Nail Canat, Yavuz Bahadıroğlu gibi yazarlar ve daha sonra üniversite yıllarında etkilendiği Nuri Pakdil, Sezai Karakoç, İsmet Özel gibi isimler, onun düşünce yapısının ve edebî anlayışının oluşmasında ön plana çıkmışlardır. Bu yazarların eserleri, Dönmez'in kendi edebî tarzını ve temalarını oluşturmasında önemli bir rol oynamıştır.

“... Daha ilkokuldayken Çile'yle Safahat'la tanıştırdı babam beni. Zindandan Mehmed'e Mektup, Sakarya Türküsü... Kocakarı ile Ömer, Bülbül vesaire. Ama okumaya Jules Verne ve Hasan Nail Canat'la başladım diyebilirim. Bir de Yavuz

Bahadıroğlu var. Sonra lisede üniversitede Nuri Pakdil'i, Sezai Karakoç'u, İsmet Özel'i okuduk.”⁵²

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde, kendisini etkileyen yazarlara yapılan göndermeler ve alıntılar, onun edebiyatı üzerindeki geniş kapsamlı etkileri ve geleneğe olan derin bağlılığını vurgulayan önemli unsurlardır. Dönmez, bazen bu yazarları adlarıyla anarak, bazen de onların eserlerinden doğrudan alıntılar yaparak edebî mirasın kendisi için ne kadar değerli olduğunu göstermiştir. Bu yöntem, Dönmez'in hem geçmiş edebî büyüklerine olan saygısını ifade eder hem de onların fikir ve temalarını kendi eserlerinde sergileme fırsatı sunar. Bu yaklaşımı, onun edebî kişiliğinde kültürel ve tarihsel bir bağlam yaratır. Kendi yaratıcı vizyonunu, geleneğe ve onu etkileyen yazarlara olan bağlılığı ile birleştirerek, Türk edebiyatının zenginliğini ve çeşitliliğini gözler önüne sermiştir. Ayrıca, bu atıflar, Dönmez'in eserlerini okuyanlara, Türk edebiyatına daha geniş bir bakış açısı ile bakmalarına fırsat sunar.

“Takarım tabi. Kurtuluşumuz dil ve edebiyat yoluyla olacak. Nuri Pakdil diyor ki: Her yazı: bir temel kazı: yaklaşmak için varoluşun giz alanlarına. Sezai Karakoç diyor ki: ‘kelime en güçlü silahtır / Tutar şehri ve insanı...’ İsmet Özel diyor ki: Vaktini Türkçenin gözetimine ve bakımına hasretmeyenler Türklere hitaben bir şeyler söylüyorsa, onların niyetleri keşfe değerdir.”⁵³

Ömer Faruk Dönmez'in kendinden önceki yazarların mücadelesini vurgulaması ve bizlere düşenin onların mirasını devam ettirmek olduğunu ifade etmesi gerçekten önemli bir noktadır. Bu anlayış ile Dönmez, geçmiş yazarların gelenek için verdikleri mücadeleyi takdir etmiş ve bu mücadelenin sonraki nesillere aktarılması gerektiğini vurgulamıştır. Okurlara, bu mirası devam ettirmek ve geleneksel değerleri korumak için çaba gösterme gerekliliğini hissettirmiştir. Ömer Faruk Dönmez, kurtuluşun kendi öz kaynaklarımızda olduğunu vurgulayarak, yerli ve milli değerlere sıkı sıkıya sarılmanın bize yol göstereceğini ifade etmiştir. Bu,

⁵² <https://edebistan.com/haberler/omer-faruk-donmez-le-soylesi>, (Erişim:05 Mart 2023)

⁵³ Ömer Faruk Dönmez, *Hamza* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), 24.

dışarıdan gelen etkilere karşı dirençli olmamız gerektiği anlamına gelir ve kendi kültürümüze, tarihimize, değerlerimize sahip çıkmanın önemini vurgular.⁵⁴

“ ... Eee? Bunca yazar işsiz mi kalacak şimdi? Hayır. Bir vakıa olarak piyasada yer alan Müslüman yazarların yapacakları en sahih iş, ümmete öncülük etme görevinin, entelektüellere değil, âlimlere ve âriflere ait olduğunu işaret etmekten ibarettir. Bunu yapsınlar yeter.”⁵⁵

Burada Ömer Faruk Dönmez, müslüman yazarların toplumda üstlenmesi gereken rolü net bir şekilde vurguluyor. Dönmez, müslüman yazarların esas görevlerinin, ümmete liderlik etmek yerine, bu görevin asıl sahiplerinin âlimler ve arifler olduğunu işaret etmek olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, entelektüel liderlik ve rehberlik, yazarların değil, dinî bilgisi derin olan âlimlerin ve manevi bilgelik taşıyan ariflerin sorumluluğunda olmalıdır. Bu bakış açısı, yazarın, İslâm toplumunda bilgeliğin ve dinî rehberliğin kaynağının geleneksel dinî otoriteler olduğunu düşündüğünü gösterir. Yazarlar, toplumda önemli bir role sahip olsalar da dinî ve manevi rehberlik konusunda sınırlarını bilmeli ve bu görevi uzmanlarına bırakmalıdır. Dönmez, bu anlayışla yazarların, ümmete doğru yolu göstermekten ziyade, âlimlerin ve ariflerin rehberliğini kabul etmeleri gerektiğini ve bu gerçeği topluma hatırlatmalarını savunmuştur.

“...Aklımdan zorum falan yok. Bir ülkenin kurtuluşunun, dile ve edebiyata bağlı olduğuna inananlardanım.”⁵⁶ Ömer Faruk Dönmez, bir ülkenin kurtuluşunun dil ve edebiyat gibi kültürel unsurlara bağlı olduğuna inandığını ifade etmiştir. Dönmez’in bu ifadesi, dilin ve edebiyatın, bir toplumun kimliğini ve bağımsızlığını korumasında ne kadar önemli bir rol oynadığını vurgular. Ona göre, kültürel değerlerin, özellikle dil ve edebiyatın, milli bilincin oluşmasında ve toplumun kendini ifade etmesinde hayati bir önemi vardır. Dönmez, edebiyatın ve dilin bir ülkenin ruhunu, tarihini ve geleceğini şekillendiren temel unsurlar olduğuna inanmaktadır. O, kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının, bir

⁵⁴Dönmez, *Hamza*, 13.

⁵⁵Ömer Faruk Dönmez, *Dervişan* (İstanbul: İz yayıncılık,2020),49.

⁵⁶Dönmez, *Hamza*, 23.

toplumun varlığını ve özgürlüğünü sürdürebilmesi için gerekli olduğuna dikkat çekmiştir. Bu nedenle, onun edebî çalışmalarında bu temalar sıkça işlenir, okuyucularını bu değerlerin önemine dair bilinçlendirmeye çalışmıştır.

Ömer Faruk Dönmez eserlerinde, geniş bir alana sahip olan gelenek kavramını çok yönlü bir şekilde ele almıştır. Gelenek, din, edebiyat, hukuk, mimari, ekonomi gibi çeşitli alanlarda farklı şekillerde karşımıza çıkar. Dönmez, bu zengin ve çeşitli kavramı ele alırken, özellikle dinî boyutunu ön plana çıkarmayı tercih etmiştir. Bu seçim, onun eserlerinde geleneksel değerlere ve kültürel mirasa verdiği önemi gösterir ve bu değerlerin toplumsal ve bireysel yaşam üzerindeki etkilerini vurgular. Yazarın, gelenek kavramının dinî boyutuna odaklanması, geleneksel dinî değerlerin modern dünya ile olan etkileşimini ve bu etkileşimin bireylerin yaşam deneyimlerine nasıl yansıdığını keşfetmesine olanak tanır. Bu şekilde, Dönmez eserlerinde gelenek kavramını, sadece kültürel ve tarihsel bir miras olarak değil, aynı zamanda güncel ve yaşayan bir pratik olarak ele almıştır. Örneğin, Seyyid Hüseyin Nasr da Bilge ve *Kutsal* adlı eserinde geleneğe din manasını yüklemiştir.⁵⁷

“...Yaşama amaçları; barınma, beslenme, üreme! Ulan o kadarını danalarda yapıyor. Etrafımdaki insanlara bakıyorum da: daha büyük bir ev, daha lüks bir araba, daha lezzetli yiyecekler falan fışman... Kapitalizm ey insanlar. Canlarım, ciğerlerim. Kim uyuttu sizi yahu? Hangi kötü kalpli büyücü yedirdi size bu zehirli elmaları.”⁵⁸

Dönmez, eserlerinde insanların asıl amaçlarından sapmalarını ve kendilerini kaybetmelerini eleştirir. Bu eleştiri, insanın kendini gerçekleştirme sürecindeki zorluklara ve modern dünyanın getirdiği yabancılaşmaya odaklanır. Yazar, insanların asıl görevlerini unutup değeri olmayan amaçlara yönelmelerinin sonuçlarını irdeler. Sezai Karakoç ve Nuri Pakdil gibi yazarlardan ve onların kültürel mirasa yaptıkları katkılardan bahseden yazar, bu sanatçıların bıraktığı mirasın devam ettirilmesi gerektiğini vurgular. Dönmez, eserlerinde, bilinçli olmanın ve atalarımızın mirasına sahip çıkmanın önemini vurgulayarak okuyucuları bu mirasa sahip çıkmaya ve onu yaşatmaya davet eder. Yazarın bu yaklaşımı, insanların kendi içsel değerlerine,

⁵⁷Nasr, *Bilgi ve Kutsal*, çeviren. Yusuf Yazar, 78.

⁵⁸Dönmez, *Hamza*, 121.

köklerine ve kültürel miraslarına yönelmeleri gerektiğini vurgular. Dönmez, insanları kendi varlıklarını ve amaçlarını hatırlatmayı, gerçek potansiyellerini keşfetmelerini ve bu doğrultuda yaşamalarını teşvik eder. Bu şekilde, bireylerin hem kendilerini hem de toplumu daha iyi anlamaları ve geliştirmeleri için bir yol göstermiş olur.⁵⁹

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde modernizm eleştirisinin ve Batılılaşma sürecine yönelik tutumunun altında yatan temel endişeler, onun edebî ve fikri dünyasının ana temalarını oluşturmuştur. Dönmez, modernizmin, toplumun temel taşları olan geleneklerden uzaklaşma ve kimiksizleştirme tehdidi oluşturduğuna inanır. Bu düşüncesiyle geleneklerin ve kültürel değerlerin korunmasının önemini vurgular.

“...kafamızı neden böyle ıvır zıvır şeylerle dolduruyorlar? Sonra hemen buluyorum cevabı: Sürekli bunlarla meşgul olan bir genç, şunları düşünemez: ulan bizi kim yönetiyor, nasıl yönetiyor, sömürülüyor muyuz, işler yolunda mı, dünyada ki itibarımız nedir, kimliğimizi ve türümüzü koruyabiliyor muyuz, emperyalizm nedir, modernizm nedir, çağdaşlaşıyoruz derken yozlaşıyor muyuz vesaire...”⁶⁰

Dönmez, Batılılaşma sürecini, Türk kültürü ve kimliğine yönelik bir tehdit olarak değerlendirir. Ona göre, bu süreç, toplumun kendi kültürel mirasını ve birikimlerini unutmasına neden olabilir ve Türk toplumunu geleneksel değerlerle çatışma içine sokabilir. Dönmez bu bağlamda, Batılılaşmanın Türk toplumunun özüne yabancılaştırıcı bir etkisi olduğunu düşünür ve bu süreci sert bir şekilde eleştirir. Bu eleştiri, Dönmez'in eserlerinde, Batılılaşma sürecini sadece bir kültürel ve toplumsal değişim olarak değil, aynı zamanda bir vatanseverlik meselesi olarak ele almasını sağlamıştır. Yazar, Batılılaşmayı vatana ihanet olarak algılayan bir bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısı, onun eserlerinde sadece bir toplumsal eleştiri olarak kalmaz, aynı zamanda kültürel kimlik ve bağımsızlık konularında derin bir fikir yürütmesine yol açar.

⁵⁹ Dönmez, *Hamza*, 49,50.

⁶⁰ Dönmez, *Hamza*, 28.

“... İşte Düriye de sırf bu kötü gidişe dur demek için ve kültürel emperyalizme direnmek için uzun etek giymekte, batılı olmayı reddetmekte, öz kimliğine sahip çıkmakta ve ‘mektepli’ olmaksansa ‘alaylı’ olmayı şeref saymaktadır.”⁶¹

Ömer Faruk Dönmez’in *Hamza* adlı eserindeki kahraman, yazarın gözünden çağdaş bir Türk gençliğinin portresini çizen bir karakterdir. Bu genç karakter, üniversite sınavına hazırlanırken aynı zamanda toplumdaki değişimleri ve bu değişimlerin kendi üzerindeki etkilerini derinlemesine sorgulayan birisidir. Dönmez, gençleri toplumun geleceği olarak görür ve onlara eserlerinde onlara önemli roller biçmiştir. Eserinde gençleri, geleneklerine sahip çıkmaya, kültürlerini ve değerlerini araştırmaya, öğrenmeye ve bu değerleri sürdürmeye teşvik etmiştir.

“Okuldan kaçıp tüm gün sokaklarda sürttükten sonra yapacak işi bulamamaktan canı sıkılan ve paketi eve götürmeye cesaret edemedikleri için akşam olmadan sigaraların hepsini bitirmeye çalışan, saçları jöleli, kulakları volkmenli, gevşek kravatlı lise öğrencileri...”⁶²

Dönmez, Batılılaşma sürecinin gençler üzerindeki etkisini ele alırken, bu sürecin sadece dil alanında değil, hayatın her alanında hissedildiğini vurgular. Giyim tarzından konuşma şekline, eğitim sisteminden düşünce yapısına kadar gençlerin Batılı etkilere açık ve geleneklerinden uzaklaştırılmak istendiğini vurgulamıştır. Bu süreçte, gençlerin kimliklerini ve köklerini kaybetme riski altında olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan, Dönmez eserlerinde bu sürecin kaçınılmaz olmadığını da ifade eder. Batılılaşmanın etkilerine rağmen geleneklerine bağlı kalan ve kendi kültürel kimliklerini koruyan gençlerin varlığını vurgular. Bu, Dönmez’in gençlere yönelik umudunun var olduğunu gösterir. Yazara göre modern dünyanın getirdiği zorluklara ve çatışmalara rağmen, gençler kendi geleneklerini ve kültürel değerlerini koruyarak toplumu inşa edeceklerdir.

⁶¹ Dönmez, *Hamza*, 63.

⁶² Dönmez, *Hamza*, 63.

“Sonra büyüdü. Liseli olduk. Sorular sormaya başladık: İngiliz’i, Fransız’ı, Yunanı, İtalya’nı yurttan kovduk, iyi hoş da sonra ne oldu, düşmanların kanunlarını, kılık kıyafetlerini, alfabesini, kültürünü almaya başladık? Ne oldu da düşmanlarımıza benzemeye başladık? ...Fakat uygarlaşırken ufak bir yanlışlık oldu; kimliğimizi kaybettik; düşmanlara benzedik.”⁶³

Dönmez eserlerinde, bir toplumun kendi geçmişine ve birikimine yönelik analiz yapmanın önemini vurgular. Dönmez, bu sürecin, toplumun geleneklerine ve köklü değerlerine bağlı kalmasını sağlayacak bir yol olduğunu belirtir. O, toplumsal birlikteliğin ve anlayışın, kendi öz kaynaklarımıza, yani dinî ve edebî mirasımıza yönelik bir beslenme süreci olmadan mümkün olamayacağını savunur. Dönmez’e göre, bu birikim yalnızca belirli bir alanda değil, hayatın her alanında etkili olmalıdır. Özellikle dinî ve edebî birikimin birlikte ele alınması hem dinî inançların hem de edebî eserlerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına olanak tanıyacaktır. Bu yaklaşım, kültürel kimliğimizin ve toplumun temel değerlerinin korunması ve geliştirilmesinde önemli bir işlev görür. Dönmez, bu yaklaşımın, toplumun kendini daha iyi anlamasını ve geleceğe daha sağlam bir temel üzerinde yürümesini sağlayacağını öne sürer. Kültürel kimliğimizi ve temel değerlerimizi anlama ve koruma süreci, böylece toplumun bütünlüğünü ve sürekliliğini destekleyen temel bir unsur haline gelir.

“Bin dört yüz yıllık birikimi nerdeyse tümüyle yok sayıp, İslâm’ı ilk kez bugün kendisi anlamış gibi davrananlar var. Nasıl bir ukalalık bu? Nasıl bir küstahlık?”⁶⁴

Dönmez, kendi geleneklerinden uzak kalanların, kaliteli eserler ortaya koyamayacağını dile getirmiştir. Yazar, bu durumun yazarın ve okuyucuların kaliteli eserlerle buluşmasını engellediğini ve kültürel zenginliğin yitirilmesine neden olabileceğini savunmuştur. Bir yazarın kendi kültürel birikimini iyi bilmesi, geçmişin değerli eserlerinden beslenmesi ve kendi geleneklerini içselleştirmesi, ortaya daha derinlikli ve anlamlı eserler çıkarmasına katkı sağlar. Benzer şekilde, okuyucuların

⁶³ Dönmez, *Hamza*, 117.

⁶⁴ Dönmez, *Hamza*, 75.

da kendi kültürel birikimlerini ve değerlerini iyi bilmesi, kaliteli eserlerle daha sağlıklı bir şekilde etkileşim kurmaları gerekir. Okuyucular, kendi kültürlerinden gelen eserleri anlamlandırırken, aynı zamanda farklı kültürlerin eserlerine de açık olmalıdır. Bu, hoşgörü, empati ve kültürel çeşitliliğe duyarlılık gibi değerleri güçlendirir.

“Kendi medeniyetinden bilhaber entellerimiz, Şeyh Galib’e burun kıvırıyorlar da batılı şairlerden (hem de berbat bir çeviri ile) şiirler okurken, aldıkları sanatsal hazdan adeta kendilerini kaybedip sarhoş oluyorlar.”⁶⁵

Yazarların köklerine olan bağlılıklarını korurken aynı zamanda evrensel bir bakış açısı geliştirebilmeleri, edebiyatın zengin ve etkileyici eserlerini meydana getiren bir süreçtir. Bu yaklaşım, yerel renkleri, gelenekleri ve malzemeleri geniş bir kitleye hitap edebilecek evrensel temalar ve anlatılarla birleştirerek, yazarın benzersiz bir tarz oluşturmaya olanak tanır. Böylece, eserler sadece kendi kültürlerinin sınırları içinde değil, aynı zamanda evrensel çapta anlaşılabilir ve takdir edilebilir hale gelir. Dönmez’e göre yazarlar yeni bir tarz geliştirirken, kendi kültürel miraslarının değerini ve önemini de göz önünde bulundurmalarıdır. Kültürel birikim, eserin orijinalliğini ve derinliğini sağlayan temel bir unsurdur. Bu, yazarın kendi kültürünün zenginliğinden ve çeşitliliğinden ilham alarak eserlerine katkıda bulunmasını sağlar. Kültürel mirasın bu şekilde birleştirilmesi, ortaya çıkarılan eserin sadece yeni ve özgün bir tarza sahip olmasını değil, aynı zamanda köklerine sadık kalmasını ve bu sayede daha geniş bir yankı bulmasını sağlar.

Dönmez’in eleştirisi, kültürel köklerimizden kopmadan, kendi geleneklerimize sahip çıkmanın ve bu değerleri kaliteli eserlerle yaşatmanın önemini vurgulamaktadır. Yazarlar ve okuyucular arasındaki bu etkileşim, kültürel mirasımızın korunması ve gelecek nesillere aktarılması için hayati bir rol oynamaktadır. Dönmez, bu sürecin önemini vurgulayarak, kültürel değerlerimizi yaşatmanın, köklerimizden kopmadan ilerlemenin ve gelecek kuşaklara aktarmanın gerekliliğini dile getirmiştir. Bu şekilde, kültürel mirasımızın korunması ve sonraki

⁶⁵ Dönmez, *Dervişan*,13.

nesillere iletilmesi sağlanmış olur. Yazarların eserleri, bu süreçte önemli bir rol oynar ve toplumun kültürel kimliğini güçlendirir.⁶⁶

Yazara göre, geçmişte ortaya konulan mücadeleyi devam ettirmemiz gerekmektedir. Eğer yeni ve özgün bir şeyler ortaya konulamayacaksa, öncekilerin mirasını takip etmeli ve üzerine yeni şeyler eklemeliyiz. Yazar, içi boş eserler vererek okuyucunun zihnini daha da bulandırmamamız gerektiğine inanır. *Dervişan* adlı eserinde, Sezai Karakoç ve arkadaşlarının mücadelesini ve bu mücadelenin ciddiyetini anlatır. Ancak günümüzde aynı ciddiyetin olmadığından şikâyet etmektedir. O, geçmişteki yazarların ve düşünürlerin ciddiyetle yürüttükleri mücadeleyi takdir etmiş ve bunun devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, günümüzde bu ciddiyetin eksikliğinden endişe duyar ve yetersiz içeriklerin okuyucuların zihnini daha da karmaşık hale getirdiğini düşünür. Dönmez, bir mücadele verilecekse, birikimlerimizle ilgili olan bu mücadelenin başından itibaren sıkı bir şekilde tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda mücadelenin gidişatını bozacak durumlardan uzak durmanın önemine de dikkat çekmektedir. Bu, geçmişin değerli birikimlerine sahip çıkarak, mücadelenin doğru yönünde ilerlemeyi ve o birikimleri korumayı gerektirir. Dönmez, bu noktada tutarlılık ve kararlılık gerektiğini, mücadelenin etkisini zayıflatacak veya bozacak unsurlardan kaçınmanın önemli olduğunu ifade etmektedir.⁶⁷

Şehirleşme süreciyle birlikte gelenekler, kırsal kesimlerde de eskiye oranla daha az önemsenir hale gelmiştir. Bununla birlikte kırsal kesimler, yine de geleneklerine daha fazla bağlı kalmış ve geleneklerini yaşatma konusunda öncelikli rol oynamıştır. Ancak, Dönmez 'in de belirttiği gibi, günümüzde kırsal kesimlerin de şehirlerden farkının azaldığı ifade edilmektedir. Şehirleşme süreciyle birlikte, şehirlerdeki yaşam tarzı, kültür ve değerlerin kırsal kesimlere de yayılması sonucunda, geleneksel yaşam tarzı ve geleneklerin önemi azalmıştır. Bu durum, kırsal kesimlerdeki geleneklerin korunması ve yaşatılması konusunda yeni meydan okumaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

⁶⁶ Dönmez, *Hamza*, 46.

⁶⁷ Dönmez, *Dervişan*, 47.

“...köylerde de durum epey vahim sayılabilir yani. Şu hâlde diğer soru: Köylüleri niçin öldürmeliyiz? Hatta onların kalın suratlarını görmezlikten gelebilir miyiz? Akla Karşı Tezler. Desene boşuna kaçmışız şehirden? Hüseyin demişti zaten. Köylünün ufku tarlasının sınırına kadardır demişti. Mücadele şehirde yapılacak demişti...”⁶⁸

Dönmez, modern dünyanın etkilerine kendisini kaptırmayan bireyleri temiz fitratlı, bozulmamış tabiatlı olarak nitelendirir. Geleneklerine bağlı kalan ve onları yaşayan insanları övmüş ve asıl olması gerekenin bu olduğunu belirtmiştir. Dönmez, modern dünyanın getirdiği değişimlerin, insanların doğal, saf ve geleneksel tabiatlarından uzaklaşmalarına yol açabileceğine inanır. Bu nedenle, geleneklere bağlı kalarak yaşayan insanları örnek gösterir ve onların bu tutumunun gerçek ve doğru bir yaşam tarzı olduğunu savunur. Yazar, insanların öz tabiatlarına uygun bir şekilde yaşamaları, geleneklerine bağlılık göstermeleri ve modern dünyanın bozucu etkilerinden uzak durmaları gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁹

Gelenekleri ayakta tutan kurumlar içinde yaşayan toplumun önemli bir parçasıdır. Medreseler, tekkeler, okullar gibi kurumlar, geleneklerin korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamışlardır. Bu kurumlar, eğitim, öğretim ve manevi rehberlik gibi amaçlarla kurulmuş ve toplumun değerlerini yaşatma görevini üstlenmişlerdir. Ancak, zamanla bu kurumların içeriği ve işlevleri değişmiş ve bazı durumlarda asıl amacından uzaklaşmış olabilirler. İçlerinin boşaltılması ve asıl amaçlarına hizmet etmemeleri, geleneklerin korunması ve aktarılmasında zorluklara neden olabilir. Bu durum, bazı kurumların ticari veya siyasi etkilere maruz kalmaları, geleneksel değerlerin yeterince vurgulanmaması veya modern yaşamın getirdiği değişimlerle bağlantılı olabilir.⁷⁰

Dönmez, içinde bulunduğumuz sistemin bize dayattığı zorunluluklar ve etkileri konusunda eleştirilerde bulunmuştur. Yazara göre, bu dayatmalar bizi kendi öz benliğimizden uzaklaştırır ve biz olmaktan çıkarır. Modern dünya ve küreselleşme

⁶⁸ Dönmez, *Dervişan*, 12.

⁶⁹ Dönmez, *Dervişan*, 22.

⁷⁰ Dönmez, *Dervişan*, 17-18.

süreciyle birlikte, farklı ideolojiler, tüketim alışkanlıkları, yaşam tarzları ve değerler bize dayatılır. Bu dayatmaların sonucunda, kişisel kimliklerimiz ve geleneklerimiz göz ardı edilebilir veya yok sayılabilir. Dönmez, bu durumu eleştirerek, her bireyin kendi öz benliğini keşfetmesi ve kendi değerlerine uygun bir yaşam sürdürmesi gerektiğini vurgular. Ona göre, bireylerin kendi kültürleriyle bağlantıda kalarak, kendi değerlerini sorgulayıp anlamaları ve bu değerlere uygun bir şekilde yaşamaları önemlidir. Bu eleştiriyle, O, içinde bulunduğumuz sistemin bize dayattığı kalıplara ve normlara karşı çıkarak, kişisel özgürlüğün ve kimliğin korunmasının önemine dikkat çekmektedir.⁷¹

Yazar, talebe-muallim ilişkisinin önemini vurgulamıştır. Ona göre, bir muallim ne kadar iyi ve nitelikli olursa, yetiştireceği talebe de o kadar iyi olacak ve ileride bu öğrencilerin yetiştireceği talebeler olacaktır. Bu süreç, sürekli olarak olumlu bir şekilde devam etmelidir. Dönmez'e göre, talebe-muallim ilişkisi sadece akademik başarıya odaklanmamalı, aynı zamanda öğrencilerin kişisel ve ahlaki gelişimine katkıda bulunmalıdır. Öğrencilerin değerlerini, kültürel miraslarını ve öz benliklerini keşfetmelerine yardımcı olacak bir eğitim anlayışı benimsenmelidir.

“Sistem bozuk kardeşim! Aman aman, bırak şimdi, Memleket meselelerine dalma hemen. Pek de heveslisindir. Muallim. İlim. Talim. Talim-i Edebiyat. Talebe. Ne demiş Cemil Meriç? ‘Hoca-talebe ilişkisi komedyadır; ben bunu asilleştirmek istiyorum. ’ demiş. ‘Kamusa uzanan el namusa uzanmıştır.’ demiş. Doğru söylemiş.”⁷²

3.1.Sosyal Hayat

3.1.1 Giyim Tarzı

Giyim, insanların giydikleri her şeyi ifade eden en temel kavramlardan biridir. İnsanlar, kendilerini soğuk, sıcak veya vahşi hayvanlardan korumak için farklı malzemelerden yapılmış çeşitli giysiler kullanırlar. Giysiler, zamanla değişen ihtiyaçlara, iklim şartlarına, coğrafi farklılıklara ve kültürel çeşitliliklere bağlı olarak

⁷¹ Dönmez, Hamza, 10-11.

⁷² Dönmez, Hamza, 10.

değişime uğramışlardır. Bu evrim süreciyle birlikte giyim, süslenme ihtiyacını ortaya çıkarmış ve günümüzde moda adı verilen bir akım haline gelerek insan hayatında önemli bir rol oynamaya başlamıştır.⁷³ Moda akımıyla birlikte ortaya çıkan değişim, geleneksel giyim tarzını da etkilemiştir. Geleneklerine bağlı toplumlar, kültürel birikimlerle oluşturulan giyim tarzlarının değişmemesi için bu akıma karşı mücadele etmişlerdir. Geleneklere bağlı sanatçılar da eserlerinde bu konuya değinerek toplumu uyarmayı amaçlamışlardır.

“ Aynı şey kot denen nesne içinde geçerlidir. Bunlar hiç de masum şeyler değil yani. Dolayısıyla sanık suçu ağır tahrik altında işlemiştir vesselam. Yemezler olum. Modernizm diye bir şey var. O kızın açık saçık gezip tozmaya hakkı vardır; buna özgürlük derler.”⁷⁴

“Sonra başı kapalı acayip kızlar türedi/makyajlı parfümlü başörtülü.”⁷⁵ Ömer Faruk Dönmez, modernleşme sürecinin beraberinde getirdiği değişimlere karşı mücadele etmiştir. Giyim tarzı da bu mücadele alanlarından biridir. Dönmez, eserlerinde moda akımına kapılanları eleştirmiş ve özümüze bağlı kalarak kültürel birikimlerimizle şekillenen giyim geleneğinin tamamen değişime uğramaması gerektiğini vurgulamıştır. Dönmez’in bu mücadelesini eserlerinde görmek mümkündür.

“...İşte Düriye de sırf bu kötü gidişe dur demek için ve kültürel emperyalizme direnmek için uzun etek giymekte, batılı olmayı reddetmekte, öz kimliğine sahip çıkmakta ve ‘mektepli’ olmaktansa ‘alaylı’ olmayı şeref saymaktadır...”⁷⁶ Dönmez, giyim tarzının dinin belirlediği ölçülere uygun olması gerektiği konusuna vurgu yapar. Modernizmin, özgürlük adı altında kadınlara sunduğu giyim tarzının hem geleneklere hem de İslâm dinine uygun olmadığını belirterek, modern hayatın bu tuzağına düşen kadınları eleştirmiştir.

73 Kevser Mercimek, Kahramanmaraş Geleneksel Giyim Kuşamında Görülen Kadın Tepelikleri, Başlıkları ve Fesleri (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 14.

74 Dönmez, *Hamza*, 11.

75 Ömer Faruk Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), 128.

76 Dönmez, *Hamza*, 63.

“...Şimdi sen başını açıp üniversiteye giderken, Kitab’a göre mi, kafana göre mi davranmış oluyorsun? Bari daha fazla komik duruma düşme de adam gibi itiraf et: Hayatımı garantiye almak için gidiyorum, de. Bir iş sahibi olabilmek ve para kazanabilmek için gidiyorum, de. İşte bu kadar.”⁷⁷

Dönmez’in eleştirisi sadece kadınlara değil, aynı zamanda erkeklere de yöneliktir. Kadın ve erkeklerin giydikleri elbiseleri bir örtü olarak değil, bir amaç olarak görmelerini sert bir dille eleştirmiştir. Giyimde asıl amaç olan iffet ve edeple bağdaşmayan tarzları eleştirerek, her iki cinsiyetin de giyiminde dinî değerlere uygunluğa dikkat çekmiştir. Yazarın bu eleştirisi, giyim konusundaki bilinçsizliğin ve modernizmin getirdiği yanlış özgürlük anlayışının toplum üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmektedir.

“Kitap’tan çok net bir biçimde hatırlıyordum ki, bu dinin mensubu olan kadınların böyle giyinmeleri mümkün değil. Kadınların nasıl giyinmesi gerektiği Kitap’ta açıkça yazıyordu...”⁷⁸

Daha önce belirttiğimiz üzere Dönmez, erkeklerin giydikleri elbiseleri bir amaç olarak görmelerini sert bir dille eleştirmiştir. Erkekler ile ilgili eleştirdiği bir diğer nokta ise şu: Mensup oldukları inanca göre giyinmeyen eşlerini uyarmayan erkeklerin bu durumu normal karşılıyor olmalarıdır. O, bu tutumu benimseyen erkekleri sert bir dille eleştirerek, inançlarına uygun giyinme konusunda sorumluluk almayan ve bu durumu normalleştiren tutumlarını sorgulamıştır. “Bu arada, karısının, başını açarak işe gitmesinden rahatsızlık duymayan erkeklere de bir şey söylemek istiyorum. Ah pardon... Erkek mi dedim?”⁷⁹

Dönmez, geleneklere bağlı olan kimseleri takdir etmiş ve onları toplumun şerefli fertleri olarak görmüştür. Eserlerinde, bu kişilerin batılılaşmaya karşı çıktığını ve öz kimliklerine sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını vurgulamıştır. Dönmez, bu bağlılıkla birlikte geleneksel değerleri yaşatmanın ve kültürel mirası korumanın önemini

⁷⁷ Dönmez, *Hamza*, 93.

⁷⁸ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 81.

⁷⁹ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 178.

vurgulamıştır. Bu kişilerin, modernizmin getirdiği değişimlere rağmen kendi değerlerinden ödün vermediklerini ve toplumda önemli bir yer tuttuklarını ifade etmiştir. Dönmez, onları örnek alarak, batılılaşma sürecinde dahi öz kimliğimizi koruma ve geleneksel değerlerimize sahip çıkma gerekliliğini vurgulamıştır.

“... Düriye’nin fistan giymiş olması da farklı yorumlara yol açmıştır. Kimileri, fistan adı verilen köylü elbisesinin modern bir kadına yakışmayacağını, Düriye’nin bu anlamda kılık kıyafet devrimine muhalif bir tavır içerisinde olduğunu ve asılması gerektiğini söylemişlerdir...”⁸⁰

“...Ütülü bir gömlek... Bir de kravat. Ömrüm boyunca nefret ettim kravat denen şeyden: bir tasma adeta: beni efendilerime bağlıyor... Gerçi artık kravatlı teröristler de var. Kafamı karıştırma. Giy şu pantolonu da. Nerede bu takımımın ceketi, hah, işte. Evet.”⁸¹ Dönmez’e göre modernleşme ile beraber meydana gelen çoğu değişiklik, zihin dünyamızı derinden etkilemiştir. Yaşayışımız ve giyim tarzımız, bu değişimlerin gölgesinde kalmış ve hamlelerimiz buna göre şekillenmiştir. Yazar, bazen açık açık, bazen de mizahi bir tavırla bu duruma değinmiştir. Modernizmin etkisi altında hareket eden günümüz insanına dair eleştirilerini dile getirmekten çekinmemiştir.

3.1.2 Aile Yapısı

Aile, toplumun en temel birimi olarak, insanlık tarihi boyunca var olan bir kurumdur. Sosyal hayatın temel yapı taşlarından biri olan aile, birlikte yaşayan anne, baba, çocuklar ve kan bağıyla birbirine bağlı olan diğer akrabalarından meydana gelen bir kurumdur.⁸² Aile, en geniş anlamıyla, çevreyle sıcak ilişkiler kurmayı, düşünce ve kültür çevresi oluşturmayı, insan türünün devamlılığını sağlamayı ve toplumsallaşmayı amaçlayan bir toplumsal birimdir. Aynı zamanda, aile içerisindeki ilişkiler belirli kurallara bağlıdır ve toplumda oluşturulmuş çeşitli zenginlikler, bilgi ve deneyimler kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Aile, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuksal yönleriyle birlikte değerlendirilir ve farklı rolleri

⁸⁰ Dönmez, *Hamza*, 62-63.

⁸¹ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 17-18.

⁸² Dursun Ayan, “Aile ve Hukuk”, *Aile Sosyolojisi*, editör. Aytül Kasapoğlu, Nadide Karkıner, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011), 215.

yerine getirir. Bu roller arasında ebeveynlik, çocuk yetiştirme, duygusal destek sağlama, dayanışma, ekonomik kaynak paylaşımı gibi unsurlar bulunur. Aile, insanların yaşamlarının temel bir parçasıdır ve toplumun sosyal dokusunu oluşturan önemli bir birimdir.⁸³

Ailede annenin rolü son derece kritiktir. Geleneksel aile yapısında baba, evin maddi ihtiyaçlarını karşılarken, anne ev işleri ve çocukların bakımıyla meşgul olur. Bu iş bölümü, annenin çocuklarla daha fazla vakit geçirmesine ve onlarla daha yakından ilgilenmesine imkân tanır. Anne, çocukların büyüme sürecinde ve kişiliklerinin oluşumunda önemli bir rol oynar ve bu nedenle ailedeki en temel unsurlardan biri olarak görülür. Annenin sevgisi ve ilgisi, çocukların duygusal gelişiminde ve aile bağlarının kuvvetlenmesinde hayati bir rol oynar.

Geleneksel aile yapısında annenin sahip olduğu rol, ev işleri ve çocuklarıyla ilgilenmek gibi pratik görevlerin ötesine geçer. Anne, ailede birleştirici bir güç olarak görülür ve ailenin birlik ve beraberliğini sağlamada önemli bir rol üstlenir. Ancak günümüzde aile yapıları ve rolleri giderek çeşitlenmektedir. Kadınların daha aktif iş hayatına katılmasıyla birlikte, aile içindeki rol dağılımı ve anne figürü üzerindeki algılar da değişmektedir.

Modernleşme sürecinde, insanların önceliklerinde değişimler yaşanması ve kariyere odaklanmanın aile yapısına etkisi, yazarın *Hamza ve Bir Yobazın Günlüğü* eserlerinde vurguladığı konulardan biridir. Dönmez, bu değişimin aileye zarar verdiğine dikkat çekmiştir. Geleneksel aile yapısında annenin ev içindeki rolleri ve çocuklarla ilgilenme görevi önemli bir yer tutarken, modernleşmeyle birlikte kadınların iş hayatına katılması ve kariyer hedeflerine odaklanması yaygın hale gelmiştir. Bu durum, annenin ve anne adaylarının önceliklerinin ev yerine iş olduğunu göstermektedir. Bu değişim, aile yapısında bazı zorluklara yol açabilir. Annenin daha az zamanını evde geçirmesi, çocuklarla ve aileyle ilgilenme sürecinde kısıtlamalara neden olabilir. Ayrıca, anne adaylarının iş hayatına yoğunlaşması, anne-çocuk bağının güçlenmesini ve çocuğun sağlıklı gelişimini olumsuz

⁸³ Hacer Araz, *Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 51

etkileyebilir. Dönmez eserlerinde bu konuya dikkat çekerek, aile kurmanın ve aile bağlarının öneminin modernleşme sürecinde göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ailenin temel taşı olan anne ve annelik rolünün, ev içindeki görevlerin yanı sıra çocukların ihtiyaçlarına duyarlılık gösterme ve duygusal bağların güçlendirilmesi gibi önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir.⁸⁴

Ömer Faruk Dönmez, aile içinde anne-babanın ve aile büyüklerinin yaşantılarının çocuklara örnek olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, çocuklar ebeveynlerinin sözlerinden çok eylemlerine odaklanır ve onları taklit ederler. Dönmez, bu durumun önemini *Hamza* adlı eserinde yer alan bir anısıyla vurgulamıştır. “...Çocukken gece bir uyanırdım: Allah Allah: Dedem ile babaannem yataklarında tesbih çekiyorlar! Gecenin bir vaktinde ne tesbihi bu? Meğer teheccüde kalkmışlar. Çocukluğumun unutulmaz sahnelerinden biridir.”⁸⁵

Dönmez, laikleşme sürecinin ve modernleşmenin aile yapısında nasıl bir değişim yarattığını tartışmış ve bu değişikliklerin, çocukların geleneksel değerleri yitirmesine neden olduğunu eleştirmiştir. Bu süreçlerin toplumun temel yapısını olumsuz etkilediğine ve kültürel mirasa zarar verdiğine vurgu yapmıştır. “Laik ailelerin çocukları modernleşme yüzünden uzun zaman önce değerlerini yitirmeye başlamışlardı özellikle son yirmi yıldır dindar ailelerin çocukları da çoğunlukla nasıl lümpen nasıl ilkesiz nasıl şımarıklar romanlar öyküler yazdınız öyle mi arkadaşlar aferin size.”⁸⁶

Aile kurarak toplumun devam ettirilmesi ve bu toplumun örnek bir toplum haline gelmesi büyük bir önem taşır. Dönmez, ailelerin birbirine bağlı olmalarının gerekliliğini ve ailelerin çökmesinin getireceği olumsuz sonuçları vurgular. Ona göre, böyle bir çöküş, toplumun temel yapısını zayıflatır ve çeşitli sosyal problemlere yol açar. Ancak Dönmez, ailelerin çökmesine izin verilmemesi gerektiğini savunur. Çünkü toplumun, ideal aile yapısından yeniden doğacağını ifade eder. Bu bağlamda,

⁸⁴ Dönmez, *Hamza*, 146

⁸⁵ Dönmez, *Hamza*, 71.

⁸⁶ Dönmez, *Yolcu ve Burjuva*, 52.

ailelerin sağlam ve birbirine bağılı olması, toplumsal istikrarın ve ahlakî değerlerin korunmasında kilit rol oynar.

“... Olmazdı. Bizim aileler çölmüş olamazdı. Her şey çökse bizde aile çökmezdi. Tekrar oradan doğacaktık çünkü...”⁸⁷

3.1.3 Gelenek ve Kadın

Ahmet Hamdi Tanpınar, modern Türk edebiyatının bir medeniyet krizi ile başladığını söylemiştir. Tanpınar, bugünkü Türk edebiyatında mevcut cereyanları inceleyebilmek için birkaç büyük realite üzerinde durmak ve bilhassa bu edebiyatın, bir medeniyet değişmesinin neticesi olarak doğduğunu göz önünde tutmak gerektiğini vurgulamıştır.⁸⁸ Edebiyatta dönüm noktaları, kültürel anlamda yaşanan köklü değişimlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumda yaşanan bu köklü değişimler, yazarlar için malzeme olmuştur ve yazarlar bunları eserlerinde yansıtmışlardır.

Geleneklerine bağılı olarak bilinen Osmanlı Devleti, özellikle Tanzimat dönemi ile birlikte yeniliklere açık hale gelmiş ve Avrupa ile daha fazla etkileşime girmiştir. Bu durum, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecine girmesinin ilk adımlarından olmuştur. Bu değişimin Osmanlı toplumuna nasıl yansıdığı ve toplumun batılılaşma sürecini nasıl algıladığı, edebiyat ve kültürün önemli bir parçası haline gelmiştir. Toplumdaki bu değişimle birlikte kadının toplumdaki yeri de sorgulanmaya başlanmıştır. Kadının çalışma hayatına atılması, siyasette yer alması, kadının evden çıkıp kamusal alanlara girmesi gibi konular tartışılmaya başlanmıştır.

Şerif Mardin, *Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma* adlı makalesinde, Osmanlı modernleşmesinin izlerini sürmenin iki ana konusu olduğunu belirtmektedir: Kadının toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerin batılılaşması. Oysa, şüphesiz, bu iki alan, Osmanlı kültürüne göre en yüce, gizil değer yapısına göre ise

⁸⁷ Dönmez, *Hep Aynı Hikâye*, 81.

⁸⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1998), 101.

en duyarlı olanlarıdır ve bundan dolayı XIX. yüzyıl yazarlarımızca bilinçli veya bilinçsiz tercih edilmiştir.⁸⁹

Yaşanan kültürel değişimler, toplumun gözünde yeni bir kadın profilinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Artık kadınlar ev ortamının dışına çıkarak farklı alanlarda daha aktif rol almaya başlamışlardır. Bu değişim, bazı toplumlarda hızla kabul görürken, özellikle geleneklerine bağlı toplumlarda kabul edilmesi daha zor bir durum haline gelmiştir. Günümüz Türkiye'sinde, modernleşme adı altında yapılan yeniliklere rağmen, muhafazakâr kesimin hâlâ etkili olduğu ve bu tür değişikliklere karşı çıktığı göz ardı edilemez bir gerçektir.

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde kadın ve erkek arasındaki ilişkiler ve cinsiyet kimlikleri önemli bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserlerinde, kadın ve erkek karakterler arasındaki ilişkiler sıkça okurlara dikkat çekici bir şekilde sunulmuştur. *Hamza* adlı eserinde, Hamza'nın okul arkadaşı Aysun ile birlikte oturup bir şeyler içmesi, bu ilişkilerin yanlış olduğuna dikkat çekmek için verilmiş bir olaydır. Dönmez'in eserlerinde kadın ve erkek karakterlerin farklı kimlik ve roller içinde bulunmaları, toplumsal normlar ve geleneksel cinsiyet rolleri hakkında düşünmemize neden olur. Ömer Faruk Dönmez, kadınlarla ilgili düşüncelerine *Bir Yobazın Günlüğü* adlı eserinde sıkça yer vermiştir.

“...Annemler görmeye gittiler. İyi dedim. Sonra ben gördüm. Nasıl dediler Allahımın yarattığı, güzel, dedim. Bir insanın boyuna posuna bakarak ne diyebilirdim ki. İyi İstediler. Onlar da verdiler...”⁹⁰ Dönmez, geleneklerine bağlı bir aileden geldiğini birçok eserinde ifade etmiştir. Bu bağlılık, özellikle özel hayatını etkilemiş ve evlilik konusunda klasik usullere uygun adımlar atmasına neden olmuştur. Dönmez, ailesinin seçtiği biriyle evlenmiş ve daha sonra anlaşılamayıp boşanmıştır. Bu durum Dönmez'in geleneksel evlilik süreçlerine uygun bir deneyimdir. Bu evlilik tecrübesi, onun kadınlara yönelik bakış açısının şekillenmesine zemin oluşturmıştır. Ona göre, kadın eşine itaat etmeli ve ona sevgi göstermelidir. Bu yaklaşım, geleneksel toplumların evlilik anlayışına paraleldir.

⁸⁹ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 33.

⁹⁰ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 30.

“...Karımın suratı mahkeme duvarı gibiydi. Bana hiç şefkat göstermedi. Hep yarıştı benimle. Dırdır edip dururdu. Bir şeylerden şikâyet ederdi. Her neyse evlenmiştik işte.”⁹¹ Dönmez, evlilikte karşılıklı anlayışın hâkim olması gerektiğini belirterek, karşılıklı sevgi ve saygının önemine vurgu yapmıştır. Bu durumun, evliliklerin temelini sağlam atılmasında temel rol oynadığını ifade etmiştir.

Yazar, ideal bir eşin nasıl olması gerektiğini şöyle açıklamıştır: “...Sevgili olmalı. Anne olmalı. Kız kardeş olmalı. Eş olmalı. Göğsüne başımı yasladığımda huzur duymalıyım...Evimiz cennet bahçelerinden bir bahçe olmalı... İyi kalpli olmalı. Temiz olmalı. Güler yüzlü olmalı...”⁹²

Dönmez, evlenmeden önce kadın ve erkek ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini, en ufak bir münasebetsiz münasebet olmadan⁹³ ifadesiyle açıklamıştır. Bu ifadeyle, ilişkilerin saygı ve edep çerçevesinde, sınırları aşmadan yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. O, iki tarafın da bu süreçte dikkatli olmaları gerektiğini, aksi takdirde bu tür davranışların ileride evlilik süreçlerini olumsuz etkileyebileceğine vurgu yapmıştır. Bu yaklaşım, evlilik öncesi dönemde karşılıklı saygı ve sınırların korunmasının, sağlıklı ve uzun ömürlü bir evlilik için temel oluşturduğunu anlatır. Dönmez bu görüşü ile, geleneksel değerlerin ve ahlakî prensiplerin ilişkilere olan etkisini okuyucularına hatırlatır ve bu prensiplerin önemini vurgular.

Dönmez’in yaşadığı toplum, yani geleneklerine bağlı toplumlar, genellikle yabancı kadın ve erkeklerin bir arada bulunmalarını hoş karşılamaz. Dönmez, daha önce sadece aile bireyleri olan kadınları gördüğünü ifade ederek, bu gerçeğe vurgu yapmıştır. “...daha önce kadın mı görmüştüm hayatımda. Annem. Anneannem. Kız kardeşim. Teyzem. O kadar. Annem, babamın bir sözünü iki etmeyen bir kadın.”⁹⁴

⁹¹ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 30.

⁹² Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 33-34.

⁹³ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 27-28.

⁹⁴ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 31.

3.2 Adetler

3.2.1 Halk Deyişleri

Atasözleri, bir kültürün en büyük zenginliklerinden biridir. Bu unsur dilin ve kültürün bir arada buluştuğu noktalardır. Toplumun deneyimlerini, değerlerini ve bilgeliğini özlü bir şekilde ifade ederler. Atasözleri bir toplumun kimliğini ve değerlerini yansıtan en önemli unsurdur. Bu kültürel ifadeler, nesilden nesile aktararak korunur ve toplumun ortak belleğini oluştururlar. Aynı zamanda, başka dillerde veya kültürlerde bu kadar yoğun olarak bulunmayan özgün bir kültürel miras olarak da değerlendirilirler.⁹⁵

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde geleneğin en önemli parçalarından biri olarak atasözlerini kullandığı görülür. Dönmez, geleneksel unsurları kullanarak, Türk toplumunun köklerine ve değerlerine sahip çıkılması gerektiğini ifade eder. Eserlerinde bu unsurlara verdiği yer, sadece bir kültürel mirasın aktarımı değil, aynı zamanda bu mirasın günümüzde de yaşatılması ve değerlendirilmesi gerektiğinin bir göstergesidir. Atasözleri aracılığıyla, Dönmez toplumun geçmişiyle bağını güçlendirirken, geleceğe dair de bir köprü kurar. Bu yaklaşımıyla, geleneksel değerlerin sadece geçmişe ait kalıntılar olmadığını, aynı zamanda toplumun kimliğini ve birlik duygusunu güçlendiren canlı ve dinamik unsurlar olduğunu ortaya koyar. Onun eserleri, Türk kültürünün ve edebiyatının bu zengin ve çeşitli yönlerinin hem bireysel hem de ortak hafızada korunmasının ve aktarılmasının önemini hatırlatır.

Yazar, eserlerinde gelenek unsuru olarak kullanılan bazı atasözlerine yer vermiştir. "... Anadolu insanına özgü mahali motiflerle örülü farklı bir metamorfoz deneyimi olarak tanımlanabilecek bu olay, atalarımızdan 'öfkede akıl olmaz' ya da 'öfkede baldan tatlıdır' gibi sözlerle formüle edilmiş ve böylece müktesebatımızdaki nadide yerine yerleştirilmiştir."⁹⁶

Dönmez'in eserlerinde önemli bir yer tutan kültürel unsurlardan biri de ninnilerdir. Ninniler, bebekleri uyutmak için yakınları tarafından belirli bir ezgiyi

⁹⁵ Küçükçivriz, *Fatma Barbarosoğlu'nun Eserlerinde Gelenek ve Modernizm*, 54.

⁹⁶ Ömer Faruk Dönmez, *Dervişan* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2020), 12.

takip ederek söylenen şiirsel veya düzyazı ifadelerdir. Bu eserler, çocuk edebiyatına katkıda bulunan zengin halk kültürü unsurları olarak değerlendirilir. Ninniler genellikle, çocukların sağlıklı ve uzun bir ömür sürmeleri, kismetlerinin açık olması, kötü nazardan ve hastalıklardan korunmaları, huzurlu ve mutlu büyümeleri gibi iyi dileklerle doludur. Ayrıca, çocuğun gelecekteki mutluluğu, evlenmeleri ve toplum içinde saygın bir yer edinmeleri gibi temenniler de bu şarkıların içeriğinde yer alır. Ninniler, yerel kültür unsurları, gelenekler, tarihi ve sosyal meseleleri yansıtan önemli folklorik öğeler içerir.⁹⁷ Dönmez, eserlerinde çocukları uyutmaya yönelik ninnilere örnek vermiştir.

“Dandili dandili dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesinler lahanayı.”⁹⁸

Dönmez’in eserlerinde, halk arasında sevilerek benimsenen ve türkü şeklinde bestelenen çeşitli sözlerle de karşılaşmak mümkündür. “...Düriyemin güğümleri kalaylı. Fistan giymiş etekleri kalaylı. Ulan şimdi sırası mı türkünün?”⁹⁹

Yazar, halk deyişlerimizin saf ve bozulmamış olmasından bahsederek halk kültürünün ve geleneksel ifadelerin otantik ve özgün yapısını koruduğunu, bu nedenle kültürel mirasımızın önemli bir parçası olduğunu belirtmektedir. Halk deyişlerinin, dilin ve kültürün saf ifadesi olarak, modern ifadelerden uzak olduğunu savunmaktadır. “... Bir yiğit gurbete gitse, gör başına neler gelir.... Türküler, türkülerimiz... Ana sütü gibi ak, ana sütü gibi temiz...”¹⁰⁰

Dönmez, Karacaoğlan’dan bir güfteyi ele alarak sevginin saflığı ve masumluluğu üzerinden okuyucularına mesaj vermeyi amaçlamıştır. Ona göre, birilerine olan sevgimizin saf ve temiz olması gerekir.

⁹⁷ Yücel Gelişli- Elçin Yazıcı, “Ninniler ve Çocuk Eğitimindeki Önemi”, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2016), 1-7.

⁹⁸ Dönmez, *Hamza*, 49.

⁹⁹ Dönmez, *Hamza*, 62.

¹⁰⁰ Dönmez, *Hamza*, 180.

“ A benim bahtı yârim
Başımın tahtı yârim
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yarım?”¹⁰¹

“...Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken...”¹⁰² Tekerlemeler, Dönmez’in eserlerinde yer verdiği halk deyişleri arasında yer alır. Bu tekerlemeleri ve diğer halk deyişlerini metinlerine dahil ederek, anlatılarını daha etkileyici hale getirmiştir. Dönmez, bu yöntemle eserlerinde yerel dilin zenginliğini ve kültürel öğelerin derinliğini vurgulamış, okuyucularına hem eğlenceli hem de öğretici bir deneyim sunma fırsatı vermiştir.

3.2.2 Niyet

İnsanlar yeni bir işe başlarken genellikle niyet etmeyi bir gelenek haline getirmişlerdir. Özellikle Müslümanlar, herhangi bir işe başlarken Allah’ın ismini anarak niyetlerini belli ederler. Dönmez bu geleneği *Hamza* adlı eserinde işlemiştir.

Eserde, üniversite sınavına hazırlanan Hamza adlı öğrencinin birkaç defa üniversite sınavına hazırlanma süreci ele alınmıştır. Dönmez, Hamza’nın sınavlara hazırlık sürecinde yaşadığı tekrarları ve zorlukları ironiyle ele almış ve Hamza’nın her sınav hazırlığında niyet getirerek çalışmaya başlamasını, Dönmez mizahi bir dille işlemiştir. “... Dördüncü kez üniversite sınavına giriyorsun...Niyet ettim Allah rızası için...”¹⁰³

3.2.3 Yaşlılara Yer Verme

Ömer Faruk Dönmez’e göre, toplumda yaşça büyük olanlara saygı göstermek, sadece bir nezaket kuralı değil, aynı zamanda kültürel ve ahlakî bir değer olarak kabul edilmelidir. Dönmez, bu tür davranışların, toplumun köklü değerlerine bağlılığını ve büyüklerin hayat tecrübelerine olan saygıyı yansıttığını vurgular.

¹⁰¹ Dönmez, *Hamza*, 149.

¹⁰² Dönmez, *Hamza*, 35.

¹⁰³ Dönmez, *Hamza*, 10.

Büyüklerin bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak, gelecek nesillerin gelişiminde önemli bir rol oynar. Bu saygı, sadece bireysel ilişkilerde değil, toplumsal birlik ve beraberlik duygusunun pekiştirilmesinde de önemli bir yere sahiptir. Dönmez, bu bağlamda, büyüklerin bilgeliğinin ve rehberliğinin toplumun ahlakî ve kültürel yapısının korunmasında hayati bir rol oynadığını belirtir.

“Otobüs ilerledi. Lütfen yaşlılara ve hamile bayanlara yer veriniz.”¹⁰⁴ Dönmez, Hamza adlı karakter üzerinden, toplumda yerleşmiş olan bu nezaket kuralını bütün gençlere duyurmayı amaçlamıştır.

3.2.4 Ölülere Fatiha Okumak

Anadolu coğrafyasında, taziyelerde ve mezarlarda ölülere Fatiha okuma geleneği, toplumsal ve kültürel bir ritüel olarak benimsenmiştir. Fatiha okuma geleneği, ölen kişilere olan saygının ve onları anma ihtiyacının bir ifadesi olarak kabul edilir. Dönmez, bu tür ritüellerin, geçmişle olan bağları koruduğunu belirtir. Bu gelenek, bireylerin ve toplumun manevi ihtiyaçlarını karşılayarak, ortak değerler etrafında birleşmesini sağlar. Anadolu’daki Fatiha okuma geleneği, toplumsal hafızayı canlı tutan, manevi değerleri koruyan ve kuşaklar arası bağı güçlendiren önemli bir kültürel pratik olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ne kadar da büyük yapmışlar abideyi değil mi? Tüylerim diken diken oldu valla. Elham okudum şehitlere ben.”¹⁰⁵ Dönmez, Hamza adlı eserinde toplumda gelenek haline gelmiş bir uygulamayı ele almıştır. Bu durumu, Çanakkale Şehitliği’ni ziyarete gelen gençlerin konuşmaları üzerinden işleyen yazar, gençlerin bazı yönlerini eleştirmiştir. Özellikle gençlerin giyim kuşamlarına yeterince dikkat etmediklerini ve bu nedenle şehitlere saygısızlık yaptıklarını vurgulamıştır. Dönmez, şehitlerin yaptığı mücadelenin ruhuna uygun davranışlar sergilenmesi gerektiğini ifade ederken, gençlerin bu tarihi mekânda daha bilinçli ve saygılı olmalarını savunur. Ona göre, Çanakkale’de can veren şehitler, büyük bir fedakârlık ve cesaret

¹⁰⁴ Dönmez, *Hamza*, 26.

¹⁰⁵ Dönmez, *Hamza*, 37.

örneği göstermişlerdir. Bu nedenle, şehitlikleri ziyaret eden gençlerin de bu ruhu anlamaları ve saygı göstermeleri gerekmektedir.¹⁰⁶

3.2.5 Kurban Kesmek

Müslüman toplumlarda, kurbanların İslâmî kurallara uygun şekilde kesilmesi önemli bir detaydır. Hassasiyeti olan kişiler özellikle İslâmî yöntemlere göre et kesimi yapılan yerlerden alışveriş yapmayı tercih ederler. Dönmez bu konuya değinmiş ve insanların zamanla bu hassasiyetlerini yitirdiklerini açıkça belirtmiştir.

“... Etlerin İslâmî usullere göre kesilip kesilmediği sorulurdu on sene evvel. Böyle bir hassasiyet vardı. Ne oldu şimdi? ...İçki reyonunun hemen yanı başındaki et reyonundan herhangi bir usul kaygısı duymaksızın kebaplık etlerini aldıktan sonra...”¹⁰⁷ İslâm dinine göre kurbanlıkların usullere uygun bir şekilde kesilmesi gerekmektedir. Dönmez, günümüzde insanların bu konularda gerekli hassasiyeti göstermediklerini ifade eder. Ona göre, kurban kesimi gibi dinî ritüeller, sadece yerine getirilmesi gereken bir görev değil, aynı zamanda inançların ve değerlerin bir yansıması olmalıdır. Dönmez, bu bağlamda, dinen uygun olmayan içki içme konusuna da değinmiştir. Müslümanların içki satılan yerlerden alışveriş yapmalarını eleştirir ve bu durumun dinî değerlere ve kurallara aykırı olduğunu vurgular. İçki içmenin ve içki satan yerlerden alışveriş yapmanın, Müslümanların inançlarına ve yaşam biçimlerine ters düştüğünü belirtmiştir.

3.2.6 Sünnet Ettirmek

Ömer Faruk Dönmez, bir babanın çocuğunu sünnet ettirdiği gün yaşadığı mutluluğun altını çizer ve bu mutluluğun babanın yüzüne yansıdığını ifade eder. Dönmez’e göre, sünnet töreni, sadece bir dinî vecibenin yerine getirilmesi değil, aynı zamanda bir babanın çocuğuyla gurur duyduğu ve toplumsal kabul gördüğü anlardan biridir. Sünnet töreni, aynı zamanda ailelerin ve toplulukların bir araya geldiği, paylaşılan sevinç ve dayanışma anlarını yansıtır. “... ömrü boyunca üç. Bilemedin

¹⁰⁶ Dönmez, *Hamza*, 36-37.

¹⁰⁷ Dönmez, *Hamza*, 150.

beş gülme hakkı vardır mesela. Oğlunu sünnet ettirdiği gün bir; everdiği gün iki; torununu kucağına aldığı gün üç...”¹⁰⁸

3.2.7 Mezar Taşına Yazı Yazma

Osmanlı Devleti’nde kullanılan mezar taşlarının asıl amacı kişinin kimlik bilgilerini ortaya koymak, yani mezar taşının sahibini tanıtmak olmuştur. Kişi genç yaşta ölmüşse çiçek, hacı ise hurma ağacı, idam edildiğini ifade eden boyun kısmındaki kement, mesleklerini yansıtan tulumba, çapa, ok-yay ve okuryazarlığına işaret eden kalem divit gibi simgelerle kişinin kimliğine dair bilgiler verilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁹

Mezar taşlarına genellikle ölen kişiyi tanıtan yazılar eklenir. Bu yazılar, ölen kişinin kimliği, hayatı ve bazen de dinî ifadeleri içerir. Mezar taşları, ölen kişinin anısını yaşatmak ve ziyaretçilerine kim olduğunu hatırlatmak amacıyla kullanılır. Bu adet, günümüzde sadece taşlara yazı yazma ile devam etmektedir. Ömer Faruk Dönmez, mezar taşlarına yazı yazma geleneğini bir miktar ironi ekleyerek ele alır.

“... Allah rahmet eylesin. Âmin. Merhumu nasıl bilirdiniz. Bilmezdik, derin adammış. Hah, böyle mi diyecekler arkandan? Mezar taşına yazacaklar: Durakta öldü... Düşün yani ölümünden sonra bir sürü aptalca fikir öne sürecekle.”¹¹⁰ Dönmez, mezar taşlarına yazılanların genellikle ölen kişiyi yeterince tanıtmadığını ve bazen komik ya da anlamsız ifadelerle sonuçlandığını ima eder. “Durakta öldü” gibi bir ifadenin, ölen kişinin hayatına dair ne kadar yüzeysel ve anlamsız bir ifade olabileceğini vurgulamıştır. Bu ironi, toplumun ölüme ve ölen kişilere dair yaklaşımını eleştirir ve okuyucuları, bu geleneğin gerçek anlamı ve değeri üzerine düşünmeye davet eder.

3.2.8 Divan Kurulması

Osmanlı Devleti’nde kararların alındığı çeşitli divanlar bulunurdu ve bunların en önemlisi Divan-ı Hümayun’dur. Divan-ı Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu’nun

¹⁰⁸ Dönmez, *Dervişan*, 9.

¹⁰⁹ Emine Güzel, *Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 33.

¹¹⁰ Dönmez, *Hep Aynı Hikâye*, 49.

en yüksek karar alma organıydı ve burada devletin önemli meseleleri görüşülüp karara bağlanırdı. Bu divana, padişah başkanlık ederdi. Başkan ile birlikte diğer divan üyeleri de hazır bulunurdu.¹¹¹

Dönmez, *Dervişan* adlı eserinde köy imamı ve köylülerin bir sorunu çözmek için toplandıkları anı, Osmanlı dönemindeki divan kurma geleneğine benzetir. Bu benzetme, köy topluluğunun sorunlarını çözme biçimini ve imamın liderlik rolünü anlamak açısından önemli ipuçları verir. Köy imamı, burada divan başkanı gibi davranarak, son kararı veren kişi konumundadır. Dönmez'e göre, bu tür toplanmalar, köy hayatının düzenli bir parçasıdır ve topluluğun karşılaştığı sorunları ortak akılla çözme geleneğinin bir yansımasıdır. Köy imamının başkanlık ettiği bu divan benzeri toplantılar, köylüler arasında adaletin sağlanması ve sorunların barışçıl bir şekilde çözülmesi amacıyla yapılır. Bu süreçte imam, tıpkı padişahın divanda yaptığı gibi, nihai kararı vererek noktayı koyar.

“Kılsızların Necati sağıma, Topal Mehmet soluma oturdu. Dursun Emmiyle diğer ihtiyarlar da sağ çaprazımdaki sedire oturdular da en ufak bir yelden sızlayan muzdarip sırtlarını, yakmayan ama ılık ılık okşayan mart güneşine döndüler. Anlayacağınız, bir divan kuruldu ki, eh artık, o kadar olur.”¹¹² Dönmez, bu sahneyi tasvir ederek köy topluluğunun sorunlarını nasıl çözdüğünü ve imamın liderlik rolünü vurgulamıştır.

3.2.9 Kız İsteme

Osmanlı yerel halkın kız istemesi, kızın ailesi tarafından verilen bir tarihte oğlan evi akşam yemeğinden sonra oğlanın babası, annesi, aile büyükleri ve dünür başı ile beraber kız evine giderlerdi. Kız evinde sohbet edilir, eğer kızın babasının yaptığı araştırma sonucu olumlu ise kızın ailesi misafirlere sıcak davranır ve kız misafirlere kahve yapardı. Kahve ikramı yapılırken ilk olarak oğlanın babası veya gelmiş ise dededen başlanırdı. Oğlanın babası kahve ikramı bitince kızı “Allah'ın

¹¹¹ Ahmet Mumcu, “Divan-ı Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1994), 9/430-432.

¹¹² Dönmez, *Dervişan*, 10.

emri, peygamberin kavli ile kızınızı oğlumuza istiyoruz” diyerek kızı babasından isterdi.¹¹³

Ömer Faruk Dönmez, *Hep Aynı Hikâye* adlı eserinin ilk bölümünde kız isteme geleneğini kısaca işlemiştir. Bu adette, “Allah'ın emri, peygamberin kavli” ifadesiyle başlanır ve kız istenir. Bu ifade, İslâm dinî ve kültürel değerlerin evlilikteki önemini vurgular. Dönmez’e göre, bu kız isteme törenleri, ailelerin değerlerini ve kültürel mirasını gelecek nesillere aktarma işlevi görür. “Allah'ın emri, peygamberin kavli” ifadesiyle başlayan bu süreç, toplumsal normların ve dinî değerlerin evlilik yoluyla devam ettirilmesini sağlar. Bu tür gelenekler, aile bağlarını güçlendiren ve toplumsal düzeni koruyan önemli uygulamalar olarak görülür.

“... yarın sınavdan sonra hocaya rica ederiz, babasından ister kızı. Allah'ın emri peygamberin...”¹¹⁴ Dönmez, evliliğin ciddi bir iş olduğunu ve islâmî öğretilere uygun bir sürecin olması gerektiğini vurgulamıştır.

3.2.10 Misafir Ağırılama

Geleneksel toplumlarda misafir ağırılama, toplumsal yaşamın önemli bir parçasıdır. Misafirlere en iyi şekilde karşılama yapılır ve en güzel ikramlar hazırlanır, böylece misafirler ağırılama yerinden memnun ayrılmış olurlar. Dönmez’e göre, misafirperverlik, toplumların sosyal yapısını ve değerlerini yansıtır. Misafirler, ev sahibinin ikramları ve sıcak karşılamasıyla onurlandırılır. Bu süreç, ev sahibinin cömertliğini ve misafire duyduğu saygıyı gösterir. Misafirler için hazırlanan en güzel yemekler ve ikramlar, ev sahibinin misafire verdiği değeri simgeler.

“... evimize ilk defa misafir getirdiğimden ve bunun kendisini çok memnun ettiğinden söz açtı, hayatının güzelliklerinden bahsetti. Bu kadınlar böyledir zaten bayım: pastalar ve çörekler pişirip gevezelik yaparlar. Kadınların, ikramı her seferinde neden abarttıklarını hiç düşündünüz mü bayım?”¹¹⁵ Dönmez, misafir ağırılamanın sadece bir görev değil, aynı zamanda bir mutluluk kaynağı olduğunu

¹¹³ Elvin Başhan Erol, *Osmanlı Döneminde Nikah Törenleri ve Gelinlikleri* (İstanbul: Haliç Üniversitesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 17.

¹¹⁴ Dönmez, *Hep Aynı Hikâye*, 7.

¹¹⁵ Dönmez, *Hep Aynı Hikâye*, 70.

belirtmiştir. Misafirler için özenle hazırlanan ikramlar, ev sahibinin misafire verdiği değeri ve ona gösterdiği saygıyı yansıttığını ifade etmiştir. Kadınların misafir ağırlama konusundaki özen ve çabalarını ele alan Dönmez, bu davranışın altında yatan cömertlik ve misafire duyulan saygıyı vurgulamıştır. Kadınların pastalar ve çörekler pişirerek misafirleri memnun etme çabası, misafirperverliğin bir yansımasıdır ve bu çaba, misafirlerin evden memnun ayrılmasını sağlar.

3.2.11 Cenaze Töreni

Ömer Faruk Dönmez, cenaze törenlerinin nasıl düzenlendiğini ve bu süreçlerin geleneksel toplumlardaki önemini ele alarak, cenaze törenlerinin işleyişine dikkat çeker. Geleneksel toplumlarda cenaze törenleri, sadece bir yas süreci değil, aynı zamanda sosyal dayanışmanın da bir göstergesidir. Dönmez'e göre, cenaze törenleri, toplumun ortak değerlerini ve inançlarını yansıtır. Cenaze törenlerinin düzenlenişi, gelenek ve göreneklere sıkı sıkıya bağlıdır. Ölen kişinin yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması ve defnedilmesi gibi aşamalar, dinî ve kültürel kurallara göre gerçekleştirilir.

“... Ona iyi bir cenaze merasimi düzenlemeliyim. Bu tür törenlerde bazı kutsal kitaplardan bölümler okunur, öyle değil mi? Kütüphanem de bulunan kutsal kitaplardan birini, çıkmadan cebime sıkıştırmıştım.”¹¹⁶ Dönmez, cenaze merasimlerinin önemine dikkat çekmekte ve bu törenlerde kutsal metinlerin okunmasının, törene katılanlara manevi bir güç ve teselli vereceğini belirtmektedir.

3.2.12 Komşuya Yemek Götürme

Komşulara yemek götürmek, yaygın bir gelenektir. Komşular birbirlerine yemek götürürler ve bu tabaklar, içinde başka bir lezzetle dolu olarak diğer komşu tarafından geri gönderilir. Bu adet, komşuluk ilişkilerini pekiştiren bir sosyal paylaşım biçimi olarak önem taşır. Dönmez, çocukluğunda annesinin kimsesiz olan meczup amcaya yemek gönderdiğini anıları aracılığıyla hatırlamıştır. Bu hikâyede, annesinin şefkatini ve komşuluk ilişkilerindeki yardımseverliği vurgular.

¹¹⁶ Dönmez, *Hep Aynı Hikaye*, 107.

“Çocukken bir akşam annem benimle yemek göndermişti. Yatsıdan sonra. Kapıyı çaldım. Açmadı. Annemin tembih ettiği gibi tabağı kapıya bıraktım ki birden arkamda beliriverdi. ‘Niye insanlar bana yemek veriyor?’ dedi.”¹¹⁷ Dönmez, annesinin bu davranışını hatırlatarak, komşuluk ilişkilerinin ve yardımlaşmanın önemine dikkat çekmektedir. Annesinin kimsesiz ve yardıma muhtaç olan meczup amcaya gösterdiği ilgi, sadece bireysel bir iyilik değil, aynı zamanda toplumun dayanışma ruhunun bir yansımasıdır. Yazar bu durumu belirterek, yardımseverlik ve şefkatin, toplumsal ilişkilerde ne kadar değerli olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

3.3 Edebî Şahsiyetler

Ömer Faruk Dönmez, geleneklere bağlılık konusunda kendisinden önce gelen aynı çizgide yazan yazarlardan örnekler sunmuş ve onlardan alıntılar yapmıştır. Bu alıntılar, Dönmez’in geleneğe olan bağlılığını ve bu yazarların eserlerindeki önemli düşünceleri vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Mehmet Akif Ersoy, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, İsmet Özel ve Necip Fazıl Kısakürek gibi yazarlar, Türk edebiyatında geleneksel tarzda eserler veren ve geleneksel değerlere bağlılık gösteren önemli isimlerdir. Dönmez, bu yazarların eserlerinden alıntılar yaparak, geleneğe olan bağlılığın ve geleneksel düşüncenin önemini vurgulamıştır. Bu alıntılar, Dönmez’in eserlerindeki düşünsel derinliği artırmak, okuyucularına bu yazarların fikirlerini ve düşüncelerini aktarmak ve onların mirasını devam ettirmeye teşvik etmek amacıyla yapılmıştır.

Ömer Faruk Dönmez, eserlerinde kendisi gibi gelenekten beslenen yazarlara yer vermiştir. Bu yazarlardan biri de Sezai Karakoç’tur. O, Sezai Karakoç için ‘üstad’ ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade, onun Sezai Karakoç’a duyduğu saygının bir göstergesidir. Karakoç’un Kur’an ve sünnet hakkındaki düşüncelerine değinerek, asıl kaynaklarımızdan beslenmemizin önemini vurgulamıştır.

“Ne diyor Üstad Sezai Karakoç: Doğunun miskinliği ile Batının azgınlığı arasında ‘dengeli insan’ tipini müslüman temsil eder. Yapı taşlarını okumadınız mı? Elimizde Kur’an ve Sünnet var... Yeter ki o kaynaklara ihlas ile, takva ile yönelmeyi

¹¹⁷ Dönmez, *Hamza*, 60.

bilelim.”¹¹⁸ Dönmez Sezai Karakoç’tan verdiği örnek ile Müslümanların hem Doğu’nun pasifliğinden hem de Batı’nın aşırılıklarından uzak durarak, dengeli ve adil bir yaşam sürmeleri gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Bu dengeyi kurmanın yolu, İslâm’ın iki ana kaynağı olan Kur’an ve Sünnet’e sıkı sıkıya bağlı kalmaktan geçtiğini ifade eder. Dönmez, okuyucularına Kur’an ve Sünnet’in önemini hatırlatmakta ve bu kaynaklara samimi ve bilinçli bir şekilde yönelmelerini tavsiye etmektedir. İslâm’ın temel öğretileri, Müslümanların hem bireysel hem de toplumsal hayatlarında dengeyi emretmektedir. Bu bağlamda, Dönmez, İslâm’ın rehberliğinde dengeli bir yaşam sürmenin önemine dikkat çekmektedir.

Dönmez’in eserlerinde sıkça bahsettiği bir diğer önemli şahsiyet, Mehmet Akif Ersoy’dur. Dönmez, Mehmet Akif’in milli ve manevi değerleri savunan bir dörtlüğünü ele alarak, bu değerlere olan bağlılığımızın ve bu değerlere yaklaşımımızın nasıl olması gerektiğini gözler önüne sermiştir.

“Oldu olmaya da, merhum Akif ne diyor:

Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;

Gelenin hatrı için geçmişe kalkıp sövemem,

Adam, aldırma da geç git, diyemem; aldırırım;

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!”¹¹⁹

Dönmez, günümüzde yaşanan Müslümanlığın samimi olmadığını, insanların kendi çıkarları peşinde koşarken İslâm’ın ihlas tarafını unuttuğunu ifade etmiş, mevcut sisteme de bu bağlamda eleştiriler getirmiştir. ¹²⁰ Bu eleştirilerini desteklemek amacıyla, Mehmet Akif Ersoy’dan alıntı yapmıştır. Dönmez’e göre, toplumun İslâm’ı yalnızca şekliyle yaşaması, dinî değerlerin özünden uzaklaşılmasına yol açmaktadır. Bu durum, insanların dinî sadece bir araç olarak görmesine ve manevi derinlikten yoksun bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır.

¹¹⁸ Dönmez, *Hamza*, 183.

¹¹⁹ Dönmez, *Dervişan*, 21.

¹²⁰ Dönmez, *Hamza*, 135-136.

“Kaç hakiki müsülüman gördümse hep makberdedir

Müslümanlık, bilmem amma, galiba göklerde dir!”¹²¹

Bilginin önemine değinen Dönmez, ülkedeki eğitim sistemini eleştirerek ülkenin bilgi eksikliği içerisinde olduğunu belirtmiştir. Ülkede birçok dinî liderin bulunmasının, dinî eğitimin yeterli olduğu anlamına gelmediğini vurgulayan Dönmez, liderlerin üzerlerine düşen rehber olma vasfını yerine getirmediklerini ifade etmiş ve bu eleştirisini Mehmet Akif’ten örnek vererek pekiştirmiştir.

“Lakin, ne demek bizleri Allah ile iskat?

Allah’tan utanmak da olur ilm ile, heyhat!”¹²²

Yazarımız İsmet Özel’den bir alıntı yaparak var olan yaşantıya karşı eleştirisini ve tavrını belli etmiştir.

“Evi Nepal’ de kalmış

Slovakyalı salyangozdur ruhum

Sınıfları doğrudan geçip

Gerçekleri gören gençlerin gözünde.”¹²³

Dönmez, bu dördlüğü alıntılarla ruhunun sürekli bir arayış içerisinde olduğunu okuyucularına hissettirmeye çalışmıştır. “Nepal” ve “Slovakya” gibi birbirinden uzak coğrafyaları içeren bir dördlüğü ele alarak, günümüz yaşantısında kendisini yabancı hissettiğini ve bu sisteme ait olmadığını, ruhunun sürekli bir arayış içinde olduğunu ve modern dünyanın karmaşıklığı ile belirsizliği içinde yaşanan kaybolmuşluk hissini yansıtmaya çalışmıştır. Gençlerin de kendilerini var olan kültüre yabancı hissetmemeleri için mücadele etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, gençlerin kendi çabaları ile gerçekleri görebileceklerini ve bu süreçte bilinçlenebileceklerini vurgulamıştır.

¹²¹ Dönmez, *Hamza*, 136.

¹²² Dönmez, *Hamza*, 134.

¹²³ Dönmez, *Hamza*, 46.

Yazar, Nuri Pakdil'in batılılaşma ile ilgili düşüncelerini ele alarak okuyucularına doğrudan bir mesaj vermek yerine, toplumun nasıl bu kadar yoğun bir şekilde batılılaşmaya yöneldiğini ele almış ve okuyucularını bu konuda düşünmeye sevk etmiştir.

“... Çünkü Üstad Nuri Pakdil'in dediği gibi, bu ülkeye batılılaşma edebiyatla, sanatla girmiştir: yiğit düştüğü yerden kalkar! Bir yiğit gurbete gitse, gör başına neler gelir... Türküler, türkülerimiz... Ana sütü gibi ak, ana sütü gibi temiz...”¹²⁴

Dönmez, batılılaşma sürecinin edebiyat ve sanat aracılığıyla gerçekleştiğini ve bu süreçte yaşanan kayıpların milli ve kültürel değerlere dönerek telafi edilebileceğini okuyucuya hissettirmeyi amaçlamıştır.

Dönmez, kalplerine dünya sevgisini yerleştiren insanları eleştirmiş ve bu kişilerin manevi açıdan ne kadar zarar gördüklerini ifade etmiştir. Dünya sevgisinin kalplerde yer edinmesi, insanları geçici ve maddi değerlere yöneltirken, manevi değerlerden uzaklaştırmaktadır. Yazar, bu tür bir yaşam biçiminin kalpleri kararttığını, insanları ruhen yoksullaştırdığını belirtmiştir.¹²⁵

Bu eleştirilerini Necip Fazıl Kısakürek'ten bir alıntıyla desteklemiştir. Necip Fazıl'dan yaptığı alıntı, dünya sevgisi ve manevi değerlerin ihmal edilmesi konusundaki benzer görüşleri yansıtmaktadır. Böylece Dönmez, sadece kendi düşüncelerini değil, aynı zamanda önemli bir düşünürün de görüşlerini okuyucularına sunarak mesajını güçlendirmiştir.

“Şu geçeni durdursam, çekip de eteğinden
Soruversem: Haberin var mı öleceğinden?”¹²⁶

¹²⁴ Dönmez, *Hamza*, 180.

¹²⁵ Dönmez, *Hamza*, 131.

¹²⁶ Dönmez, *Hamza*, 131.

3.4 Din

3.4.1 Allah İnancı

Allah âlemlerin yaratıcısıdır. Tek ve birdir. Başlangıcı ve sonu yoktur. Allah'ın 99 ismi vardır. Allah, emirlerini peygamberler aracılığıyla insanlara bildirir. Peygamberleriyle bazen bizzat, bazen de vahiy meleği Cebrail aracılığıyla konuşur. Ezeli ve ebedidir. Yani başlangıcı ve sonu olmayandır. Sonradan yaratılanlara benzemez ve ölümlü değildir. Onun kelamı Kur'an-ı Kerim'dir. Klasik Türk edebiyatında yüce Allah genellikle sıfatlarıyla anılmıştır. Klasik edebiyat şairleri devrin sultanlarını Allah'ın yeryüzündeki bir gölgesi ve halifesi olarak kabul ederler. Allah dünya ve ahiretin yegâne sahibidir.¹²⁷

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde Allah kelimesi Allah, Tanrı, Yaratıcı, Yüce Allah, Rab, Cenab-ı Zül Celal, Mevla Teala şeklinde kullanılmıştır. Bu şekilde sadece isim olarak kullanıldığı gibi Allah'ın farklı isim ve sıfatları ile de kullanılmıştır.

“...Cenabı Zül Celal Hazretleri tarafından kendisine olağanüstü bir yetenekle donatılmış...”¹²⁸

Tanrı kelimesi sık kullanılan bir kelime olarak karşımıza çıkmasa da birkaç yerde geçmiştir. “...Fakat ölüm o mahkemenin olsa olsa mübaşiridir. Çünkü Ahkemü'l-hâkimin sadece Tanrıdır.”¹²⁹

“...Mevla Teala ‘Cebrail ve Mikail de ölsün!’ buyurur.”¹³⁰

Yazarın eserlerinin, Allah'a teslimiyet içeren bir bakış açısıyla yazıldığı görülmektedir. Bu, onun dünya görüşünü, ahlakî değerlerini ve yaşam tarzını şekillendiren temel bir öge olmuştur. Ömer Faruk Dönmez'in eserlerindeki Allah'a

¹²⁷ Altunyay, *Hilmi Yavuz'un Şiirlerine Dini-Tasavvufî Edebiyat ve Geleneksel Edebiyat Açısından Bir Bakış*, 25.

¹²⁸ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 29.

¹²⁹ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 56.

¹³⁰ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 10.

olan teslimiyeti, sadece bir inanç sisteminden ibaret değildir. Bu teslimiyet hayatının tam merkezine yerleştirilmiş bir inanç olarak kendini gösterir. Dönmez'in yazılarında, Allah'a olan bağlılığı sadece ibadetlerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda günlük hayatına da yayılır.

“Yine de sayın yolcular, Hamza tozuttu deyip, lütfen panik yapmayınız. Sakın ola delaletle sapmayınız. Allah'tan başka ilahlara tapmayınız.”¹³¹ Dönmez'in eserlerinde, tevhid inancını benimseyen bir anlayış görülmektedir. Allah'ın varlığı ve birliği konusunda olan teslimiyeti vurgular.

Dönmez, rızkın Allah tarafından belirlenmiş ve takdir edilmiş olduğuna inanarak, bireylerin bu konuda endişe etmemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Rızkın Allah tarafından verildiğine olan bu inanç, tam bir güvenle şekillenmiş bir hayat görüntüsü oluşturur. Dönmez, Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen bir konuşmayı ele alarak, rızık konusunda sadece Allah'a güvenmemiz gerektiğini vurgulamıştır. Bu konusunda, bir karıncanın gösterdiği teslimiyeti dahi göstermediğimiz için insanları eleştirmiştir.¹³²

“Kimle konuşsan rızık Allah'tandır, diyor. Sanki bu teorik bir şey: rızık konusunda pek güvenmiyoruz galiba Allah'a. Endişeliyiz, tedirginiz. Oysa evet, rızık Allah'tandır.”¹³³

Ayrıca, Dönmez, Allah'a olan muhtaçlığımızı vurgular. Eserlerinde, insanın kendi çabalarının ötesinde, Allah'ın yardımına ihtiyaç duyduğunu ve bu bağlamda tevekkülün önemini anlatır. Hayatın zorluklarıyla karşılaşıldığında Allah'a sığınmanın ve O'na güvenmenin önemini vurgular.

“Fakat Allah beni yalnız bırakmadı. Bu küçücük, önemsiz, zavallı sineğe bile yardım elini uzattı. Bayım siz de inançlarınız için her şeyi göze alır ve ona gönülden bağlanırsanız, Allah mutlaka size de yardım edecektir.”¹³⁴

¹³¹ Dönmez, *Hamza*, 145.

¹³² Dönmez, *Hamza*, 139.

¹³³ Dönmez, *Hamza*, 138.

Dönmez, sahip olduğumuz bilginin gerçek kaynağının Allah olduğunu belirtirken, aynı zamanda insan bilgisinin sadece Allah'ın sonsuz ilminin içinde çok küçük bir damla olduğunu vurgulamıştır. Bu ifade insanın bilgi açısından sınırlı olduğu ve tüm bilginin asıl sahibinin Allah olduğu anlamına gelir. Dönmez eserlerinde insanın bilgiye olan alçakgönüllü yaklaşımını ve bilginin sınırlılığını fark etmesini teşvik etmektedir. Böylece, Allah inancının, insanın bilgiye olan bakışını derinleştirip, alçakgönüllü bir bilgelikle bilgiyi kullanmaya yönlendirdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla, alçakgönüllü tavır, bilgi açısından Allah'a karşı konumumuzu görmemize yardımcı olacaktır. Bu bakış açısı, bilginin asıl kaynağını göz ardı ederek kibirlenmeye karşı bir engel oluşturur. Alçakgönüllü bir tutum, bilginin sınırlılığını ve Allah'ın bilgiye olan üstünlüğünü kabullenmemize yardımcı olur. Bu şekilde, bilgiye sahip olmanın bir lütuf olduğunu anlamak ve bilgiyi Allah'ın iradesine uygun şekilde kullanmak, kibir ve gururdan kaçınmamıza yardımcı olacaktır. Bu düşünce tarzı, bilgiyle donanmış olmanın sorumluluklarını anlamamıza ve bilgiyi doğru, adil ve iyilikle kullanmamıza katkı sağlar.

“...Bir gün mucizevi bir şekilde zihnim aydınlanıverdi: Allah'ın sonsuz ilim hazinesinden bir damla damlayıverdi kalbime. Zira çalışarak elde edilen bilgi, sadece küçük bir kısımdır. Oysa Allah'a içtenlikle yönelirseniz, sonsuz hazinesinden Vehbi olarak nasiplenmeniz mümkün olabilecektir.”¹³⁵

Rab kelimesi, Dönmez'in *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları* adlı eserinde sıkça kullanılmıştır. Bu kavram, Allah için kullanılan bir terimdir.

“Biz onlara ‘Rabbimiz sizin aranızda mı? Deriz; onlar da ‘Hayır, O gelecektir.’ Diye cevap verirler.”¹³⁶

Dönmez, dinin sadece Allah için yaşanması gerektiğini vurgulamıştır. Kendisinin bazı tavırlarından dolayı yobaz olarak adlandırıldığını belirten Dönmez,

¹³⁴ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 26.

¹³⁵ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 30.

¹³⁶ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 110.

bunlara aldırış etmeden Allah inancı gereği samimiyetle Allah’a yönelmenin önemli olduğunu yani ihlaslı kimseler olmamız gerektiğini belirtmiştir.¹³⁷

3.4.2 Peygamberler

Peygamberler, insanlara doğru yolu göstermek, Allah’ın mesajlarını insanlara iletmek ve toplumları ahlakî değerlerle donatmak üzere Allah tarafından gönderilmiş kimselerdir. Yaşadıkları dönemlerde büyük değişimlere öncülük etmiş ve insanların hayatlarına yön vermişlerdir.

Peygamber kelimesi, Farsça kökenli olup ‘haber getiren’ anlamına gelir. Eski Türkçede bu kelime ‘yalvaç’ (yalavaç) olarak bilinirken, ‘peygamber’ terimi Türkçe’ye erken dönemlerde geçmiştir. Kur’an-ı Kerim’de peygamberler için ‘nebî’, ‘resûl’ ve ‘mürsel’ gibi terimler kullanılır. ‘Nebî’, ‘haber veren’ anlamında kullanılır. Hem ‘nebî’ hem de ‘resul’, Allah’ın insanlara öğütlerini iletmek için seçtiği elçileri ifade eder.¹³⁸

Ömer Faruk Dönmez’in eserlerinde peygamber kavramı sürekli bir biçimde vurgulanmıştır. Peygamberlerle ilgili verilen bilgiler açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak, Dönmez’in bazı eserlerinde peygamberlik kavramına sadece atıfta bulunduğunu, ancak bazı eserlerinde tamamen bir peygamberin kıssasını ele aldığını söyleyebiliriz. *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları* adlı eserinin ilk bölümlerinde Yusuf kıssası ele alınmış, daha sonraki bölümlerde ise kıssa üzerinden yapılan değerlendirmelere yer verilmiştir. Eserlerinde hemen hemen bütün peygamberlerin ismi geçmektedir; Hz. Adem(a.s), Hz. Nuh(a.s), Hz. Süleyman(a.s), Hz. Musa(a.s), Hz. İdris(a.s), Hz. Süleyman(a.s), Hz. Muhammed(S.A.V) ve diğer peygamberler ismen anılmaktadır.

¹³⁷ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 57.

¹³⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2007), 34/257.

3.4.2.1 Hz. Âdem (a.s)

Hz. Âdem, ilahi dinlere göre yaratılan ilk insan ve ilk peygamberdir. İnsanlığın atası olarak bilinen Hz. Âdem ‘Ebü’l-beşer’ olarak bilinir.¹³⁹ Toprakten yaratılmıştır. Hz. Adem'e ruh üflendikten sonra Allah, meleklerle Hz. Adem'e secde etmelerini emretmiştir. Bütün melekler secde etmiş, ancak İblis secde etmemiştir. İblis, kendisinin ateşten yaratıldığını savunarak üstünlük taslamıştır.¹⁴⁰ Kur'an-ı Kerim'de de Hz. Adem'in yaratılışı ile ilgili bilgiler sunulmuş olup İblis'in secde etmemesi vurgulanmıştır. Bakara suresinde ilgili ayet konuyu özetlemektedir.¹⁴¹

“...Cebrail'de, onun babamız Hz. Âdem olduğunu söyledi. Gölgele Âdem'in çocuklarıydı.”¹⁴²

Dönmez, miraç mucizesini ele alarak burada birçok peygamberin adlarını saymıştır. Bu isimlerden biri de Hz. Âdem (a.s)'dır. “...Neticede Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa aleyhisselam gibi peygamberleri tek tek dolaşacaklar, fakat o peygamberler. Nas için bu aracılığa yanaşmayacak.”¹⁴³

3.4.2.2 Hz. Muhammed (S.A.V)

Hz. Muhammed, Dönmez'in eserlerinde Resulullah, Salih evlat, Salih kardeş, Hatemül Enbiya gibi kavramlar ile ifade edildiği gibi ismen de yani Muhammed olarak ifade edilmiştir.

“...ayetlerde geçen ‘Rasule itaat’ emri, Efendimizi görme şerefine nail olmuş sahabelere yönelik bir emir olarak mı anlaşılmalıdır yalnızca?”¹⁴⁴

“... Cebrail geldi ve ‘Ey saygıdeğer elçi, melekler seni bekliyor, bağışlayıcı olan Allah’ın huzuruna gidiyoruz, hadi!’ dedi.”¹⁴⁵

¹³⁹ Şükran Ejderoğlu, *Yaratılıştaki Tekamül ve Hz. Âdem* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 35.

¹⁴⁰ Altunyay, *Hilmi Yavuz'un Şiirlerine Dini-Tasavvufi Edebiyat ve Geleneksel Edebiyat Açısından Bir Bakış*, 27.

¹⁴¹ *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, çeviren. Hacı İnan(Ankara: Dua Yayıncılık,2014) Bakara 2/30-34

¹⁴² Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 60.

¹⁴³ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 110.

¹⁴⁴ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 119-120.

¹⁴⁵ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 60.

Hız. Muhammed, İslâm peygamberidir. Hız. Muhammed'in babası Abdullah Hız. Muhammed dünyaya gelmeden önce vefat etmiştir. Altı yaşına gelince annesi Amine de vefat etmiştir. Dedesi Abdulmuttalib'in yanına gitmişse de bir süre sonra dedesinin de ölmesi onu amcası Ebu Talib'in yanına almasına sebep olur. Amcasının yanında ticaret ile meşgul olduğu sıralarda Hız. Hatice ile evlenmiştir. 40 yaşlarında peygamberlikle görevlendirilir ve gece gündüz demeden insanları hak dine davet eder. Peygamberliği 23 sene sürer. Kendisi, toplumda dost düşman herkesin güvendiği bir kimse olduğu için Muhammed'ül- emin olarak anılır. Peygamberlik görevini hakkıyla yerine getirdikten sonra 63 yaşında Medine'de vefat etmiştir.¹⁴⁶

Dönmez, Hız. Muhammed'i ismen andığı gibi aynı zamanda farklı kelimelerle de ifade etmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Resulullah, Salih Evlat, Hatemül Enbiya, Nebi gibi kavramlarla da ona atıflarda bulunmuştur.

“...Efendiler efendisi Hatem'ül Enbiya Ahmedü Mahmud u Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesseleme kadar nice peygamberlerin...”¹⁴⁷ Dönmez, Hız. Muhammed'in son peygamber olduğunu ifade eden Hatem'ül Enbiya kavramını kullanırken, peygamberimizin diğer isimlerine de vurgu yapmıştır.

Dönmez, Hız. Muhammed'in şefaati olacağını belirterek, hadislerde rivayet edilen kıyamet gününde Hız. Muhammed'in şefaatiyle ilgili bölümlere atıfta bulunmuştur.

“Ben de ‘Ya Rabbi, bana şefaati vaat ettin, öyleyse beni yarattıkların hakkında şefaati kıl da onlar arasın da hüküm ver’. derim. Allah-u Teala ‘Muhakkak seni şefaati kıldım, gelip aranızda hüküm vereceğim’ buyurur. Bunun üzerine ben de insanların arasına dönerim ve onlarla birlikte dururum.”¹⁴⁸

¹⁴⁶ Altunyay, *Hilmi Yavuz'un Şiirlerine Dini-Tasavvufi Edebiyat ve Geleneksel Edebiyat Açısından Bir Bakış*, 31.

¹⁴⁷ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 34.

¹⁴⁸ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 110.

Miraç mucizesinden bahseden Dönmez, miraçta yaşanan olayları *Bir Yobazın Günlüğü* adlı kitabında ele almıştır. Miraçta Hz. Muhammed'e bir kişinin bakıp gülümsediğini, 'Hoş geldin, salih evlat' dediğini belirtiyor. Bu kişinin kim olduğunu soran peygamberimize Cebrail, onun Hz. Âdem olduğunu söylüyor.¹⁴⁹

Ömer Faruk Dönmez, Arif Nihat Asya'nın *Naat* adlı şiirinden bir alıntı yaparak Hz. Muhammed'in Nebi sıfatına vurgu yapmıştır.

"... Neler duydu şu dünyada/ Mevlidine hayran kulaklarımız/ Ne adlar ezberledi ey Nebi/ Adına alışkın dudaklarımız..."¹⁵⁰

3.4.2.3 Hz. Süleyman (a.s)

Hz. Süleyman, Yahudilik ve Hristiyanlıkta kral, İslâm'da ise hem hükümdar hem de peygamber olarak kabul edilir. Süleyman'ın ismi, İbranice'deki karşılığı olan Şelomoh (Şlomo)'dan gelir ve bu isim, 'barış, huzur, sükûnet' anlamlarına gelen şalom kelimesiyle ilişkilendirilir; bu da onun 'barışsever' veya 'barışçı' bir kişiliği olduğunu simgeler. Tevrat'ta belirtildiğine göre, Dâvûd Tanrı'dan oğlunun döneminde barışın egemen olacağına dair bir müjde aldığı için ona bu adı vermiştir. Ayrıca, Hz. Süleyman "Tanrı'ya bağlı" anlamına gelen Lemuel, 'bilge sözleri toplayan' anlamına gelen Agur, ve dünya üzerinde geniş bir hükümdarlık sürdüğü için Yakeh, mabedini inşa ettiği için Ben, Tanrı'nın kendisiyle olduğuna işaret eden Ithiel isimleriyle de anılmaktadır. Tarihsel kayıtlara göre, Hz. Süleyman M.Ö. 967-965 yılları arasında babası ile birlikte ve 965-928 yılları arasında tek başına hüküm sürmüştür. Bazı yorumlar, babasının ölümünden kısa süre önce, M.Ö. 971 veya 970'te tahta çıktığını ve M.Ö. 931 yılına kadar hüküm sürdüğünü öne sürer.¹⁵¹

Ömer Faruk Dönmez, Hz. Süleyman'ın hayvanlarla konuşabilme yeteneğine yer vermiş ve bu özelliği, Hz. Süleyman ile bir karınca arasında gerçekleşen özel bir konuşmayı detaylandırarak ele almıştır. Bu diyalogda, Hz. Süleyman ve karınca arasında rızık konusu üzerine derinlemesine bir tartışma yer almakta, böylece rızık

¹⁴⁹ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 60.

¹⁵⁰ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 194.

¹⁵¹ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2010), 38/55-60.

Allah (c.c) tarafından nasıl dağıtıldığı ve her canlının rızkının garanti altında olduğu mesajı verilmektedir. Bu, Dönmez'in rızık üzerine düşüncelerini yansıtan bir örnektir.

Hz. Süleyman bir karıncaya senelik yiyecek miktarını sormuş. O da senede bir buğday tanesi yediğini söylemiş. Bunun üzerine Hz. Süleyman, rızkını ben üstleniyorum, diyerek karıncayı bir şişeye koydurmuş ve yanına da bir buğday tanesi bıraktırmış... Sonbahar kış ilkbahar yaz derken, sene geçmiş, Hz. Süleyman adamlarını gönderip şişeyi açtırmış. Ne görsünler? Karınca, buğday tanesinin ancak yarısını yemiştir. ... Sormuş Hz. Süleyman: Hani senede bir buğday tanesi yiyordun, yarısı duruyor? Karınca şöyle cevap vermiş: Doğru ben bir buğday tanesi yerim, ama benim rızık işim Allah'a aitti, yiyeceğimi yüce Allah veriyordu. Bende ona güvenerek tanenin tamamını yiyordum. Çünkü o kimseyi unutmaz. Fakat sen beni buraya kapatıp rızık işimi üstlenince; dedim ki bu nihayetinde aciz bir kuldur, beni bu şişede unuttur. Onun için yiyeceğimin yarısını yiyip yarısını da seneye bıraktım.¹⁵² Rızık konusunun Allah'a mutlak bir güvenle ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulayan yazar, Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen bu kıssa ile insanın kendi sınırlı güç ve imkanlarına karşılık Allah'ın her şeye kadir olduğu fikrini hatırdan çıkarmaması gerektiğini belirtmiştir.

3.4.2.4 Hz. İsa (a.s)

Hz. İsa (a.s), Dönmez'in eserlerinde ismen anılan peygamberlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. *Rünya* adlı şiir kitabında hem ismen hem de dolaylı olarak Hz. İsa'dan (a.s) bahsettiğini söylemek mümkündür.

Hz. İsa, Kur'an-ı Kerim'de İsa, İbn Meryem ve Mesih isimleriyle anılan, kendisine İncil verilmiş ve Hz. Muhammed'in geleceğini müjdelemiş bir peygamberdir. Kur'an'da 'Allah'tan bir ruh ve kelime' olarak tanımlanmasına rağmen, onun bir kul olduğu vurgulanır. Hristiyanlık'ta ise İsa Mesih, Tanrı'nın oğlu olarak kabul edilir ve tanrı olarak görülür. Her iki dinde de İsa, hem İsa hem de Mesih isimleriyle bilinir.¹⁵³

¹⁵² Dönmez, *Hamza*, 138-139.

¹⁵³ Ömer Faruk Harman, "İsa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2000), 22/473.

“oracıkta masum çocuk despot arşidükten yeğrek
oracıkta bir ihtiyar şansölyeden haysiyetli
oracıkta bir güvercin yuvasında bir engerek
oracıkta bir peygamber geri gelmeye niyetli
mecazen mebde mead mealen göğre ağmış.”¹⁵⁴

Ömer Faruk Dönmez, *Oracıkta Bir İsa* adlı şiirinde Mehdi konusuna dikkat çekmiş ve bu temayı şiirinde vurgulamıştır. Şiirinde Hz. İsa’nın kıyamete yakın tekrar dünyaya geleceğini ve onun dinî ve manevî önemine derinlemesine yer vermiştir. Dönmez, bu şiir aracılığıyla Hz. İsa’nın insanlık üzerindeki etkisini ve Mesih kavramının ruhani boyutunu okuyucularına aktarmayı amaçlamıştır.

3.4.2.5 Hz. Musa (a.s)

Hz. Musa (a.s), Kur’an-ı Kerim’de en çok ismi geçen peygamber olarak bilinir. Hz. Musa’nın (a.s) Hızır ile yaptığı yolculuk ise en çok bilinen kıssalardan biridir. Kur’an-ı Kerim, bu kıssadan bahsederken, Hz. Musa (a.s) ile birlikte yolculuk yapan kişiyi ‘rahmet verdiğimiz ve ilim öğretilen bir kul’ ifadesiyle belirtmiştir.¹⁵⁵ Dönmez de bu kıssaya yer vererek, bu kıssa üzerinden okuyucularına önemli mesajlar vermeyi amaçlamıştır.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm dinine göre Hz. Musa hem peygamber hem de İsrâiloğulları’nı Firavun’un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan bir liderdir. Hakkında Ahd-i Atîk’in Tevrat dışındaki bölümleriyle Ahd-i Cedîd’de kısmen bilgi bulunmakla birlikte onunla ilgili yegâne kaynak Tevrat ile Kur’ân-ı Kerîm’dir. Tevrat’ın hemen hemen tamamı Hz. Mûsâ’nın ve önderliğini yaptığı İsrâiloğulları’nın tarihinden ibarettir. Yaşadığı döneme ait diğer kaynaklarda kendisinden bahsedilmemekte, Kitâb-ı Mukaddes’te onun dışında bu adı taşıyan başka bir kimse bulunmamaktadır. Tevrat Mûsâ’yı peygamberlerin en büyüğü olarak takdim eder. Hz. Mûsâ, Tevrat’a göre sadece ona ait bir nitelik olmak üzere Tanrı ile yüz yüze söyleşen, Tanrı’nın Sînâ’daki vahyine aracı olarak seçtiği, esaret altındaki

¹⁵⁴ Ömer Faruk Dönmez, *Rûnya* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2022), 11-12.

¹⁵⁵ el-Kehf 18/65.

halkı kâhinler melekûtu ve mukaddes millet haline getiren, eşsiz ve benzersiz bir kişidir. Mûsâ, Kur'ân-ı Kerîm'de de adı en çok geçen peygamberdir.¹⁵⁶

“Hz. Musa, Hızır aleyhisselamın yanına gidiyor ve ilmine talip olduğunu, arkadaşlık etmek istediğini söylüyor. Yaptıklarına Musa'nın sabredemeyeceğini bilen Hızır, hiçbir şey sormaması kaydıyla bu teklifi kabul ediyor...”¹⁵⁷

Ömer Faruk Dönmez, yapacağı evlilik üzerinden bu kıssayı ele alarak, doğru bildiklerimizin bazen yanlış, yanlış bildiklerimizin ise doğru olabileceğini ve her şeyin dışarıdan görüldüğü gibi olmadığını okuyucularına aktarmaya çalışmıştır. Bu nedenle, kulun sabır ve istikamet ile yoluna devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵⁸

3.4.3 Kutsal Kitaplar

Kutsal kitaplar, ilahi mesajları ve dinî öğretileri içeren, inananların hayatlarına yön veren metinlerdir. Arapça ‘kitâb’ kelimesi, ‘ketb’ kökünden türetilmiştir. Bu kelime ‘toplamak, bir araya getirip dikmek, bağlamak; yazmak, istinsah etmek’ gibi anlamlara gelir. Bu terim, yazılarak bir araya getirilen bilgileri ve bu bilgilerin yazıldığı malzemeyi ifade eder. İslâmî literatürde ‘kitap’, çeşitli bağlamlarda kullanılmıştır. Bu kullanımlar arasında ‘Kur'an-ı Kerim’, ‘vahiy’, ‘mektup’, ‘belge’ ve ‘iki kapak arasında toplanmış bilgi’ gibi anlamlar yer alır. Ayrıca, bir eserin ana konularından her birine de ‘kitap’ denilmektedir.¹⁵⁹

Dönmez'in eserlerinde vahiy kaynaklı kitaplar arasında Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim yer alır. Bu kutsal metinler, *Dervişan* adlı eserde açıkça belirtilmiştir. Tevrat ve İncil birkaç kez anılırken, Kur'an-ı Kerim'e daha sık vurgu yapılmıştır.

Kur'an'ın tanımı üzerine yapılan çeşitli tanımlamalar genellikle benzer unsurlar içermekte ve şu şekilde bir tarife ulaşılmıştır: Kur'an, Allah tarafından

¹⁵⁶ Ömer Faruk Harman, “Musa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2020), 31/207.

¹⁵⁷ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 158.

¹⁵⁸ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 158.

¹⁵⁹ Nebi Bozkurt, “Kitap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2002), 26/120.

Cebrail aracılığıyla, şekli bilinmeyen bir yöntemle son peygamber Hz. Muhammed'e indirilmiş olan kutsal bir metindir. Mushaflarda yazılı halde bulunan Kur'an, tevatür yoluyla nakledilmiş ve okunması ibadet olarak kabul edilen bir kitaptır. Fatıha Suresi ile başlayıp Nas Suresi ile son bulan Kur'an, Arapça'nın mucizevi özelliklerini taşır ve insanların benzerini üretmekte âciz kaldığı bir kelimeler olarak tanımlanır. Bu tanım, Kur'an'ın kutsal kitap olarak özel statüsünü ve eşsiz niteliğini vurgular.¹⁶⁰

Kur'an-ı Kerim yer yer kitap, yüce kitap, Kur'an-ı Azimüşşan kelimeleri ile de ifade edilmiştir. "... Kur'an-ı Azimüşşan o hikayeye 'ahsenül gasas' dedikten sonra, artık Rene Wellek'ten Mehmet Kaplan'a; Valentin Plehanov'dan Berna Moran'a, ruhu sıkan, gönlü üzen ve aklı karıştıran o tahammül edilmez edebiyat teorilerine, hiç kuşkusuz, halt etmek düşer."¹⁶¹

Yazar, Kur'an-ı Kerim'e yönelik saygısızlık girişimlerinin sonuçsuz kalacağını ve yüce kitabın kutsallığından hiçbir şey kaybetmeyeceğini vurgular. İlahî koruma altında olan Kur'an-ı Kerim'e yapılan hakaretlerin, onu küçültmeyeceğini; aksine, saygısızlık edenleri küçük düşüreceğini ifade eder. Sayfalarının külâh yapılması ve içine kabak çekirdeği konularak yüce kitabımızın küçük düşürülmeye çalışılması, onun yüceliğine zarar veremez, zira o Allah'ın muhafazası altındadır.

"... Kur'an sayfaları külâh yapılmış ve de içine kabak çekirdeği koyularak yüce Kitabımız tahkir edilmeye çalışılmıştır ki o yüceliğinden bir şey kaybetmez de onu tahkir etmeye çalışanlar tahkir ve tezyif edilirler zira o kitap Allah'ın muhafazası altındadır!"¹⁶²

İncil, Hz. İsa'ya Allah tarafından gönderilmiş ve Tevrat'ı da onaylayan bir kitaptır. Ayrıca, 'yol gösterici ve aydınlatıcı' manalarına da gelir ve Kur'an-ı Kerim tarafından da doğrulanan bir kitaptır.¹⁶³

¹⁶⁰ Abdulhamit Bırsık, "Kur'an", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2002), 26/383-388.

¹⁶¹ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 34.

¹⁶² Dönmez, *Dervişan*, 26.

¹⁶³ Maide, 5/46-48

Dönmez'in *Dervişan* adlı eserinde yer alan Türklerin Hristiyan Oluşu başlıklı bölümde, misyonerlerin İnciller dağıtarak insanları İslâm'dan uzaklaştırmaya çalıştığı vurgulanmaktadır. "Oyundan sonra her yerde halka İnciller dağıtılacaktır. Buradaki tepkilere göre, daha sonra oyun Anadolu turnesine çıkacaktır."¹⁶⁴

Yahudilerin dünyaya hâkim olma idealinden bahseden Dönmez, bu idealin Tevrat'a dayandığını belirtip Tevrat'tan örnekler vermiştir. "Tevrat, Tekvin Kitabı, Bab 13: 'Görmekte olduğun bütün memleketleri, ebediyen senin zürriyetine vereceğim.'¹⁶⁵

"...Korunmuş Kur'an başta olmak üzere, muharref Tevrat ve İncil'de bile bu hikâye anlatılır."¹⁶⁶ Ömer Faruk Dönmez, Kur'an'ın korunmuş bir kutsal kitap olduğunu vurgularken, aynı zamanda Tevrat ve İncil gibi diğer kutsal metinlerin de her ne kadar tahrif edilmiş olsalar da benzer hikayeler içerdiğine vurgu yapmıştır. Dönmez, bu ifadeyle, kutsal metinler arasındaki ortak temalara dikkat çekmekte ve Kur'an'ın bu anlatılar içindeki özel ve bozulmamış yerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Dönmez, İslâm'daki kutsal metinlerin güvenilirliğini ve diğer dinlerle olan bağlantısını okuyucularına hatırlatmayı amaçlamıştır.

3.4.4 Sure ve Ayetler

İslâmî gelenek ile büyüyen yazarlar, eserlerinde kaynak olarak sure ve ayetlerden sık sık faydalanmışlardır.

Sevr (sevre) kökünden gelen ve sözlükte 'sıçramak, duvara tırmanmak' anlamlarına sahip olan 'sûre' kelimesi, 'yüksek ve güzel bina, bir evin bölümü veya katı, yüce mertebe, şan ve şeref, alâmet ve nişan' gibi anlamlara gelir. Terim olarak, Kur'an-ı Kerîm âyetlerinin birleştirilmesiyle oluşan ve sınırları vahiy yoluyla Resûl-i Ekrem tarafından belirlenen bölüme 'sûre' denir. Kur'an'ın belirli bölümlerine 'sûre' adının verilmesi, bu bölümlerin birbirleriyle uyumlu veya manevi olarak yüksek

¹⁶⁴ Dönmez, *Dervişan*, 53.

¹⁶⁵ Dönmez, *Dervişan*, 63.

¹⁶⁶ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 55.

değerli parçalardan oluşması, ya da her birinin Kur'an'ın yapısında bir kat veya parça olarak yer alması sebebiyledir.¹⁶⁷

Ayet sözlükte, bir şeyin veya bir amacın varlığını gösteren bir işaret veya alamet olarak tanımlanır. Bu terim aynı zamanda açık işaret, delil, ibret gibi anlamlar için de kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de ise, 'ayet' kavramı, sureler içindeki her bir bölüm için kullanılır. Bu bölümler, benzersizlikleriyle Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu kanıtlar nitelikte olup, ifadeleri birbirinden ayırma yeteneği ve harflerden oluşmaları nedeniyle bu adı almışlardır.¹⁶⁸

Dönmez, bazı eserlerinde hiç ayetlerden bahsetmezken, bazı eserlerinde ise birçok defa ayetlerden alıntılar yaparak vermek istediği mesajları pekiştirmiş ve okuyucularına bu mesajları daha etkili bir şekilde iletmeyi amaçlamıştır. Kullandığı ayetleri iktibas, telmih gibi sanatlar ile değil de bağlamından koparmadan olduğu gibi aktarmıştır. *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları* adlı eserinin ilk bölümlerinde, Yusuf suresinin tamamı verilerek sure üzerinden okuyuculara çeşitli mesajlar iletilmiştir.

“Yusuf suresi hakkında konuşmaya Allah'ın izniyle devam edeceğiz.”¹⁶⁹

Al-İ İmran ve Şuara surelerinden ayetler verilerek istişarenin önemine değinmiştir. Ömer Faruk Dönmez, Al-i İmran ve Şuara surelerinden ayetler alıntılararak, istişarenin önemine dikkat çekmiştir. İslâm'da istişare, önemli kararların alınmasında toplu akla ve bilge kişilerin görüşlerine başvurma gerekliliğini ifade eder. Dönmez, bu ayetler aracılığıyla, Müslümanlar için istişarenin hem bireysel hem de toplumsal karar alma süreçlerinde ne kadar önemli olduğunu vurgulamak istemektedir. “Yüce Allah Şura suresi 38. Ayette ‘ Onların işleri aralarında şura iledir.’ Diyor. Doğru mu?”¹⁷⁰

¹⁶⁷ Abdulhamit Birişik, “Sure”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2002), 37/538-539.

¹⁶⁸ Yusuf Şevki Yavuz Abdurrahman Çetin, “Ayet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1991), 4/242.

¹⁶⁹ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 63.

¹⁷⁰ Dönmez, *Hamza*, 106.

Dönmez, Hz. Muhammed'in hicret yolculuğuna çıkmadan önce evinden çıkarken Yasin suresinin belirli ayetlerini okuyarak düşmanların içinden geçtiği olayı ele almış ve ilgili ayeti olduğu gibi aktarmıştır. “Yasin suresinden, 'Biz onların önlerinden ve arkalarından bir sed çektik. Böylece onları salıverdik, artık göremezler.' Ayetini okuyarak, avucundaki toprağı müşriklerin üzerine savurdu.”¹⁷¹

Bakara suresi 120. Ayeti ele alarak Hristiyanlardan ve Yahudilerden bizlere hayır gelemeyeceğini ifade eden Dönmez Avrupa Birliğine olan hayranlığı da eleştirmiştir.¹⁷²

Kur'an ve Hadis okumanın öneminden bahseden yazar, her gün bu kaynaklarla ilgili okuma yapmanın gerekliliğini vurgulamış ve bizlere doğru yolu gösteren bir rehber olan Kur'an'a işaret eden Bakara suresi 2. ayeti üzerinde durmuştur. “... Kur'an okumak zihinsel donanımın yanı sıra, kalbi donanım da sağlar. 'Hüde'l il müttakin.' Buyuruluyor; Kur'an müttakilere yol gösterir.”¹⁷³

3.4.5 Hadisler

Hadisler, edebiyatın önemli kaynaklarından ve 'yeni' anlamındaki kadimin zıddı olarak, haber anlamına gelir. İnsanlara uyanırken veya uykuda, vahiy yoluyla iletilen her türlü söz, anlatılan hikâye veya yapılan konuşma hadis olarak adlandırılır. Sahabe devrinde ve sonrasında bu terim, özellikle Peygamber Efendimiz'in sözleri, fiilleri ve onayladığı davranışları ifade eden haberler için kullanılmıştır.¹⁷⁴

Hadis denilince akla Hz. Peygamber'in (s.a.s) sözleri gelse de Kur'an-ı Kerim'de geçen hadis kelimesi, haber (hadîs),¹⁷⁵ söz (hadîs),¹⁷⁶ yeni mesaj (muhtes),¹⁷⁷ ibretli hikâye (ehâdîs),¹⁷⁸ rüya (te'vîlî'l-ehâdîs)¹⁷⁹ anlamlarında kullanılmıştır.

¹⁷¹ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 164.

¹⁷² Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 175.

¹⁷³ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 203.

¹⁷⁴ Mehmet Yaşar Kandemir, “Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1997), 15/27-28.

¹⁷⁵ Tâhâ, 20/9; Zâriyât, 51/24; Burûc, 85/17.

¹⁷⁶ Nisâ, 4/42, 78, 87, 140; En'âm, 6/68; Ahzâb, 33/53; Tahrîm, 66/3

¹⁷⁷ Enbiyâ, 21/2; Şûrâ, 26/5

Toparlayacak olursak, Hazreti Peygamber'in sözleri, fiilleri ve onaylarından oluşan Sünnet'in sözle ifade edilmiş şekline hadis denir. Bu ifadeler, İslâm'ın temel kaynaklarından biridir ve Müslümanlar için dinî hükümlerin anlaşılması ve uygulanmasında önemli bir rehberdir. Hadisler, Peygamber Efendimiz'in hayatı boyunca yaptığı söylemler, eylemler ve onayladığı davranışları içerir. Sahabeler tarafından rivayet edilip bizlere aktarılmıştır. İslâm'ın öğretilerini, ahlakî prensiplerini, ibadetlerini ve sosyal ilişkilerini anlamak için kullanılır. Dininin vazgeçilmez kaynaklarından ve birçok esere temel teşkil eder. Hadislere atıfta bulunan yazarlar, üzerinde durdukları konuların önemini vurgulamak için bu kaynaklara başvurmuşlardır.

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde hadislere sık sık yer vermesi, konuları daha açıklayıcı hale getirmek, dikkat çekmek ve konunun önemini vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Hadisler, İslâm'ın öğretilerini ve Peygamberimizin sözlerini içerdiği için, Dönmez'in hadisleri kullanarak okuyucuların dikkatini çekmeyi ve mesajını daha etkili bir şekilde iletmeyi hedeflediğini söyleyebiliriz. Dönmez eserlerinde yer yer hadislere yer vermiştir.

“Peygamberimiz aleyhisselam ‘Ümmetimin içinde şirk, karıncanın yürüyüşü kadar sessiz ve gizlidir.’ buyurur muydu?”¹⁸⁰ Dönmez, cahiliye dönemi adetlerinden olan puta tapmayı örnek vererek, günümüzde bu durumun farklı şekillerde devam ettiğini belirtmiştir. Cahiliye döneminde bir taş veya nesneye tapma olarak görülen bu davranışın, günümüzde farklı argümanlara tapma şeklinde gizli bir şekilde sürdüğünü ve insanların bunun farkında olmadığını ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in bir hadisinden örnek vererek, insanlara bu tehlikeyi vurgulamıştır.

Ömer Faruk Dönmez, *Dervişan* adlı eserinin ilk bölümünde Kılız Necati ve Mehmet adındaki köylülerin arasındaki bir meseleye değinir. Yazar, olaya dahil olan Halil Ağa'nın, Kılız Necati'ye borcu olduğunu ve bu durumda hakkaniyetli

¹⁷⁸ Mü'minûn, 23/44 Sebe, 34/19.

¹⁷⁹ Yûsuf, 12/6, 21, 101.

¹⁸⁰ Dönmez, *Hamza*, 94.

davranamayacağını, taraf tutacağını ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in konuyla alakalı hadisini ele alarak, bu durumlarda kişinin hakkaniyetli davranmayacağını ifade etmiştir. Efendimiz aleyhisselam ne buyuruyor: Bir adam birisine borçlandığında, konuştuğu zaman yalan söyler ve söz verdiği zaman sözünden cayar.¹⁸¹

“Âlimler peygamberlerin varisleridir. buyuruyor efendimiz.”¹⁸² Yazar, Hz. Peygamber'in alimlerin statüsü ile ilgili bir hadisini ele alarak, alimlere karşı tavrımızın nasıl olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Dönmez, günümüz alimlerinin medreselere değil de üniversitelere yönelmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Dünya standartlarında bir konuma gelmek için kişinin üniversiteler ve benzeri alanlarda kendisini geliştirmesi gerekir. Üniversiteleri eleştirdiği halde kendisinin de üniversiteden eğitim almış olması, onu çelişkili bir duruma sokmaktadır.¹⁸³

Ömer Faruk Dönmez, insanların kötülükler karşısındaki tavrını ele almış ve bu durumla başa çıkmak için Hz. Peygamber'in bir hadisini örnek göstererek nasıl davranmamız gerektiğini ifade etmiştir.

“Buğz ediyorum. ‘Bir kötülük gördüğünüzde elinizle düzeltin, ona gücünüz yetmiyorsa dilinizle düzeltin, ona da gücünüz yetmiyorsa kalben buğz edin ki bu imanın en zayıf derecesidir.’ Buyuruyor Peygamberim.”¹⁸⁴

Bir hadis-i şerifte buyrulur: Nasılsanız öyle idare edilirsiniz.¹⁸⁵ Dönmez, bu hadisi örnek vererek, yöneticileri ve onları seçen halka eleştiri niteliğinde bir gönderme yaparak, halkın kendini düzeltmesi halinde yöneticilerin de düzeleceğini ifade etmiştir.

3.4.6 Halifeler

Halifeler, İslâm toplumunun liderleri olarak Peygamberimizden sonra onun mirasını sürdüren ve Müslümanları dinî, siyasi ve sosyal alanlarda yönlendiren

¹⁸¹ Dönmez, *Dervişan*, 25.

¹⁸² Dönmez, *Dervişan*, 73.

¹⁸³ Dönmez, *Dervişan*, 73.

¹⁸⁴ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 169.

¹⁸⁵ Dönmez, *Dervişan*, 114.

önemli şahsiyetlerdir. Sözlükte ‘birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gitmek, yerini doldurmak, vekâlet veya temsil etmek’ gibi anlamlara gelen ‘hilafet’ kelimesi, İslâm devletlerinde Hz. Peygamber’den sonraki devlet başkanlığını ifade eder. ‘Halife’ ise ‘bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden’ anlamında olup, devlet başkanı için kullanılan bir terimdir. Ayrıca, devlet başkanlığı ‘imamet’ olarak da adlandırılır. Devlet başkanı, Hz. Peygamber’in vekili olarak toplumu yönettiği için ‘halife’ olarak anılır; önder ve lider olması sebebiyle de ‘imam’ denilmektedir. Hz. Ömer döneminden itibaren ‘emirü’l-müminin’ ifadesi halife yerine kullanılmış, ileri dönem kaynaklarında ise cemaatle kılınan namazlardaki imamlıktan ayırmak amacıyla devlet başkanlığı için ‘imamet-i kübra’ (büyük imamet) tabiri kullanılmıştır.¹⁸⁶

Ömer Faruk Dönmez’in eserlerinde, Hz. Ömer, Hz. Ebubekir ve Hz. Ali gibi İslâm tarihinde önemli roller üstlenmiş halifeler yer almaktadır. Halifeler dışında bazı sahabelerden de bahsedilmiştir. Hz. Ömer, adaleti ile tanınan önemli bir İslâm şahsiyetidir. Tarih boyunca adaletten bahsedildiğinde, Hz. Ömer’in adı ilk akla gelen isimlerden biri olmuştur. Onun hayatı, yönetimi ve uygulamaları adalet ilkesinden ayrılmaz bir şekilde şekillenmiştir. Hz. Ömer’in adalet anlayışı İslâm toplumunda ve yönetiminde kilit bir rol oynamıştır. O, adaleti sağlamak için çeşitli tedbirler almış, halk arasında adaletin tesis edilmesine büyük önem vermiştir. Bu nedenle, Hz. Ömer’in adaletiyle özdeşleştirilmesi, onun İslâm tarihindeki önemli yerini yansıtır.

3.4.6.1 Hz. Ömer (r.a)

Hz. Ömer’in babası Hattab b. Nüfeyl, annesi Hantame bt. Haşim b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum’dur. Hz. Ömer son Ficar savaşı’ndan dört yıl önce veya bir anlatıma göre Fil Olayı’ndan on üç yıl kadar sonra Mekke’de dünyaya gelmiştir. Hz. Ömer oldukça genç yaşta evlenmiş ve erken bir dönemde Müslüman olmuştur.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Şekere Kavaklı, *Şeyh Galib Divanı’nın Dini ve Tasavvufi Tahlili* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 81.

¹⁸⁷ Adnan Demircan, *Hazreti Ömer* (İstanbul: Ensar, 2021), 15-16.

Bazı şahsiyetler, yalnızca yaşadıkları dönemde değil, vefat ettikten sonra da toplum üzerinde güçlü bir etkiye sahip olurlar. İşte Hz. Ömer o şahsiyetlerden birdir. Kişilik olarak bulunduğu ortamlarda öne çıkan, görüşlerini paylaşmaktan, ikna edildiğinde ise görüşünü değiştirmekten çekinmeyen bir kişiliğe sahiptir Hz. Ömer.

188

Dönmez *Bir Yobazın Günlüğü* adlı eserinde Hz. Ömer'in hayatından önemli bir kesiti ele almıştır. Hz. Ömer'in Müslüman oluşu ve sonrasında Kâbe'ye giderek ibadet etme önerisinde bulunması, onun dinî hayata etkisini ve ibadetin önemini vurgulayan bir dönüm noktası olarak ele alınmıştır. Hz. Ömer'in bu tutumunun, ibadetlerimizde samimiyetin ve riyadan uzak bir yaklaşımın önemini öne çıkardığını belirtir. Burada, Hz. Ömer'in davranışı, ibadetlerde örnek alınması gereken bir tutum olarak sunulur; böylece, ibadetin maneviyatı ve içtenliği, dış görünüş veya başkalarına göstermek amacıyla yapılan eylemlerden ziyade, gerçek inanç ve niyetin ifadesi olması gerektiğine dikkat çekilir. Bu, bize ibadetin, yalnızca dışsal bir gösteriş olmaktan çok, içsel bir samimiyet ve ihlâsla yapılması gerektiği mesajını verir. "... Bu bir tür 'Ömer tavrı' sanırım: malum, Hz. Ömer müslüman olduğunda hemen Kabe'ye gidip açıkça ibadet etmeyi önermiştir: o tavırda asla bir 'riya' asla bir 'gösteriş' yoktur: orda ibadetin açıktan yapılması 'duruş' açısından bir anlam taşır."¹⁸⁹

"Hiç sorguya çekmez misiniz kendiniz? Hiç şüphe etmez misiniz halinizden? Hiç endişelenmez misiniz, acaba yanlış bir yolda mıyım diye? Münafıkların listesi açıklandığında 'Benim de adım var mıydı?' diyen Hz. Ömer'in endişesi, nasıl bir endişedir o halde?"¹⁹⁰ Ömer Faruk Dönmez, bireylerin kendilerini sorgulamaları gerektiğini ve her zaman doğru yolda olup olmadıklarını düşünmelerinin önemini vurgulamıştır. Yazar, Hz. Ömer'in münafıkların listesi açıklandığında kendisinin de bu listede olup olmadığını sorgulaması üzerinden bir örnek veriyor. Bu örnekle, Hz. Ömer'in derin bir içsel muhasebe ve endişe içinde olduğunu, hatta kendi imanını bile sürekli sorguladığını gösteriyor. Dönmez, bu ifadelerle okuyucularını da kendi

¹⁸⁸ Demircan, *Hazreti Ömer*, 9.

¹⁸⁹ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 58.

¹⁹⁰ Dönmez, *Hamza*, 154.

durumlarını sorgulamaya, hatalarını ve eksiklerini fark etmeye ve manevi olarak daha dikkatli olmaya teşvik ediyor. Hz. Ömer'in bu endişesi, samimi bir iman sahibi olmanın ve sürekli bir içsel muhasebe içinde bulunmanın ne kadar önemli olduğunu anlatan güçlü bir örnek olarak okuyucuların karşısına çıkmaktadır.

“Ömer olsam Ömer gibi gitsem: meydan okusam giderken: İşte ben, Hattab'ın oğlu Ömer, Medine'ye gidiyorum! İçinizde karısını dul, çocuğunu yetim bırakmak isteyen varsa, peşimden gelsin!”¹⁹¹ Dönmez, modernleşme ve şehirleşmenin getirdiği yalnızlık hissini derinlemesine ele almış ve yaşadığı yerlerden uzaklaşma arzusunu ifade etmiştir. Bu yalnızlık ve yabancılaşma duygusuyla başa çıkmak için, Hz. Ömer'in Mekke'den Medine'ye hicretini örnek alır. O, Hz. Ömer'in bu cesaretini ve kararlılığını vurgulayarak, kendisinin de benzer bir cesaretle mevcut yaşam koşullarından uzaklaşmak istediğini belirtmiştir. Modern yaşamın getirdiği bireyselleşme ve yalnızlık duygusuna karşı, daha anlamlı ve tatmin edici bir yaşam arayışında olduğunu dile getirmiştir. Bu arayış, Dönmez'in içsel yolculuğunda bir yenilenme ve yeniden doğuş arzusunun olduğu hissini vermiştir.

3.4.6.2 Hz. Ebubekir (r.a)

Asıl adı Abdullah b. Ebû Kuhâfe'dir. Fil olayından 2 yıl 4 ay sonra yaklaşık olarak miladi 573 yılında Mekke'de doğmuştur. Hz. Ebû Bekir'in lakabı Sıddîk'tır. Bu lakabının da Hz. Peygamber (s.a.v) Mirac'a çıktığı zaman Cibril'e 'Kavmim beni tasdik etmeyecektir.' demesi üzerine Cibril'in Hz. Peygamber'e cevaben 'Seni Ebû Bekir tasdik edecektir; çünkü O Sıddîk'tır.' dediği ve Sıddîk lakabının Cibril tarafından Hz. Ebû Bekir'e verildiği söylenmektedir. Çok samimi çok sadık olması ve Hz. Peygamber'in özellikle miraç olayını ve gaybi haberlerini tasdik etmesinden dolayı bizzat Resulullah tarafından bu lakab verilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife seçilmesinden dolayı da kendisine 'Halifetü Resûlillâh' denilmiştir.¹⁹²

¹⁹¹ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 162.

¹⁹² Şerafettin Kaymaz, *Hiz. Ebu Bekir'in Ridde Olaylarıyla Mücadelesinin İslamiyet'in Yayılmasına Etkisi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 16-17.

Hız. Ebubekir'in hicret yolculuğu sevinci, hicretin sadece maddi anlamda bir coğrafi değişiklik olmadığını, aynı zamanda Hız. Peygamber ile yapacağı manevi yolculuk olduğunu simgeliyor. Dönmez, Hız. Ebubekir'i "güzel dost" olarak nitelendirerek, onun Hız. Peygamber'e olan sadakatini ve bu büyük dinî görevdeki rolünü öne çıkarıyor. Bu ifade, aynı zamanda Hız. Ebubekir'in Müslüman toplumundaki sevgi ve saygınlığını da yansıtıyor. Dönmez, geleneksel İslâmî hikayeleri ve karakterleri güncel bir bakışla ele alarak hem tarihi önemlerini hem de günümüzdeki yankılarını okuyuculara aktarır. Bu, eserlerindeki gelenek ve dinî değerler temasını güçlendirir ve derinleştirir.

"Güzel dost, iki devesinden birini Efendimize vermek istedi. O ancak bedelini ödemek şartıyla kabul etti."¹⁹³

"... Dost Ebubekir'in içerde telaşlandığını gören alemlerin efendisi Rasulullah aleyssalam şöyle buyurdu: La tahzen, innallahe meane!"¹⁹⁴ Dönmez, bu örnekle zor ve endişeli anlarda bile Allah'a güvenmenin ve O'nun yardımına inanmanın önemini vurgulamıştır. Bu ifadenin altındaki mesaj, iman edenlerin, hangi zorlukla karşılaşırse karşılaşsın, Allah'ın onlarla birlikte olduğunu bilerek sabırlı ve sakin kalmaları gerektiğidir. Dönmez, müminlerin Allah'a olan güvenlerinin sarsılmaması gerektiğini ve en zor zamanlarda bile Allah'ın yardımıyla kurtuluşun mümkün olabileceğini hatırlatmıştır.

3.4.6.3 Hız. Ali (r.a)

Hız. Ali, Abdülmenaf oğlu Haşım oğlu Abdülmuttalib'in oğlu ve Rasulullah'ın babası Abdullah'ın kardeşi Ebu Talib'in oğludur. Künyesi Ebu Turab (Toprağın Babası), lakabı ise Haydar (Aslan, yiğit)'dır. O, halifeliğın babadan oğula geçmeden önce seçim yoluyla belirlenen dört büyük halifenin dördüncüsü ve sonuncusudur. Hız. Ali, Hız. Muhammed'e ilk inanan ve tabi olan

¹⁹³ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 164.

¹⁹⁴ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 165.

Müslümanlardandır. Onun Müslüman olduğu zaman, yaşının henüz 9, 10 ya da 11 olduğu rivayet edilir.¹⁹⁵

Dönmez, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in yatağına yatıp düşmanı şaşırtma olayını kullanarak, genç okuyucularına güçlü bir rol model sunuyor. Hz. Ali'nin fedakarlığını ve cesaretini vurgulayan yazar, İslâm tarihindeki önemli bir olayı kendi bakış açısıyla yorumlamıştır. Dönmez'in bu anlatımı, genç okuyuculara, özellikle günümüzde karşılaştıkları zorluklar karşısında cesaret ve fedakârlık gibi değerlerin önemini göstermeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda, dinî değerlerin ve tarihi olayların günümüz yaşamında nasıl yankılandırılabilirliği üzerine düşündürmüştür. Bu yönüyle, Dönmez'in hedef kitlesi olan gençler, İslâmî öğretileri kendi hayatlarına nasıl entegre edebileceklerini öğrenme fırsatı bulabilirler.

“... Geceleyin Muhammed Aleyhisselam Hz. Ali'yi yanına çağırarak kendi abasını verdi ve o gece yatağında yatmasını emretti. Kahraman sahabe tereddüt etmeden bu emre uydu.”¹⁹⁶

3.4.7 Sahâbi

Sahabi, Hazreti Muhammed'in yanında bulunarak onun öğretilerini ve yaşam tarzını yakından takip eden ve İslâm'ın yayılmasında önemli rol oynayan ilk müslümanlardır. Sahabî, sahabe ve ashâb kelimeleri; İslâmiyet ile birlikte, Hz. Peygamber'i görüp, ona inanan kimseler için kullanılmıştır.¹⁹⁷

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde Aşere-i Mübeşşere'den Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in Cemel Vakası gibi tarihi olaylarda farklı taraflarda yer almalarını ele alması, onun eserlerindeki tarihsel ve dinî meselelere olan hassasiyetini gösterir. Yazar, İslâm'ın erken dönemlerinde yaşanan ve sahabenin rol aldığı önemli olayları ele alarak okuyucuların İslâm tarihinde yer almış bu önemli olayları daha derinlemesine anlamalarını amaçlamıştır. Dönmez, bu iki sahâbenin Aşere-i

¹⁹⁵ Orhan Tokat, *Yemini'nin Fazilet-Name Adlı Eserinde Hz. Ali Tasavvuru* (Batman: Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 1.

¹⁹⁶ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 164.

¹⁹⁷ Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/491.

Mübeşşere'den olmalarına rağmen farklı siyasi duruşlar sergilemelerini işlerken, bu konuların peşin hükümlerle değil, daha detaylı ve derinlemesine düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu tür bir yaklaşım, Dönmez'in eserlerinin genç okuyuculara sadece tarihi olayları aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda tarihsel olaylara karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmeleri için teşvik edici olduğunu gösterir. Cemel Vakası gibi karmaşık tarihi olaylar, çeşitli perspektiflerden değerlendirilmeyi gerektirir ve Dönmez bu tür meselelerin yüzeysel yorumlardan kaçınılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁹⁸

Dönmez, toplumun din adamlarını ve liderlerini ilahlaştırma riskine dikkat çekmektedir. Bu durumu eleştirirken, bazı sahabilerden aktarılan rivayetler aracılığıyla sorgusuz sualsiz itaate dayalı inanç sistemlerinin tehlikelerini ele alır. İnsanların bu tür mutlak bağlılık eğilimlerinin, bireysel düşünme ve eleştirel değerlendirme yetilerini zayıflattığını vurgulamakta ve bu bağlamda daha bilinçli ve sorgulayıcı bir yaklaşımın önemine dikkat çekmektedir.

“... Adi b. Hatim de Efendimiz aleyhisselama gelerek senin sorduğunu sorup; ‘ Ya Rasulallah, biz onları ilah edinmezdik ki?’ Efendimiz ‘ Din adamlarınız , şu helaldir şu haramdır derlerdi; siz de onlara itaat ederdiniz değil mi?’ Adi b. Hatim ‘Evet.’ Diye cevaplıyor. Bunun üzerine Peygamberimiz ‘İşte din adamlarını ilah edinmek budur.’ buyuruyor.”¹⁹⁹

Dönmez, Kur'an-ı Kerim'de yer alan Yusuf suresinin etkileyici mesajlarına değinip bunların ne denli önemli olduğunu vurgular. Yusuf suresindeki derslerin öğrenilmesi ve toplumun her kesimine öğretilmesinin önemine dikkat çeken yazar, Übeyy bin Ka'b'ın rivayet ettiği bir hadisi ele alarak bu mesajını güçlendirmiştir. “... Übeyy bin Ka'b'ın rivayetine göre, Efendimiz Aleyhisselam şöyle buyurmuştur: ‘ Kölelerinize Yusuf suresini öğretiniz. Zira herhangi bir müslüman, onu yazıp ehline ve kölesine öğretirse Allah onun sekerat-ı mevtini kolaylaştırır.”²⁰⁰

¹⁹⁸ Dönmez, *Hamza*, 193-194.

¹⁹⁹ Dönmez, *Hamza*, 102.

²⁰⁰ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 35.

3.4.8 İbadetler

İbadetler, Müslümanların Allah’a olan bağlılıklarını ve itaatlerini ifade ettikleri, manevi hayatlarının temel unsurlarından biridir. Sözlükte ‘boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma’ gibi anlamlara gelen ‘ibadet’, dinî bir terim olarak, insanın Allah’a olan saygı, sevgi ve itaatini gösterme niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve davranışları ifade eder. Bu terim, daha genel anlamda, aynı nitelikteki düşünceler, duygular ve sözleri de kapsar; ancak ibadet kelimesi daha çok dinî içerikli belirli ve düzenli davranış biçimleri için kullanılır. İslâmî literatürde, bu tür davranış biçimleri ‘ibadet’ olarak adlandırılırken, insanın hayatını sürekli bir olan Allah’a karşı saygı ve itaat bilinci içinde yaşaması durumu ‘ubûdiyyet’ veya ‘ubûdet’ terimleri ile ifade edilir. Ubûdiyyet, ‘kulun Allah’ın yaptıklarından memnun olması’ olarak tanımlanırken, ibadet ‘Allah’ın razı olacağı işleri yapmak’ olarak tanımlanır.²⁰¹

Ömer Faruk Dönmez’in eserlerinde, namaz, oruç, dua, hac gibi ibadetlerin yanı sıra bu ibadetlerle ilişkili cami, ezan gibi unsurların işlevselliği üzerine odaklanılmıştır. Dönmez, ibadetlerin sadece dinî ritüellerden ibaret olmadığını, aynı zamanda kul ile Allah arasında bir iletişim kanalı olarak işlev gördüğünü vurgular. Yazar, ibadetlerin bilinçli bir şekilde yerine getirilmesinin önemine işaret ederken, müminlerin bu süreçte göstermeleri gereken hassasiyeti ve dikkati ele alır. Bu duruş, geleneksel değerlerin korunmasının yanı sıra, dinî uygulamalarda kişisel bilinç ve samimiyetin vurgulanmasını teşvik eder. Dönmez’in bu yaklaşımı, dinî pratiklerin bireysel ve toplumsal hayatta nasıl bir dönüşüm yaratabileceğine dair önemli bir bakış sunar.

Namaz, İslâm dininin temel ibadetlerinden biri olup, inananların Allah’a olan saygılarının günlük olarak ifade edildiği önemli uygulamalardan biridir. Beş vakit kılınan namaz hem bireysel arınma hem de toplumsal dayanışma açısından büyük önem taşır. Namaz, Müslümanların hayatını disipline ederken, manevi huzur ve içsel denge sağlamalarına da yardımcı olur.

²⁰¹ Mustafa Sinanoğlu, “ibadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1999), XIX/293.

Farsça kökenli ‘namaz’ kelimesi, ‘tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet’ anlamlarına gelirken, Arapça ‘salât’ kelimesi ‘dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak’ gibi anlamlara sahiptir. Türkçe’de ‘namaz’, Arapça ‘salât’ kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Terim olarak ‘salât’, tekbirle başlayıp selamla biten, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedensel bir ibadeti ifade eder.²⁰²

“...Öbür dünyaya getirmen için dünyadayken sana verilmiş hediyeleri de hiç biriktirmemişsin. Günde beş kez dağıtıldı bu hediyeler.”²⁰³ Ömer Faruk Dönmez’in eserlerinde namazın İslâmî yaşam içindeki merkezi rolü işlenmiştir. Yazar, namaz vakitlerini hediye olarak tanımlamış, her bir vaktin özel önemini ve günlük yaşam ritüellerine nasıl entegre edildiğini anlatır.

“... Namazı miraçta mü’minlere hediye eden Allah ne büyüktür.”²⁰⁴ Ömer Faruk Dönmez, İslâm tarihinde önemli bir yer tutan ‘Miraç’ hadisesine yer vererek, hem bu olayın manevi derinliğini okuyucularına aktarmayı hem de namaz gibi temel bir ibadetin değerini vurgulamayı amaçlamıştır. Dönmez, Miraç hadisesinin İslâm inancındaki önemine dikkat çekerek, bu kutsal olayın müslümanlar için taşıdığı anlama dikkat çekmiştir. Namazın, Miraç’ta Allah tarafından Müslümanlara hediye edildiği gerçeğini hatırlatan yazar, bu ibadetin ruhsal boyutunu ve Allah’a yaklaşmadaki rolünü okuyucularına aktarmaya çalışmıştır.

“Bu sabah erken kalktım. Annem güzel bir kahvaltı hazırladı. Çay ve peynirli börek. Nefis! ‘ Bu sabah’ dediğime bakmayın; aslında ben her sabah erken kalkıyorum. Sabah namazı ve kahvaltı.”²⁰⁵ Sabah namazının erken saatte kılınmasının, müminlerde disiplin ve sorumluluk duygusunu pekiştirdiğini vurgular.

Namazın sadece zamanına değil, aynı zamanda kılınış şekline ve yerine de özen gösterilmesi gerektiğini belirtir. Bugün herhangi bir vakit namazında herhangi

²⁰² M.Kamil Yaşaroğlu, “Namaz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2006), 32/305.

²⁰³ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 52.

²⁰⁴ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 58.

²⁰⁵ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 13.

bir camiye giren birisi, şayet işin ehli ise, cemaatin kahir ekseriyetinin namazı tadil-i erkanına göre kılmadığını gayet rahat gözlemleyebilir.²⁰⁶

Dönmez, namazın, fiziksel hareketlerden öte, bir kulluk bilinci geliştirmede ve ruhsal arınmada kritik bir rol oynadığını öne sürer. Bu bağlamda, ibadetlerin doğru ve bilinçli bir şekilde yerine getirilmesinin, bireysel ve toplumsal huzura katkıda bulunacağını işler. “... Adam var sabaha kadar teheccüd kılar, tesbih çeker; ama geceleri gözyaşlarıyla namaz kılan peygamberimizin, gündüzleri savaş yaptığını, devlet yönettiğini bilmez. Adam var; meydanlarda ‘cihat’ diye bağırır, ‘şehit’ diye çağırır: bu arada ya komşusunun kalbini kırmıştır ya sabah namazını kaçırmıştır.”²⁰⁷

Dönmez, namazın ne kadar önemli olduğunu vurgulayarak, namazın cennete giriş için bir anahtar olduğunu ifade etmiştir. Bu ibadetin değerini bu şekilde anlayan Müslümanların, namazlarına çok daha ciddi bir şekilde bağlanacaklarını vurgulamıştır. Yazar, namazın manevi değerini ve cennete ulaşmada oynadığı rolü vurgulayarak, okuyucularını namaza daha büyük bir titizlikle sarılmaya teşvik etmektedir.

“... Namaz cennet kuponudur arkadaşlar; günde beş defa verilen bu kuponlar titizlikle biriktirilip belirtilen adrese gönderilmelidir. Akıllı okuyucular anladılar. Akılsızlarla da zaten işimiz olamaz.”²⁰⁸ Dönmez bu yaklaşımı ile, namazın sadece bir ibadet değil, aynı zamanda kişinin manevi yolculuğunda önemli bir basamak olduğunu okuyucularına aktarmaya çalışmıştır. Namazın cennete girişin bir anahtarı olduğunu ifade etmesi, bu ibadetin Müslümanlar için ne denli hayati olduğunu açıkça gösterir. Bu bakış açısı, namazın günlük yaşamda nasıl bir öncelik haline getirilmesi gerektiğini vurgular ve Müslümanları ibadetlerinde daha bilinçli ve kararlı olmaya davet eder.

²⁰⁶ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 32.

²⁰⁷ Dönmez, *Hamza*, 135.

²⁰⁸ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 59.

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde, namazın önemli bir şartı olan abdest konusu da işlenir. Dönmez, abdestin namazın farzlarından biri olduğunu vurgular ve abdestin nasıl alınacağına dair detayları okuyucularla paylaşır. "Dikkat ettim, galiba hocanın biri abdestin farzlarını anlatıyordu. Kim bilir hangi alim! Abdestin farzlarını anlatarak alim olunur mu kardeşim? Pardon abdest nedir? Abdest namazdan önce alınan, muhtelif sebeplerle sık sık bozulabilen bir şeydir. Farzı dörttür: el, yüz, baş, ayak."²⁰⁹

Müslümanların Allah ile doğrudan iletişim kurarak dileklerini, şükranlarını ve tövbelerini ifade ettikleri manevi bir ibadet olan dua, inananlar için hem bir huzur kaynağı hem de ruhsal bir destek mekanizmasıdır. Dua kelimesi, 'çağırmaq, seslenmek, istemek; yardım talep etmek' anlamlarına gelen Arapça 'da'vat' ve 'da'vâ' kelimeleriyle aynı kökten gelir. İsim olarak kullanıldığında, 'küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya doğru yapılan talep ve niyaz' anlamını taşır. Bu, dua eden kişinin bir üst makama, özellikle Allah'a, bir talepte bulunması veya yardım istemesi durumunu ifade eder. Duayı, Allah'a sunulan talepleri içeren sözlü veya yazılı metinler olarak da tanımlayabiliriz. İslâm literatüründe dua, Allah'ın yüceliği karşısında insanın kendi aczini ve kısıtlılıklarını kabul etmesi ve bu durumda Allah'tan sevgi ve saygı duyguları içinde lütuf ve yardım talep etmesi şeklinde ifade edilir.²¹⁰

Ömer Faruk Dönmez, dua'nın İslâm'daki yerini ve önemini eserlerinde özenle işler ve günlük hayatımızın her alanında ve özellikle namaz sırasında yerine getirilmesi gereken kritik bir ibadet olduğunu vurgular. Dönmez, dua ederken, önce üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmemiz ve ardından sonucu Allah'ın takdirine bırakmamız gerektiğini belirtir. Bu yaklaşım, dua'nın sadece talepte bulunmak olmadığını, aynı zamanda bir teslimiyet ve sorumluluk bilinci gerektirdiğini gösterir. Dönmez'in bu vurgusu, İslâmi geleneği derinlemesine kavrayan bir yazar olduğunu ortaya koyar.

²⁰⁹ Dönmez, *Hamza*, 48.

²¹⁰ Osman Cilacı, "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1994), 9/529.

“...Hiç, dua ediyorum. Bu nasıl bir iş arama yöntemi böyle? ... metafizik bağlantılarımı kullanıyorum ne yapayım. Doğru: ademoğlu garip mahluktur: meseleyi kendi kendine halledebildiği müddetçe Allah’ı pek hatırlamaz, çünkü kendini ‘ müstağni’ sayar. Baktı iş sarpa sarıyor o dakika Allah’ı yardıma çağırır. Menfaatçi bir din algısı.”²¹¹

Ömer Faruk Dönmez, dua’nın sadece sözlerle sınırlı kalmaması gerektiğini vurgular; duaların gerçekleşmesi için gerekli çabaların da gösterilmesi gerektiğini belirtir. Bu bağlamda, dua ederken nasıl bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini örnek dualarla açıklar. Dönmez, duaların içten ve samimi bir şekilde, eylemlerimizle uyumlu olarak yapılmasının önemine işaret eder, böylece dua etmenin, somut adımlarla desteklenmesi gereken bir süreç olduğunu gösterir.

“...Talebe günün birinde o ilme sahip olduğunda- ki bu önce Allah’ın lütfuna, sonra kişinin cehdine bağlıdır- hocasıyla aynı yerde durabilecektir. ‘Rabbi zidni ilmen’ diye dua edecek ve çalışacaktır.”²¹²

3.4.9 Melekler

Melekler, İslâm inancında Allah’ın emirlerini yerine getiren, görünmeyen ve nurdan yaratılmış varlıklardır. Onlar, insanlara rehberlik etmek, korumak ve ilahi mesajları iletmek gibi çeşitli görevlerle donatılmışlardır. Melekler, erkeklik ve dişilik özelliği barındırmayan yeme ve içme gibi ihtiyaçları olmayan, doğmayan, normal gözle görülemeyen ve Allah’ın emirlerine itaat eden varlıklardır. Arap dili uzmanları ve bazı İslâm alimlerine göre, melek kelimesi Arapça kökenli olup ‘eluk’ veya ‘eluke’ kökünden türemiştir. ‘Eluk’, ‘götüren’ anlamına gelirken, ‘eluke’ ise ‘haber götüren’ anlamını taşır. Bu kelimenin çoğulu ‘melaike’ şeklindedir. Dolayısıyla, ‘melek’ kelimesi sözlük anlamı olarak haberci, elçi, kuvvet ve iktidar sahibi, tedbir ve tasarruf gibi manaları barındırır. İslâm inancında ise ‘melek’, Allah adına tasarrufta bulunan, O’nun emirlerini ve verdiği görevleri eksiksiz yerine getiren kudret sahibi manevi varlıkları ifade eder. Bu varlıklar, Allah’ın iradesini yansıtarak,

²¹¹ Dönmez, *Hamza*, 132.

²¹² Dönmez, *Dervişan*, 72.

evrende belirli görevler üstlenir ve bu görevleri Allah'ın emirlerine tam bir itaatle yerine getirirler.²¹³

Ömer Faruk Dönmez'in *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları* adlı eserinde melek metaforu, İslâm inancındaki meleklerin çeşitli rollerini detaylandırarak ele alınmıştır. Eserde, Azrail (a.s) ölüm meleği olarak ifade edilirken, Cebrail, Mikail ve İsrail (a.s) gibi dört büyük melekler isimleri ile vurgulanmıştır. Ayrıca, arşı taşıyan, yazıcı ve sorgu melekleri gibi özel görevleri olan melek grupları üzerinden, İslâmî geleneğin ve kozmolojisinin anlatılmasına katkı sağlanmıştır. Dönmez, bu melekleri bazen isimleriyle, bazen de sadece görevleriyle anarak, onların İslâm'daki manevi önemini ve işlevlerini okuyucuya aktarmayı hedeflemiştir.²¹⁴

3.4.9.1 Cebrâil

İslâm inancına göre Cebrâil, Hz. Peygamber'e ilahi emirleri ileten vahiy meleği ve dört büyük melekten biridir. Arapça'da vahiy meleği için farklı ifadeler kullanılmasına rağmen, en yaygın bilinen isimler Cebrâil, Cebreîl, Cebrîl, Cibrîn ve Cibrîl şeklindedir. Çoğu Müslüman dilbilimci, hadis koleksiyonlarındaki rivayetlere dayanarak, Cebrâil isminin İbranice kökenli 'Allah'ın kulu' anlamına geldiğini kabul eder. Bununla birlikte, bazıları ismin Arapça 'Allah'ın gücü' anlamına gelen 'ceberûtullah' tamlamasından türediğini öne sürer. Ayrıca, 'kuvvet' anlamına gelen 'cebr' kelimesiyle olan bağlantısı göz önünde bulundurularak, Cebrâil'in bu anlamı da içerdiği düşünülür.²¹⁵

"Hasılı velkelam, Efendimiz aleyhisselamın Hasan bin Sabit' 'Cebrâil seninle beraberdir.' buyurmasının hikmetini ve Şuara suresinin 224. Ayetinin anlamını çözmeden yazılmış her mısranın akıbeti çöp kutusudur."²¹⁶

3.4.9.2 İsrail

Kaynaklar, kelimenin kökeni hakkında kesin bilgiler sunmamakla birlikte, İbranice'den Arapça'ya geçtiği genel kabul görmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu

²¹³Kavaklı, *Şeyh Galib Divanı'nın Dini ve Tasavvufi Tahlili*, 37.

²¹⁴ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 106-109.

²¹⁵ Yusuf Şevki Yavuz, Zeki Ünal, "Cebrail", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), 7/202.

²¹⁶ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 29.

meleğin adı geçmez; sadece onun üstlendiği görevden bahsedilir. İsrâfil'in adıyla ilgili olarak, 'Allah'ın kulu' (abdullah) veya 'rahmanın kulu' (abdurrahman) anlamlarına geldiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında, İsrâfil'in İbranice 'kul' anlamına gelen 'isrâf' (serâf) ve 'tanrı' anlamına gelen 'îl' (el) kelimelerinin birleşiminden oluşmuş bir isim olabileceği düşünülmektedir.”²¹⁷

Ömer Faruk Dönmez, İsrail (a.s.)'in sura üflemesi ile ilgili görevine eserinde yer vererek, Allah'ın meleklerle özgü ve farklı görevler yüklediğini vurgulamıştır. Bu anlatım, İslâm inancında kıyametin başlangıcını işaret eden önemli bir olaya işaret eder ve meleklerin ilahi emirler çerçevesinde nasıl hareket ettiklerine dair okuyuculara bir örnek sunmuştur.

“Allah’u Teala, İsrafil alaeyhisselama birinci nefhayı emrederek ‘Üfle!’ buyurur o hemen üfler. ‘ Allahın diledikleri müstesna, gök ve yer ehlinin hepsi dehşete kapılır.’ Allah ona üflemeyi uzatmasını emreder; İsrafil de hiç ara vermeden uzun süre devam ettirir.”²¹⁸

3.4.9.3 Azrâil

Azrâil kelimesinin İbranice kökenli olduğu düşünülmekte, ancak bu isim Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde yer almamaktadır. Kur'an'da, Secde Suresi'nde (32/11), insanların canını almakla görevli olan meleğe 'melekü'l-mevt' (ölüm meleği) olarak atıfta bulunulur. Hadislerde de aynı tabir kullanılmaktadır. Kur'an'da ölüm meleğinin can alma görevi açıkça belirtilirken (es-Secde 32/11), bu eylemin asıl faili olan Allah'a atıf yapılmaktadır (ez-Zümer 39/42). Ayrıca, başka ayetlerde (el-En'âm 6/61; el-A'râf 7/37) ölüm meleklerine 'elçilerimiz' (rusulünâ) olarak bahsedilir.”²¹⁹

Ömer Faruk Dönmez, Azrâil (a.s.)'i “ölüm meleği” olarak tanımlar ve onun Kıyamet gününde tüm varlıkların dahil olmak üzere dört büyük melekler Cebrâil,

²¹⁷ Lütfullah Cebeci, “İsrafîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2001), 23/180.

²¹⁸ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 106.

²¹⁹ Ahmet Saim Kılavuz, “Azrail”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1991), 4/350-351.

İsrâfil ve Mikâil'in(a.s) de canlarını alacağı sahneyi detaylandırır. Bu tasvir, Azrâil'in görevinin evrensel ve kaçınılmaz niteliğini vurgular, böylece İslâm inancında ölüm ve kıyamet kavramlarının nasıl işlendiğini gözler önüne sermiştir.

“Sonra ölüm meleği tekrar gelerek, ‘ Ya Rabbi arşını taşıyanlar da öldü.’ Der. ... ‘Öyleyse kim kaldı?’ diye sorar. O da ‘ Ya Rabbi, hiç ölmeyecek diri olan sen kaldın bir de ben kaldım.’ Deyince, Allah ‘Sen de benim yarattıklarımın birisin, seni de gördüğüm şey için yarattım, öyleyse sen de hemen öl!’ buyurur ölüm meleği de hemen ölüverir.”²²⁰

3.4.9.4 Yazıcı Melekler ve Sorgu Melekleri

Ömer Faruk Dönmez, eserlerinde yazıcı melekler ve sorgu melekleri işlemiştir. Yazıcı melekler, “Değerli Yazıcılar”, “Gözetleyiciler”²²¹ olarak bilinirken, sorgu melekleri (Münker ve Nekir) ise öldükten sonra insanların kabirlerinde yaptıklarına dair hesap sormakla²²² görevlidir. Dönmez, bu meleklerin rollerini ve İslâmî inanç sistemindeki önemlerini vurgulayarak, ahiret inancının insan davranışları üzerindeki etkilerini ele alır.

“... Zira şunun şurasında birkaç saatin kaldı. Yarın üç gibi muhtemelen, sorgu melekleri tarafından sorguya çekiliyor olacaksın.”²²³ Dönmez, okuyucularına ölümün yakınlığı ve ahiret hayatına dair bir hatırlatma yapmaktadır. O, kişinin eceli geldiğinde vefat edeceğini ve sorgu melekleri tarafından hesaba çekileceğini belirterek, ölüm sonrası yaşanacak olan hesap verme sürecini vurgulamıştır. Bu bağlamda yazar, insanın ölüme ve ahiret hayatına hazırlanması gerektiğini, dünyada geçirdiği zamanı nasıl değerlendirdiğine dikkat etmesi gerektiğini hatırlatmıştır.

İslâm’da sorgu melekleri, kişinin öldükten sonra kabirde ilk karşılaştığı varlıklar olarak bilinir ve kişinin dünyadaki amelleri bu melekler tarafından sorgulanır. Bundan dolayı Dönmez, okuyucuya ölümün kaçınılmazlığını ve hesap gününün yakınlığını hatırlatarak, manevi hazırlığın önemini vurgulamıştır. İnsana,

²²⁰ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 108.

²²¹ İlyas Üzümlü, “Kıramen Katibin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2002), 26/59.

²²² Süleyman Toprak, “Münker ve Nekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2006), 32/14.

²²³ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 47.

kalan vaktini iyi değerlendirmesi gerektiğini ve ölümün beklenmedik bir an meselesi olduğunu hatırlatmıştır.

“... Ve ikna etmek mümkün müdür münker nekiri?”²²⁴ Dönmez, ahiret hayatının zorlu olacağını ve dünyadaki gibi bir adaletsizliğin asla yaşanmayacağını vurgulamıştır. Münker ve Nekirin, her detayı titizlikle değerlendireceğini ve bu meleklerin adalet terazilerinin asla şaşmayacağını belirterek, insanın hayatına çeki düzen vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu şekilde, sorgu sürecinin daha rahat geçeceğine vurgu yapmıştır. Dönmez, bu mesajıyla okuyucularını, ahiret hayatının ciddiyetini kavramaya ve dünyadaki yaşamlarını bu bilinçle yönlendirmeye teşvik etmiştir.

3.4.10 Dinî mekanlar

Ömer Faruk Dönmez’in eserlerinde dinî mekanlara yer verildiği görülür; özellikle cami, mescid ve medrese gibi mekanlar sıklıkla ele alınır. Bu mekanlar, İslâmî öğrenim ve ibadetin merkezi noktaları olarak tasvir edilir.

Arapça ‘cem’ kökünden türeyen ve ‘toplayan, bir araya getiren’ anlamına gelen ‘câmi’ kelimesi, başlangıçta yalnızca cuma namazı kılınan büyük mescidler için kullanılan ‘el-mescidü’l-câmi’ (cemaati toplayan mescid) tamlamasının kısaltmasıdır.²²⁵

“...Evet ben de bir zamanlar çocuktum. Küçük zavallı, sevimli bir çocuk... Camiye giderdim. Kur’an okumaya. Bazıları orda öğrenirdi. Elif değnek gibi. Be tabak gibi.”²²⁶ Dönmez, camilerin müminlerin eğitim hayatlarındaki önemli rollerine dikkat çekmiştir. Cami gibi mekanların sadece ibadet yerleri olmadığını, aynı zamanda dinî öğrenmenin merkezi olarak da işlev gördüğünü vurgulamıştır. Dönmez, bu mekanların Kur’an öğrenmeye gelen çocuklar için birer eğitim yuvası olduğunu ve bu süreçte camilerin çocukların dinî kimliklerini şekillendirmede kritik bir rol oynadığını vurgulamıştır. Ona göre, camilerle bütünleşen çocuklar, dinî

²²⁴ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 96.

²²⁵ Ahmet Önkol, Nebi Bozkurt, “Cami”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), 7/46.

²²⁶ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 136.

değerleri daha derinden öğrenir ve hayatlarına bu değerleri daha güçlü bir şekilde taşırlar. Bu yüzden, camilere gereken önemin verilmesi, sadece ibadet açısından değil, aynı zamanda dinî eğitimin sürekliliği ve kalitesi açısından da büyük bir gerekliliktir. Dönmez, bu mesajıyla okuyucularına, dinî mekanların eğitimdeki yeri ve bu mekanların çocuklar üzerindeki uzun vadeli etkileri konusunda bilinç aşılamayı amaçlamıştır.

“Cami avlusunda felesefe. Hay Allah, ne yapsam ki. Eve mi dönsem? Ne de güzel bir akşam. Bir insan: bir imkân. Vay be. Hayat işte. Küçükken de gelirdim ben bu camiye. Huzurla dolardı içim.”²²⁷ Dönmez, caminin insana manevi bir hava kattığını ve bu mekanlara gidenlere huzur verdiğini ifade etmiştir. Ona göre, camiler sadece ibadet edilen yerler değil, aynı zamanda ruhsal dinginlik ve iç huzur bulanabileceği kutsal mekanlardır. Camiler, kişinin manevi dünyasında derin izler bırakır ve bireyin günlük hayatın stresinden uzaklaşarak, manevi bir yenilenme yaşamasına imkân tanır. Bu bağlamda, Dönmez, camilerin insan ruhuna kattığı derin anlam ve huzuru vurgulayarak, bu mekanların önemini bir kez daha ortaya koymaya çalışmıştır.

Ömer Faruk Dönmez, medreselerle ilgili eleştirel bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır. O, medreselerin eski ciddiyetini yitirdiğini, yenilikçi düşünceler üretmede yetersiz kaldığını ve sürekli yerinde saydığını belirtmiştir. Dönmez bu bağlamda, medreselerin eğitim ve öğretimde daha aktif ve yenilikçi bir rol üstlenmeleri gerektiğini vurgular. Bu eleştiri, medrese eğitiminin günümüz ihtiyaçlarına nasıl adapte olabileceği üzerine düşünmeyi teşvik eder nitelikte bir mesaj vermiştir. “...Medreselerde ilim şerhlere şerh düşmekten ibaretti. Günün pratik sorunlarına çözüm üretilmiyordu.”²²⁸

3.4.11 Tasavvuf

Tasavvuf kelimesinin kökeni, Arapça’da “yün” anlamına gelen “suf” kelimesinden gelir ve zahitlerin yünden yapılmış kıyafetlerine atıfta bulunur.

²²⁷ Dönmez, *Hamza*, 87.

²²⁸ Dönmez, *Dervişan*, 17.

Bununla birlikte, bazı kaynaklar kelimenin kökeninin Yunanca “sophos” yani “bilgelik” kelimesi olduğunu ya da Arapça “safa” yani “saflık” kelimesinden türetildiğini öne sürmektedir. Bazı erken dönem yazarları, sufilerin Peygamber'in (sav) yanında züht ve ibadet içinde yaşayan ‘ehl-i suffice’nin halefleri olduklarını ve bu sebeple bu isimle anıldıklarını iddia etmektedir. Tasavvufa mesafeli veya ona karşı olan bazı Müslümanlar, kelimenin Kur'an-ı Kerim'de geçmediği gerekçesiyle tasavvufun İslâmî olmadığını savunmaktadır. Onlara göre, Allah'a yakınlaşmak için yapılan tasavvufi uygulamalar, gerçek İslâm ile uyuşmayan birçok geleneğin oluşmasına yol açmıştır. Bu düşünce tarzı, özellikle Suudi Arabistan, Kuzey Afrika ve Pakistan'daki İslâmcı gruplar arasında yaygındır.²²⁹

Tasavvufun etimolojisine dair en yaygın iddialar arasında, bu kelimenin ‘temiz’ anlamına gelen saf kelimesinden türediği; ‘tertemiz’ anlamındaki safavî kelimesinin söyleyiş zorluğundan dolayı sûfiye dönüştüğü; ya da okun nişandan sapması anlamındaki suvûf kelimesinden geldiği düşünceleri yer alır.²³⁰

Mustafa Kara'nın *Tasavvuf ve Tarikatler* adlı eserinde Tasavvuf şöyle tanımlanmıştır: “Tasavvuf İslâm cemaatı içinde Peygamber döneminin iman tazeliğini yeniden yaşatmak, her yandan gelen şüphe, tereddüt, yalnızlık ve kargaşalıklara karşı dinin asli otoritesine bir dönüş sağlamak gayreti olarak görülebilir.”²³¹

“İnsanın akli-bedeni gibi maddi kabiliyetleri olduğu gibi kalbi-ruhi gibi manevi melekeleri de vardır. Bu ikinci grup yetenekler onun mistik ve estetik dünyasının oluşmasına, gelişmesine ortam hazırlar, ahlakî güzellikleri elde edebilmesine yardımcı olurlar. İnsanların ortaya koydukları uygarlıklara konumuz açısından bakılırsa görülen hâkim renklerden biri de bu melekelerin tabii neticesi olan faaliyetlerdir. Estetik tarafı olmayan medeniyet olmadığı gibi etik ve mistik yönü olmayan uygarlık da yoktur. İslâm kültür coğrafyasında bu faaliyetin adı

²²⁹ Annemarie Schimmel, *Tasavvuf Notları* (İstanbul: Sufi Yayınları, 2018), 17.

²³⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1985), 8.

²³¹ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 7.

tasavvuftur.”²³² Bu faaliyeti kendisine rol almış ve bu çerçevede eserler veren birçok sanatçı mevcuttur. Bu sanatçılardan biri de şüphesiz Ömer Faruk Dönmezdir.

Ömer Faruk Dönmez’in bütün eserlerinde tasavvufî unsurların bulunduğunu söylemek doğru olmaz. *Ab-ı Hayat 1-2-3* ve *Dervişan* eserlerinde tasavvufî unsurlar ana tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer eserlerinde ise bu unsurlar daha arka planda yer almıştır. Bazı eserlerinde hikâyenin merkezinde tasavvufî bir tema ve kahraman bulunurken, diğerlerinde bu temalar daha yan karakterler veya olayların bir parçası olarak karşımıza çıkar.

“... Herkes pürhayâ. Vakar. Sükût. Hepsi dikkatle üstadı dinliyor. Ben kızıyorum aslında. İkinci okundu işte. Her zaman ezanı duyar duymaz sohbeti bitirirdi. Abdest alır namaza geçerdik. Bugün olağanüstü bir şey var. İhvanda gerginlik. Film adı gibi: İhvanda Gerginlik. Hah. Benim gibi mürid olur mu yahu?”²³³ Tasavvufî bir ortamı betimleyen yazar, mürid olarak kendi yetersizliğini ve içsel hesaplaşmalarını gözler önüne sermektedir. Namazın geciktirilmesine yönelik eleştirisini, tasavvufun disiplinli yapısıyla uyumsuz bir durum olarak dile getiren yazar, ortamdaki gerginliği ise mizahi bir dille aktararak, durumu hafifletmeye çalışmıştır.

Bir Kitap Bir Balta adlı eserinde okurlar kendilerini tasavvufî bir ortamda bulurlar. Çünkü bu eserin son bölümü tamamen tasavvuf temaları üzerine kurulmuştur. Dönmez, bazen kurtuluşun tasavvuf içinde olduğunu vurgularken, bazen de tasavvufa eleştiriler getirmiştir. Aynı eserde yer alan *Yol* öyküsünde kahramanımız sürekli gel gitler yaşamıştır. Aslında bu gel gitler onun bir arayış içinde olduğunu bizlere gösterir.

Öyküye adını veren yol, aslında tasavvufun temel unsurlarından biridir çünkü tasavvuf, bir anlamda insanın yaşam yolculuğunu ifade eder. Yolculuk, tasavvufî bir simge olarak kullanılır. İnsanın başına gelen her şey, hayat yolculuğunda deneyimlenir. Ancak, bu deneyimlerin sonucu, kişinin seçtiği yoldan kaynaklanır.

²³² Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 5.

²³³ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 125-126.

Dolayısıyla, insanın seçtiği yol, sonuçlarına etki eder. Her halükârda, hayat bir gün sona erecek ve asıl vatan olan ahiret hayatı başlayacaktır. İşte o zamana hazırlık yapmak için hayat yolculuğunda gerekli olan değerleri biriktirmenin önemi daha fazla anlaşılacaktır.²³⁴

“Bu yolda galibiyet de var, mağlubiyet de... Hepsi imtihan. Rabbim galibiyet verir; gevşeyecek miyiz, şımaracak mıyız, ona bakar. Mağlubiyet verir; çözülecek miyiz, yıkılacak mıyız, ona bakar. Yol odur ki doğru vara. Has yolcu zaferde de yürür, bozgunda da. Yolcunun en kavi yoldaşı, yolun kendisidir...”²³⁵ Dönmez, tasavvuf yolunun zorluklarını ele alarak, bu yolculuğun meşakkatli olduğunu ve esas önemli olanın bu zorluklarla başa çıkıp hedefine doğru kararlılıkla ilerlemek olduğunu ifade etmiştir. Yazar, bu yolculukta en güçlü yoldaşın yolun kendisi olduğunu vurgulayarak, yolun doğru istikameti temsil ettiğini belirtir. İstikamet, kişinin hayatındaki en sağlam rehberdir ve bu rehber, doğru yolda yürümeye devam edenler için vazgeçilmezdir. Dönmez, bu perspektifle, tasavvuf yolundaki zorlukların üstesinden gelmenin ve manevi hedefe ulaşmanın önemini okuyucularına hatırlatmıştır.

Dönmez, *Hamza* adlı eserinde üniversite sınavına hazırlanan ve sürekli olarak anlam arayışı içinde olan bir genç karakterle karşılaştırıyor bizleri. Hamza, anlamı sorgulayarak yeni bir dünya inşa etmeye çalışırken aynı zamanda kendi toplumunu anlama çabası içerisinde. Bu nedenle, Hamza eleştirel bir kimlik geliştirmiştir. Çünkü kendisi bir yol arayışındadır. Bu yolculuk sırasında, kendi kaynaklarına dayalı olarak doğru yolu bulmaya çalışır. Bu anlam arayışı sırasında, Hamza bazı konuları eleştirir, bu eleştirilerden biri de tasavvuf alanıyla ilgilidir.

“... Bir şeyhin ya da hoca efendinin söylediği her şeyi tartışmasız doğru saymak, onu ilahlaştırmaktır. ... şeyh böyle böyle dedi ama dur bakalım Kur'an'a ve Sünnet'e göre bunu bir ölçelim, diyen bir mürid gördün mü sen hiç... hoca efendi böyle dediğine göre, vardır bir bildiği! Ha? Şeyh efendi böyle buyurduğuna göre

²³⁴ Yurtsever, *Ömer Faruk Dönmez Anlatılarında Anlam Arayışı: Mizah ve Tasavvuf*, 68.

²³⁵ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 132.

vardır bir hikmeti...”²³⁶ Ömer Faruk Dönmez, bazı insanların şeyhlerini veya hoca efendilerini sorgusuz sualsiz takip etmelerini eleştirmiştir. Dönmez, bir şeyhin ya da hoca efendinin söylediği her şeyi tartışmasız doğru kabul etmenin, bu kişileri adeta ilahlaştırmak anlamına geldiğini savunarak dinin kaynağının Kur'an ve Sünnet olduğunu, dolayısıyla bir müridin, şeyhinin ya da hoca efendisinin sözlerini bu kaynaklarla karşılaştırması gerektiğini belirtmiştir. Dönmez, insanların çoğunlukla şeyhlerinin veya hocalarının söylediklerini sorgulamadan kabul ettiğini ve bu tutumun tehlikeli olduğunu vurgulamıştır.

Hamza, eleştirel kimliğini yalnızca tenkit amacıyla kullanmamıştır. Aksine, eleştirilerden dersler çıkarmış ve doğru yolu bulmaya devam etme amacıyla eleştirileri yapıcı bir şekilde kullanmaya çalışmıştır. Meczup amca ile yaptığı sohbetler, Hamza'nın inşa etmeye çalıştığı yeni dünyasının temelini oluşturmuştur. Bu sohbetler, Hamza'nın yolculuğunda kilit bir rol oynamış ve onun düşünce dünyasını derinleştirmeye yardımcı olmuştur.

Ömer Faruk Dönmez eserlerinde tasavvufî unsurları yer yer kullanmıştır. Kendisi de tasavvufî geleneğe yetişen bir kişidir. Eserlerinde yer verilen bazı tasavvufî unsurları şöyle sıralayabiliriz; Tekke, Derviş, Efendi Hazretleri, Şeyh, Nefs, Dergâh, Mürşid, Aşk.

Mürid-Mürşid ilişkisi, tasavvufta en sık karşılaşılan kavramlardandır. “Terbiye edenin adı mürşit(şeyh), edilenin ise müriddir.”²³⁷

Dönmez'in *Dervişan* kitabında ve *Ab-ı Hayat* serisi eserlerinde, bu iki terimin ilişkisi net bir şekilde göze çarpmaktadır. Eserlerde, mürşidin müride manevi eğitim ve rehberlik sağladığı, müridin ise mürşidine tam bir itaat ve sadakatle bağlı olduğu derinlemesine işlenmiştir. Dönmez, bu ilişkiyi detaylı bir şekilde ele alarak tasavvufun inceliklerini ve manevi yolculuğun önemini okuyucularına aktarmaktadır. “...İkisi de dergahlarına ve mürşidlerine can u gönülden bağlı idiler.”²³⁸

²³⁶ Dönmez, *Hamza*, 102-103.

²³⁷ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 27.

²³⁸ Dönmez, *Dervişan*, 109.

Dönmez, eserlerinde yer yer “Mürid” kelimesine benzer anlam ifade eden “Derviş” kavramını da kullanmıştır. Mürid, genellikle bir tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen ve bir mürşidin rehberliğinde eğitim alan kişiyi ifade ederken, derviş daha genel bir anlamda, tasavvuf yoluna gönül vermiş, dünya nimetlerinden elini çekmiş ve manevi olgunluk arayışında olan kişiyi tanımlar.

“...Seksen seneyi devirmiş Muhlis adlı ak sakallı ihtiyar derviş nasıl iyi niyetli ve tertemiz bir mümin ise / Yaşı kırka varmış ve başına beyaz sarık sarmış zahid isimli genç derviş de öyle akl-ı selim sahibi ve güzel bir mümin idi.”²³⁹

Dönmez, şeyhleri ulu bir ağaca, müritleri ise kuşlara benzeterek, müritlerin şeyhlerinden nasıl faydalandığını ifade etmiştir. Kuşlar, ağaçların gölgesinden ve meyvelerinden nasıl yararlanıyorsa, müritler de şeyhlerinin bilgeliğinden ve rehberliğinden aynı şekilde yararlanmaktadır. Dönmez, bu benzetmeyi kullanarak konunun önemine dikkat çekmiştir.

“Sen ulu bir ağaçtın şeyhim
Hani biz senin kuşlarındık
Yapraklarına değerdik nurdan
Gökyüzüne ağardık birden
Bir acı rüzgâr esti neden
Senden uzaklara savrulduk”²⁴⁰

Dönmez, Üstad’ın yaptığı sohbetlerin dertlere deva olduğunu, gönüllere efsunlu bir şifa verdiğini belirterek, sohbetlerde bulunmanın kıymetinden bahsetmiştir.

“İçimiz temizlenir kalbimiz yunar
Mürşidin nazarında balkır bir uçkun
Nefesi deva olur sızımız diner

²³⁹ Dönmez, *Dervişan*, 109.

²⁴⁰ Dönmez, *Rünya*, 36.

Gönlü şifahanedir sohbeti efsun.”²⁴¹

Osmanlı Türkçesi metinlerinde “tekye” olarak yazılan ve günümüzde “tekke” olarak kullanılan kelimenin kökeni kesin olarak bilinmemektedir. "Oturmak, yaslanmak" anlamına gelen Arapça “vekee” kökünden geldiği düşünülse de, klasik Arapça sözlüklerde yer almaması bu görüşü zayıflatmaktadır. Ayrıca, kelimenin aslının Farsça “post” anlamındaki “tekke” olduğu da iddia edilse de, Farsça metinlerde “tekke” kelimesine rastlanmamakta, bunun yerine “dergâh” ve “hankâh” kullanılmaktadır. Arapça kurala göre “tekâyâ” şeklinde çoğulu yapılan “tekke” kelimesi, Osmanlı Türkçesi'nde 15. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmıştır.²⁴²

Ömer Faruk Dönmez, eserlerinde kimi zaman “Tekke” kimi zaman da “Dergâh” kavramını tercih etmiştir. Dönmez manevi ve kültürel unsurları vurgulamak amacıyla eserlerinde bu kavramları kullanmıştır. Dönmez bu iki terimi dönüşümlü kullanarak, tasavvufun çeşitli yönlerini ve derinliğini okuyucularına aktarmayı amaçlamıştır. “...Tekkeye girip çıkarken birileri görecektir diye çekiniyordum galiba.”²⁴³

Tasavvuf kültüründe en çok kullanılan ve işlenen kelime ve duygulardan biri aşktır. Aşırı ve şiddetli sevgi anlamına gelen bu Arapça kelime, Kur'an-ı Kerim'de geçmez; ancak, yakın anlamlısı olan “mahabbet” kökünden türeyen kelimeler yer alır. Kur'an, müminin Allah'ı, Allah'ın da mümini sevmesinden bahseder ve Allah'ı sevmenin yolunun Elçisine tabi olmaktan geçtiğine işaret eder.²⁴⁴

“Aşk nedir demişler Mevlana'ya; ‘ben ol da bil demiş.’ Yanan insanların ateşi, yanan insanların ışığı aydınlatıyor bu karanlık dünyayı değil mi Harun? Yanan adam diğer adamı aydınlatmıyor, yanışıyla hakikati sadece göstermiş oluyor. Onun da yanması lazım ki o da hakikati bilsin. ‘Ben ol da bil’ demiş ya hani, öyle.”²⁴⁵

²⁴¹ Dönmez, *Rünya*, 59.

²⁴² Mustafa Kara, “Tekke”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011), 40/368.

²⁴³ Dönmez, *Dervişan*, 92.

²⁴⁴ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 42.

²⁴⁵ Ömer Faruk Dönmez, *Ab-ı Hayat I* (İz Yayıncılık, 2023), 12.

Ab-ı Hayat I adlı eserinde “aşk” kavramını ele alan Dönmez, Mevlana’nın bir sözünü temel alarak tasavvufta aşkın nasıl olması gerektiğini ve aşk ateşinin insanı nasıl şekillendirdiğini anlatmıştır. Mevlana’yı referans alarak, aşkın yalnızca bir duygu değil, aynı zamanda insanın manevi yolculuğunda önemli bir dönüştürücü güç olduğunu vurgulamıştır. Dönmez’e göre aşk ateşi, insanın benliğini ve dünyevi arzularını yakarak, ruhunu saflaştırır ve onu daha yüksek manevi seviyelere ulaştırır. Bu sayede, etrafındaki insanlara da bu yolda hakikati göstermiş olurlar.

Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” gibi anlamlara gelen “nefs” kelimesi, Kur’an’da hem “ruh” hem de “zat ve öz varlık” anlamında kullanılmıştır.²⁴⁶

Ömer Faruk Dönmez, “nefs” kavramını “heva ve heves” anlamları çerçevesinde ele alarak, insanın manevi arınma sürecini vurgulamıştır. Dönmez’e göre, kişinin nefisini dünyevi arzularından temizlemesi, onu ruhen saf ve temiz bir hale getirecektir. Bu arınma süreci, kişinin içsel bilgelik ve kendini tanıma yolculuğunu başlatır. Dönmez, insanın bu içsel yolculuğunda öğrendiklerini dışarıdan değil, kendi içsel deneyimlerinden ve farkındalığından elde edeceğini ifade eder. Kişinin, bu bilgide derinleştikçe ve kendi içsel dünyasını keşfettikçe, ilahi aşkın derinliklerine ulaşacağını vurgulamıştır. Bu süreç aynı zamanda ruhsal bir yükseliş ve aşkınlık halinin ifadesidir. “... kalbini tertemiz etti mi, nefisini tezkiye etti mi, zaten kitaptan okuyacağını artık kendi içinde bulur, oradan okur... iç dünyasında, gönlünde derinleştikçe, derunundaki o bilgiye ulaşır.”²⁴⁷

Dönmez, eserlerindeki kahramanlar aracılığıyla, doğru insanı bulma arayışını öne çıkarmıştır. Özellikle tasavvufî öğelerin yoğun bir şekilde işlendiği eserlerinde, bu tema sıklıkla işlenmiştir. Doğru insanı bulma arayışı, onu tasavvufa sevk etmiştir. Bununla birlikte, kendisini derin bir arayışın içinde bulmuştur. Ancak Dönmez, sıradan tasavvuf öğretilerine bağlı kalmak yerine, kendi zihnindeki tasavvuf anlayışını takip etmeyi tercih etmiştir.

²⁴⁶ Süleyman Uludağ, “Nefs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2006), 32/526.

²⁴⁷ Dönmez, *Ab-ı Hayat I*, 13.

Ömer Faruk Dönmez eserlerinde ironiyi ustalıkla kullanan yazarlardandır. Bu özelliği, tasavvufî unsurları işlerken de sıklıkla kullanmıştır. Dönmez, bu yöntemi kullanarak okuyucuların ve takipçilerinin dikkatini çekmeyi amaçlamıştır. Sade bir anlatımla tasavvufî unsurları aktarmak yerine, bu unsurları kurgusal bir hikâyenin içinde ustalıkla işleyerek okuyucunun merakını artırmayı amaçlamıştır.

“... Mekteb-i edebe girdim. Hiç devamsızlık yapmadım. Yoklama fişlerine bakılabilir. Hatta hiçbir derse geç bile kalmadım. Kayıtlara bakılırsa benim adıma müdür muavininden alınmış bir geç kâğıdı olmadığı görülebilir. Notlarım genelde iyiydi. Aşk ve ızdırap derslerinden hiç bütünlemeye kalmadım.”²⁴⁸ Dönmez, tasavvufî kavramlar olan nefis terbiyesi, aşk ve ızdırap gibi manası derin kavramları özenli bir kurgu içinde bir araya getirerek okuyucuların derinlemesine düşünmelerini ve bu kavramları daha yakından keşfetmelerini sağlamıştır.

3.4.12 Mutasavvıflar

Ömer Faruk Dönmez eserlerinde tasavvufî kavramların yanı sıra tanınmış mutasavvıflardan da bahsetmiş ve onlardan alıntılar yapmıştır. Bu alıntılar, Dönmez’in tasavvuf anlayışını desteklemek ve anlatımını güçlendirmek amacıyla yapılmıştır. Mevlâna, Yunus Emre, İbn-i Arabî, İmam Rabbani, Cüneyd Bağdadi ve İbrahim bin Edhem, İsmail Hakkı Bursevi gibi mutasavvıflar, İslâm tasavvufunun önemli figürleri olarak kabul edilir. Dönmez, bu mutasavvıfların öğretilerinden ve eserlerinden yola çıkarak tasavvufî düşüncelerini aktarmış ve okuyucularına bu büyük mutasavvıfların öğütlerini sunmuştur.

3.4.12.1 Yunus Emre

Türk milletinin yetiştirdiği büyük tasavvuf erlerinden ve Türk tarihinin büyük şairlerinden biri olan Yunus Emre’nin hayatı ve kimliğine dair bilineneler oldukça sınırlıdır. Yunus Emre’nin bazı mısralarından hareketle onun Mevlânâ Celaladdin-i Rumî ile karşılaştığı sonucuna varırız. Yunus Emre, Anadolu Selçuklu Devleti’nin dağılmaya başladığı ve Anadolu beyliklerinin kurulduğu XIII. Yüzyıl ortaları ile,

²⁴⁸ Dönmez, *Bir Yobazın Günlüğü*, 39.

Osmanlı Beyliği'nin filizlenmeye başladığı XIV. yüzüncü yılının ilk çeyreğinde (1240-1320) doğup yaşamıştır.²⁴⁹

Yaşadığımız Anadolu coğrafyası içerisinde toplumu şekillendiren, medeniyet değerlerimizin oluşumuna katkı sağlayarak gönül dünyamızı aydınlatan çok büyük mütefekkirlerimiz olmuştur. Bunlardan biri de aşkın yolcusu Yunus Emre'dir. Yunus Emre, özünü ve ömrünü Allah'a (c.c) adanmış hakikat yolcularının en önde gelenlerinden olmuştur. Yunus Emre Anadolu insanının sevgi, hoşgörü ve cömertliğinin somut halidir.²⁵⁰

“Emanettir sakıngıl aşk haberini zinhar
Oturup değme yerde söyleme aşkın sözün”²⁵¹

Türk tasavvufunun büyük isimlerinden olan Yunus Emre, Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde öne çıkan mutasavvıflardan biridir. Yazar, Yunus Emre'nin sözlerini ele aldığı metinlerinde aşkın evrensel niteliklerini vurgulamıştır. Ömer Faruk Dönmez, bu sözleri kullanarak, aşkın bir emanet gibi korunması gereken her yerde söz edilmeyecek kadar değerli ve kutsal bir duygu olduğunu ve bu duygunun içsel bir derinlikle yaşanması gerektiğini vurgulamıştır. Yunus Emre'nin aşk anlayışını ele alan Dönmez, eserlerinde insanın iç dünyasındaki duygusal zenginliği ve manevi değeri işler.

Yunus Emre'nin 'Mal da yalan, mülk de yalan; Var biraz da sen oyalan' sözleri, maddi zenginliklerin ve dünya nimetlerinin geçici olduğu, asıl değerın manevi zenginliklerde bulunduğu felsefesini yansıtır. Yazar, bu sözleri kullanarak, insanın gerçek mutluluğunun manevi huzur ve aşkla elde edilebileceği düşüncesini işlemiştir.²⁵²

²⁴⁹ İlyas Pür, *Yunus Emre'de Dini Hayatın Psikolojisi* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 3.

²⁵⁰ Aykut Pekmez, “Takdim”, *Yunus Emre Kitabı*, editör. Orhan Kemâl Tavukçu (Ankara: Akçağ Yayınevi, 2017), 7.

²⁵¹ Dönmez, *Rünya*.(Önsöz)

²⁵² Dönmez, *Hamza*,132.

Dönmez, Yunus Emre'nin "Aşk" temasını ele alarak, yapacağımız işleri gönülden gelerek yapmamız gerektiğini belirtmiştir. Sert ve katı olduğumuzda ise anlatmak istediklerimizi aktarmada zorluklar yaşayacağımızı söylemiştir.

“İşitin ey yarenler/ aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan kişi/ misali taş a benzer
Taş gönülde ne biter/ dilinde ağı tüter
Nice yumuşak söylese / sözü savaşa benzer
Taş gönüller kararmış/ sarp katı kışa benzer
Ol sultan kapısında/ hazreti tapısında
Aşıkların yıldızı/ her dem çavuşa benzer
Geç Yunus endişeden/ gerekse bu pişeden
Ere aşk gerek evvel/ ondan dervişe benzer.”²⁵³

Ömer Faruk Dönmez bu şiirden ilham alarak, işleri gönülden yapmanın önemini ve sert, katı olmaktan kaçınmanın gerekliliğini vurgulamıştır. Dönmez, bu şiiri okuyucularına aktararak aşk ve sevgiyle dolu bir yaşamın daha anlamlı ve değerli olduğunu hissettirmeye çalışmıştır.

Yazar, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları* adlı eserinde, İbrahim adlı karakter aracılığıyla İslâm'ın agresif bir ideoloji olarak algılanmaması gerektiğine dikkat çekmektedir. İslâm'ın doğru bir şekilde anlaşılması ve kabul edilmesi için tebliğin yani dinî mesajların iletilmesinin, sevgi ve muhabbetle yapılması gerektiğini ifade eder. “... Aşksız Müslümanlık mı olur? Gerçi itiraf etmeliyim ki ölmeden önce benim dindarlığım da biraz böyleydi.”²⁵⁴

3.4.12.2 Cüneyd Bağdadi

Tarihi şahsiyetlerin pek çoğunda olduğu gibi Cüneyd-i Bağdâdî'nin bir otobiyografisinin olmaması, eserleri içinde kendisinden bahsettiği, hayatıyla ilgili bölümlerin bulunmaması, bu konuda erken dönem tabakât ve tarih kitaplarına

²⁵³ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 139.

²⁵⁴ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 139.

müracaat etmemizi zorunlu hale getirmektedir. Tam adı Ebu'l-Kâsım el-Cüneyd b. Muhammed b. el-Cüneyd el-Hazzâz elKavârîrî'dir.²⁵⁵ Cüneyd-i Bağdadi Bağdat'ta doğmuş ve orada yaşamıştır. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ailesi aslen Nihavendli olup, cam ticaretiyle uğraştıkları için Kavârîrî nisbesiyle tanınıyorlardı. Cüneyd-i Bağdadi ise ipek ticaretiyle meşgul olduğundan Hazzâz lakabıyla bilinirdi. Ailesinin Nihavend'den Bağdat'a ne zaman geldiği kesin olarak bilinmemektedir.²⁵⁶

Cüneyd-i Bağdâdî'nin tasavvuf öğretilerinden biri olan insanın Allah ile arasında var olan ilişki dört deniz üzerinden sembolize edilerek anlatılmıştır. Bağdâdî'nin öğretisini ele alan Dönmez manevi bir yolculuğu ve Allah'a ulaşma çabasına vurgu yapmıştır.

Cüneyd Bağdadi şöyle derdi:

Kul ile Allah arasında dört deniz vardır.

Kul o denizleri geçme yince Allah'a eremez.

Birincisi, dünya denizidir ki ânın gemisi zühddür.

İkincisi, halk denizidir ki ânın gemisi uzlettir.

Üçüncüsü, iblistir ki ânın gemisi düşman bilip sakınmaktır. Dördüncüsü, nefistir ki ânın gemisi istediklerini vermemektir.²⁵⁷

İlk deniz dünya denizidir ve bu denizi aşmak için gerekli olan gemi zühddür. Yani, dünya nimetlerine karşı geliştirilen olumlu bir tavır ve dünyevi zevklerden sıyrılma anlamına gelir. İkinci deniz halk denizidir ve bu denizi aşmak için gereken gemi uzlettir. Yani, insanın toplumla olan ilişkilerinde uzak durarak, içsel bir yalnızlık ve derin düşünceye yönelme yani inzivaya çekilme anlamına gelir. Üçüncü deniz, iblis denizidir ve bu denizi aşmak için gereken gemi Allah'ın bizi uyardığı düşmana karşı gerekli olan tedbirin alınması ve ondan kaçınmaktır. Dördüncü ve son deniz nefis denizidir ve bu denizi aşmak için gereken gemi, nefisini kontrol etme ve

²⁵⁵ Sami Bayrakçı, *Cüneyd Bağdadi, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 38-39.

²⁵⁶ Süleyman Ateş, "Cüneyd-i Bağdadi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), 8/119.

²⁵⁷ Dönmez, *Dervişan*, 113.

istenileni vermemede kararlı olma anlamına gelir. İşte Dönmez'in eserlerinin genel bir özeti sayılacak bu sözler, Dönmez'in okuyuculardan beklediği tavidir.

3.4.12.3 Mevlâna

Mevlâna Afganistan'ın önemli merkezlerinden olan Belh şehrinde 30 Eylül 1207 (6 Rebiülevvel 604)' de doğmuştur. Babası okumuşlar katında Sultan' ül Ulemâ diye anılan Bahaeddin Vele, annesi ise türbesi Karaman'da bulunan Mümine Hatun'dur. Mevlâna'nın fikirleri, sistem, tefekkür ve hayat tarzı olarak çok geniş ve umumî İslâm tasavvufu içinde düşünülebilir. İslâm'a olan hizmeti, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in taptaze, erişilmez ve en gerçek yorumudur. Kur'an ve hadis'te müphem kalmış sanılan, anlaşılmayan nice meseleler, en aydınlık, fakat yine de sır dolu bakış ve izah tarzlarına *Mesnevî*, *Fihî Ma'fih*, *Mecailis-i Seb'a* hatta *Divan-ı Kebir*'de kavuşur. Onları şaşılacak bir ikna, mantıkla beylik sayılmayacak yepyeni izahlara bağlar. Onun İslâm'a, Kur'an'a hadis'e olan bu hizmeti, yaşadığı günlerden beri bilinmiş ve takdir edilmiş bir durumdur.²⁵⁸

“Mevlânâ hazretleri buyuruyor ki

Ademi zâde eğer bi edebest, âdem nist, Fark-ı der cism ü beni

âdem u hayvan, edebest, Çeşm bigüşa vü bübin, cümle kelimullah râ,

Ayet âyet hemekî, mana-y Kur'an, edebest.”²⁵⁹

Dönmez Mevlânâ'nın bu sözlerini ele alarak insanın ahlakî değerlere uygun bir şekilde davranması halinde, sadece cisim olarak var olmanın ötesine geçebileceğini belirtmiştir. Bu ifadeler, insanın ahlakî değerlere uygun bir davranış sergilemesinin, sadece beden ve benlikle sınırlı kalmaktan çıkarak daha yüksek bir varoluşa ulaşma kapılarını aralayabileceğini söyler. Mevlânâ, insanın içsel hallerini ifade eder. İnsan, eğer ahlakî değerlere uygun bir edebe sahipse, hayvanlık sıfatından kurtulur. Bu durumda, insanın gözleriyle görmesi sadece dünyaya yönelik değil, aynı zamanda Allah'ın her anını seyretmeye yönelik bir iç haz yaşamasını ifade eder. Tüm konuşmaların Allah'ın kelamı olduğu, her anın bir ayet gibi öğretici ve anlamlı olduğu vurgulanarak, insanın içsel uyanışını simgeler. Dönmez Mevlânâ'nın

²⁵⁸ Korhan Altunyay, *Hilmi Yavuz'un Şiirlerine Dini-Tasavvufi Edebiyat ve Geleneksel Edebiyat Açısından Bir Bakış*, 56.

²⁵⁹ Dönmez, *Dervişan*, 120.

sözlerinden hareketle ahlakî değerlere uygun bir edebe sahip olan insanın, yaşamındaki her detayı birer ayet olarak göreceğini, böylece hayatın anlamını derinlemesine kavrayabileceğini ifade eder. İnsanın Kur'an'ın manasını anlaması ve yaşamasını, bu edep ve içsel anlayışla mümkün olabileceğini vurgular.

3.4.12.4 İbrahim bin Edhem

Asıl adı İbrahim b. Edhem b. Mansur b. Vezid b. Cabir et-Temimi el-İclî, künyesi ise Ebu İshak'tır. Afganistan'ın kuzeyinde bulunan ve tarihte 'ümmü'l-bilad' (şehirlerin annesi) adıyla bilinen Belh şehrinde doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. İlk tabaka sufilerinden olduğu bilinir. Babası Belh'in ileri gelenlerinden, bir başka rivayete göre ise Harizm meliklerindendir. Rivayetlere göre İbrahim b. Edhem Belh'li bir şehzade iken bir gün ava çıkar. Av sırasında kendisine bir ses gelir ve yaratılış sebebinin bu olmadığını söyler. Buna benzer bir sesi de atının eğerinden işitir. Bunun üzerine avdan vazgeçer; avdan dönerken bir çobanla karşılaşır. Elinde ve üzerinde bulunan bütün maddi şeyleri çobana verir, karşılık olarak da onun suf (yün)tan yapılmış hırkasını alır. İbrahim b. Edhem böylece maddi dünyadan el etek çekip şehzadelikten uzaklaşır ve tasavvufa yönelmiş olur.²⁶⁰

Dönmez, dünya hayatına bağlanıp asıl yurdumuz olan ahireti arka plana attığımız için, asıl hedeflerimize odaklanmadığımızı belirtir. Bu nedenle sürekli sıkıntılar yaşadığımızı, başkalarına bağımlı hale geldiğimizi ve özgürlüğümüzü kaybettiğimizi söyler. İbrahim bin Edhem'den alıntı yaparak, bu durumu ön plana çıkarmıştır.

İbrahim bin Edhem hazretlerine 'Dua ederiz, duamız kabul olunmaz; bunun sebebi nedir?' diye sordular.

İbrahim bin Edhem şöyle cevapladı:

Şunun için kabul olunmaz ki

Allah'a inanırız dersiniz, emirlerini tutmazsınız.

Peygamberi severiz dersiniz; sünnetlerini yerine getirmezsiniz.

Kur'an'ı okursunuz; onunla amel etmezsiniz.

²⁶⁰ Nurcan Öznal Güder, *Dastan-ı İbrahim Edhem* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992), 7.

Hakk'ın nimetlerini yiyip durursunuz; şükretmezsiniz.

Cenneti istersiniz; gitmeye uğraşmazsınız.

Cehennemi bilirsiniz; ondan sakınmazsınız.

Ölüm vardır dersiniz; hazırlık yapmazsınız.

Annenizi babanızı kendi elinizle toprağın altına koyarsınız; ibret almazsınız.

*Bu kadar yaramazlığın ardından dua nasıl kabul ola?*²⁶¹

Ömer Faruk Dönmez'in dünya hayatına odaklanmanın getirdiği sıkıntıları vurguladığı noktada, İbrahim bin Edhem'in ifadeleriyle paralellik göstermektedir. Manevi değerlerin yeniden canlandırılması ve hayatımıza anlam katma çabası, bizler için içsel bir zenginlik olarak görülmelidir.

3.4.12.5 İmâm Rabbani

Lakabı Bedruddîn olan ve Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilabidin el-Fârukî es-Serhendî olarak tam adıyla bilinen ünlü mutasavvıf İmâm-ı Rabbânî, 25 Mayıs 1564 tarihinde Doğu Pencap'taki Sirhind şehrinde dünyaya gelmiştir. Nisbesi, 27. kuşaktan Halife Hz. Ömer'in torunu olması nedeniyle nesebiyle el-Fârukî olarak anılmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren Çiştîyye ve Kadiriyye tarikatlarına katılan İmâm-ı Rabbânî, Şeyh Sultan'ın kızı ile evlenmiştir ve tarikatın lideri olan babasıyla birlikte manevi yolculuğuna devam etmiştir. Babasının vefatı sonrası, uzun süredir arzuladığı Haremeyn'i ziyaret etmek üzere yola çıkmış ve bu sırada Delhi'de Hâce Bakibillah'ı ziyaret ederek Nakşibendiyye tarikatına dahil olmuştur.²⁶²

İmâm-ı Rabbânî'nin on tane çocuğu vardır. Erkek çocuklarının hepsinin birinci adlarını Muhammed olarak isimlendirmiştir. İmâm-ı Rabbânî, Safer ayının 29. günü hicri hesaplamalarla ömrü 63 yıla ulaştığı 20 Kasım 1624'te vefat etmiştir.²⁶³

²⁶¹ Dönmez, *Dervişan*, 116.

²⁶² Abdullah Orhan, *İmam-ı Rabbani'nin Mektubatındaki Hadislerin Tahriç Ve Değerlendirilmesi* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 41,42.

²⁶³ Orhan, *İmam-ı Rabbani'nin Mektubatındaki Hadislerin Tahriç Ve Değerlendirilmesi*, 45.

“İmâm Rabbani hazretlerinin dediği: ibadetler nefse zor gelir, ama zaten işin inceliği de buradadır; nefis o ibadetten (örneğin yemek yemekten hoşlandığı gibi) hoşlanıyor olsaydı ihlas zedelenebilirdi.”²⁶⁴ Dönmez’in eserlerinde sıkça karşımıza çıkan bir tema olan nefis mücadelesi, İmâm Rabbani’den alınan alıntıda vurgulanan “ihlas” kavramı ile doğrudan ilişkilidir. İhlas, yani Allah’a yönelik samimi bir niyet ve adanmışlık hali, ibadetlerdeki en önemli unsurlardan biridir. Eğer ibadetler nefse güzel görünse, bu ihlasın sadeliğini bozabilir ve ibadetler kişisel çıkar veya zevk için yapılmış bir ritüele dönüşebilir.

Ömer Faruk Dönmez’in eserlerinde bu tür İslâmî öğretileri geleneksel bir anlayışla yorumlaması, onun edebî kişiliğinde dinî ve geleneksel değerlere verdiği önemin bir göstergesidir. Dönmez, bu öğretileri yorumlayarak okuyuculara nefsi arzulara karşı dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamış ve bu yönde bir yaşantı sürülmesinin önemine değinmiştir.

3.4.13 Ahiret Hayatı

Ahiret, dünya hayatını izleyen ve ondan farklı olan, ölümsüz bir hayattır ve ebediyet âlemine ait çeşitli evreler ve durumlar içerir. Ahiret inancı, ilkel kabileler de dahil olmak üzere, Allah’ın varlığını kabul eden neredeyse tüm din ve düşünce sistemlerinde bulunur, ancak ölüm sonrası hayatın doğası ve tasviri konusunda farklı görüşler ortaya konmuştur. Eski Ahit’te, dünya hayatından sonra ruhun ölümsüzlüğüne dair işaretler olduğu gibi, ölümden sonra Yaraticının görüleceği ve yapılan işlere göre karşılık verileceği de belirtilir.²⁶⁵

Ahiret hayatı denilince genellikle akla ilk gelenler sorgu, cennet ve cehennem temalarıdır. Dinî unsurları eserlerine dahil eden yazarlar, bu tür unsurları sıkça işlerler. Ömer Faruk Dönmez de bu konuları ele alan yazarlardan biridir. Dönmez, İslâmî değerlere önem veren bir ailede yetiştiği için, eserlerinde dinî temaları ön plana çıkaran bir edebiyatçı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dönmez, ahiret hayatının dünya hayatından farklı olduğunu vurgulayarak, ahiret hayatı hakkında bazı detayları bizlerle paylaşıyor. “Zaten burada işler

²⁶⁴ Dönmez, *Dervişan*, 59.

²⁶⁵ Bekir Topaloğlu, “Ahiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1988), 1/543-544.

dünyadakinden çok farklı biçimde yürüyor. Burada derken; ahirette yani... Bir kere adaletsizlik hiç yok; usulsüzlük asla...”²⁶⁶

“...Ama zaten Mahkeme-i Kübra’ya kadar sürecektir geçici bir statü bu. Asıl büyük mahkemeden sonra belli olur kimin nereye gideceği...”²⁶⁷ Dönmez, ahiret hayatı için ‘Mahkeme-i Kübra’ terimini kullanarak, asıl yargılamanın ahirette gerçekleşeceğini ve bu mahkemede hüküm verenin Allah olacağını belirtmiştir.

Cennet ve Cehennem, ahiret hayatının en önemli temalarından bazılarıdır. Dönmez, eserlerinde bu temalara sıkça değinmiştir.

Cennet kelimesi, ‘örtmek, gizlemek’ anlamındaki ‘cenn’ kökünden türetilmiştir ve ‘bitki ve ağaçlarla toprağı örten bahçe’ anlamına gelir. Ahiret hayatında müminler için sonsuz mutluluk yurdu olarak kabul edilen cennet, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzediği veya sunduğu eşsiz nimetleri insan anlayışının ötesinde gizlediği için bu şekilde adlandırılmıştır.²⁶⁸

Dönmez, inançlarını samimiyetle yaşayıp Allah’a karşı olan sorumluluklarını yerine getiren bireyler için cennetin, bu dünyevi çabaların karşılığında verilen güzel ve hak edilmiş bir ödül olduğunu vurgulamıştır. “...İnançlarına yakışacak şekilde davrananlar için ne güzel bir ödüldür cennet!”²⁶⁹

İslâm alimleri Cehennemin (cehennâm, cihinnâm) ‘derin kuyu; hayırsız, uğursuz’ gibi anlamlara gelen Arapça asıllı bir kelime olduğunu ifade etmişlerdir.²⁷⁰

Genel olarak, özellikle ilahi kaynaklı dinlerde, ölüm sonrası yaşamda cezalandırma cehennem (ateş) ile, ödüllendirme ise cennet ile gerçekleşeceği kabul edilmektedir.²⁷¹

²⁶⁶ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 7.

²⁶⁷ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 27.

²⁶⁸ M.Süreyya Şahin, “Cennet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), 7/374.

²⁶⁹ Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 79.

²⁷⁰ Ömer Faruk Harman, “Cehennem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), 7/225.

²⁷¹ Bekir Topaloğlu, “Cehennem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), 7/227-233.

Dönmez, cehennemi bir ceza yeri olarak tanımlamış ve cezalarını tamamlayanların oradan çıkabileceğini vurgulamıştır. Bu noktayı dile getirirken, anlatımına ironi de ekleyerek mesajını daha etkili bir şekilde iletmeyi amaçlamıştır. “...Bir süre cehennemde kızarırsın ama, iyi halin de göz önünde bulundurularak, çıkacak bir aftan faydalanabilirsin.”²⁷²

Dönmez, eserlerinde cehennem bekçisinin varlığına değinerek, cehennemin ne kadar korkutucu ve caydırıcı bir yer olduğunu vurgulamıştır. Bu detay, cehennemin sadece cezalandırma amacıyla değil, aynı zamanda insanları doğru yolda tutma işlevi gördüğünü de göstermektedir. “... O görünüşü çok korkunç olan ve ateş tutuşturan cehennem bekçisi Malik’tir.”²⁷³

Ahret hayatının ilk aşamalarından biri olan sorgu, Dönmez’in eserlerinde sıkça işlediği temalardan biridir. *Yerin Altı* şiirinde, bu sahneleri farklı bir tarzla ele alarak okuyucularına derin bir manevi tefekkür sunmuştur. Dönmez, şiirinde ahret sorgusunun ağırlığını ve ciddiyetini anlatırken, insanları dolaylı olarak bu dünya hayatında yaptıklarıyla yüzleşmeye davet eder. Şiirinde kullandığı imgelerle, sorgu anının ruhani ve metafizik boyutlarını derinlemesine işlemiştir. Bu şekilde, okuyucularının ahret bilincini canlı tutmayı ve onların manevi gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Dönmez, ahret sorgusunun kaçınılmaz olduğunu hatırlatarak, insanları bu dünyada daha sorumlu ve bilinçli bir yaşam sürmeye davet etmiştir.

“salacaya koyarlar dört yanından tutarlar
Cehennem mi cennet mi talbınmadan yatarsın
Halihazır avgınlar yeraltında mihmandar
Celadette dirgenme yanıltır paralaksın
Parapleji gibidir ne mümkün kıpırdamak
Ödün kopsa korkudan üzgeçin yok çıkasın
Sorgu melekeliyle semifinal arışmak

²⁷² Dönmez, *Bir Kitap Bir Balta*, 54.

²⁷³ Dönmez, *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*, 103.

Münker nekir soruyor divik divik veryansın”²⁷⁴

Dönmez, “...Vay halimize! Bu nasıl kitapmış! Küçük-büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!..”²⁷⁵ ayetine paralel bir dörtlük yazarak, iman ve amel ilişkisine dikkat çekmiştir. Bireylerin yaşantılarını bu ilahi ilkeye uygun olarak düzenlemeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

“Ellerinde dağlağı stenograf not tutmuş
En küçükten büyüğe atlamamış tek detay
Güherçile cendere bahaneler eprimiş
Yakasını uşatmış kadarlamış çalıştay”²⁷⁶

Dünyada yapılan her bir eylemin amel defterine kaydedildiğini hatırlatan yazar, bu bilincin bireylerin davranışlarına olumlu bir şekilde yansımaları gerektiğini ifade etmiştir. Dönmez, ahlakî ve dinî değerlerin günlük hayattaki önemine dikkat çekerek, okuyucularını daha bilinçli ve sorumlu bir yaşam sürmeye teşvik etmiştir. Bu bağlamda, iman ve amel bütünlüğünün, bireyin manevi gelişiminde merkezi bir rol oynadığını savunmuştur.

²⁷⁴ Dönmez, *Rünya*, 31.

²⁷⁵ El-Kehf 18/49.

²⁷⁶ Dönmez, *Rünya*, 32.

4. SONUÇ

Ömer Faruk Dönmez'in eserleri üzerine yapılan ve üç ana bölümden oluşan bu çalışmada, Dönmez'in eserlerinde geleneksel ve dini unsurlar ele alınmıştır. İncelenen eserlerde, Ömer Faruk Dönmez'in gelenek, tasavvuf ve din gibi unsurları bir araya getirdiği görülmektedir. Yazarın ailesinin etkisiyle dini hassasiyetlere odaklanması, eserlerinde bu değerlere yer vermesini sağlamıştır. Dönmez'in eserlerinde gelenek ve tasavvufun etkileri de belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır.

Dönmez, eserlerinde gençlerin dünyayı anlama ve anlam arayışını, geleneklerin ve hassasiyetlerin geri planda kalmasını, modernleşme ile birlikte giderek artan Batılılaşmanın etkilerine dikkat çekmiştir. Yazar, modernleşen dünyanın insanları nasıl etkilediğini ve asıl değerlerimizin geri plana atıldığını belirtmiştir. Dil, edebiyat, din, giyim kuşam gibi alanlarda gerçekleşen değişimlere dikkat çekmiş ve bu değişimden kurtulmanın kendi öz benliğimize, yani geleneklerimize dönmemizle mümkün olabileceğine işaret etmiştir.

Ömer Faruk Dönmez, modern dünyaya karşı eleştirilerini eserlerinde yer verdiği karakterler üzerinden dile getirmiştir. Yazar, gençlerin toplumun geleceği olduğunu ifade etmiş ve özellikle gençlerin anlam arayışında kendi geçmişlerine ve birikimlerine bağlı olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Gençlerin mücadelelerinde kendi din ve edebiyat kaynaklarından faydalanmaları gerektiğini ve ancak bu şekilde kendilerini bulacaklarını ve söz sahibi olacaklarını ifade etmiştir.

Dönmez, eserlerinde geleneksel unsurları sadece süsleme olarak değil, aynı zamanda kültürel bir direniş ve kimlikleri koruma aracı olarak kullanmıştır. Edebiyatını, geleneksel değerlerin ve kültürel mirasın korunması ve aktarılması için kullanmıştır. Yazar, geleneksel motifleri, sosyal hayattan alınan örneklerle ve halkın dilinden gelen ifadelerle zenginleştirerek, yerel renklerle süslemiştir. Bu yöntem, eserlerine sadece estetik bir değer katmakla kalmayıp, aynı zamanda okuyucuların kültürel kimliklerini ve geçmişlerini yeniden keşfetmelerine olanak sağlamıştır. Dönmez, halk deyişlerini kullanarak, toplumsal değerleri sanatı aracılığıyla

canlandırmış ve bu süreçte okuyucularına geçmişle bağlarını yeniden kurma fırsatı sunmuştur.

Dönmez'in eserleri, geleneklere olan bağlılığı teşvik etmek ve bu gelenekleri gelecek nesillere taşımak için bir araç olarak işlev görmüştür. Yazar, modernleşme ve küreselleşme gibi süreçlerin getirdiği değişimlere karşı bir karşı duruş sergileyerek, geleneklerin sadece geçmişin yadigarı olmadığını, aynı zamanda geleceğe yönelik rehberler olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda, Dönmez eserlerinin genç nesiller üzerinde özellikle önemli bir etkisi olmuş, onlara kendi köklerini anlama ve bu köklerden güç alarak modern dünya içinde anlamlı bir yer bulma yollarını göstermiştir.

Ömer Faruk Dönmez'in eserlerinde tasavvufî ve dinî unsurların derinlemesine işlenişi, Dönmez'in edebî dünyasının temelini oluşturur. Dönmez, tasavvufî geleneğin modern zamanlar içindeki sürekliliğini vurgulayarak, tekke ve dergahların günümüz dünyasında nasıl bir role sahip olduklarını ele almıştır. Bu yapılar, onun gözleminde, modernizmin etkilerinden muhafaza edilmiş, maneviyat ve içtenliği koruyabilmiş nadir mekanlar olarak öne çıkar. Dönmez, eserlerinde bu mekanların geçmişte olduğu gibi, bugün de topluma manevi rehberlik yapmaya devam ettiğini belirtmiştir.

Yazarın tasavvufî anlayışı, tek dinî motiflerle sınırlı kalmayıp, geniş bir terminolojiyi kapsar. Eserlerinde Allah inancı, peygamberler, melekler gibi itikadî kavramlar yanında ibadetlere de yer vermiştir. Bu kapsamlı dinî referanslar, Dönmez'in eserlerinin teolojik derinliğini artırırken, okuyucularına İslâmî geleneğin zenginliğini ve çeşitliliğini sunmuştur.

Dönmez ayrıca, İslâm'ın dört halifesine olan sevgi ve saygısını eserlerine taşıyarak, onların dinî hassasiyetlerini ve İslâm'a hizmetlerini ön plana çıkarmıştır. Bu, onun eserlerini sadece edebî yapıtlar olarak değil, aynı zamanda kültürel ve dinî bir miras olarak da önemli kılar. Halifelerin yaşamları ve hizmetleri, Dönmez'in anlatısında, İslâm toplumunun öz değerlerini yansıtan örnekler olarak işlev görür.

Ömer Faruk Dönmez, modern dünyaya mesafeli yaklaşmış olsa da değişen şartlarla birlikte geçmiş birikimlerin zaman zaman modern bir perspektifle yeniden değerlendirilebileceğini ima etmiştir. Bu değerlendirmelerin, geleneksel mirasın tamamen arka plana atılmadan yapılması gerektiği hissini okuyucularına aktarmıştır. Dönmez, geleneksel değerlerin korunmasının yanı sıra, bu değerlerin çağdaş bir bakış açısı ile harmanlanarak yeni ve özgün eserler yaratılmasının önemini vurgular. Bu yaklaşım, geçmişten gelen bilgileri sadece alıntılanmakla kalmayıp, onları günümüze uygun bir şekilde yeniden işlemeyi ve yorumlamayı gerektirir.

Dönmez'in vurguladığı gibi, yeni anlayışların ve eserlerin içeriğinin zengin ve dolu olması esastır. Bu, eserlerin sadece estetik bir değere sahip olmasının ötesinde, kültürel ve fikri bir derinlik sunmasını sağlar. Yazar, edebî eserlerin inşasında geçmiş örneklerden yararlanmanın önemini belirtirken, bu sürecin körü körüne bir taklit olmaması gerektiğine işaret eder. Ona göre, yaratıcılık ve yenilik, geçmişin mirasını anlamak ve bu mirası kendi zamanımızın ihtiyaçlarına uygun şekilde dönüştürmekle mümkündür.

Dönmez, kültürel ve edebî mirasımıza yabancılaşmadan, bu birikimi temel olarak yeni eserler üretmenin önemine vurgu yapar. Onun edebiyat anlayışında, geçmişin tecrübelerinden yararlanmak ve bu değerleri günümüzle harmanlamak hayati bir yer tutar. Bu süreç, geçmişin sadece tekrarı değil, aynı zamanda geleceğe yönelik bir köprü inşa etme çabası olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, Ömer Faruk Dönmez'in eserleri, gelenek, tasavvuf ve din gibi temel unsurları birleştirerek modern dünyanın etkilerini ele almıştır. Yazar, gençlerin geleneksel değerlere bağlı kalarak anlam arayışında bulunmalarını, din ve edebiyat kaynaklarından faydalanmalarını vurgulamıştır. Dönmez'in eserleri, geleneksel birikimimizi korumanın ve yeni ve özgün eserler üretmenin önemini anlatan değerli çalışmalardır.

KAYNAKÇA

- Akgül, Mehmet, “Modernlik Modernleşme; Postmodernlik, Sekülerleşme ve Din”. ***Din Sosyolojisi***. Editör. Niyazi Akyüz ve diğerleri. 181-209. Ankara: Grafiker Yayınları. 4. Basım. 2012
- Akkanat, Cevat. ***Gelenek ve İkinci Yeni şiiri***. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayıncılık 1.Baskı, 2002.
- Altunyay, Korhan. ***Hilmi Yavuz’un Şiirlerine Dini-Tasavvufi Edebiyat ve Edebiyat Açısından Bir Bakış***. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Araz, Hacer. ***Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitime Etkileri***. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Armağan, Mustafa. ***Gelenek***. İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992.
- Armağan, Mustafa. ***Gelenek ve Modernlik Arasında***. İstanbul: Timaş Yayınları, 3.Baskı, 2012
- Ateş, Süleyman. “Cüneyd-i Bağdadi”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***. 8/119. İstanbul: 1993.
- Ay, Arif. “Günümüz Türk Şiirine Genel Bir Bakış”, ***Mavera dergisi*** 14/159 (Mart 1990), 5-7
- Ayan, Dursun. “Aile ve Hukuk”. ***Aile Sosyolojisi***. editör. Aytül Kasapoğlu, Nadide Karkıner.213-235. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı.2011
- Ayvazoğlu, Beşir. ***Gelenekğin Direnişi(önsöz)***, İstanbul: Ötüken Yayınları,1996.
- Bayrakçı, Sami. ***Cüneyd Bağdadi, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri***. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Bezirci, Asım. ***İkinci Yeni Olayı***. İstanbul: Gözlem Yayıncılık,1986.
- Birişik, Abdulhamit. “Kur’an”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***. 26/383-388. Ankara: 2002.
- Birişik, Abdulhamit. “Sure”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***. 7/538-539. İstanbul: 2002
- Bulaç, Ali. ***Din ve Modernizm***. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Bulaç, Ali. ***Tarih, Toplum ve Gelenek***. İzmir: Akademi Yayınları, 1.Basım, 2007

- Bozkurt, Nebi. “Kitap”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/120. Ankara: 2002.
- Cebeci, Lütfullah. “İsrafil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/180. İstanbul: 2001.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 3.Basım, 1999.
- Cilacı, Osman. “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/529. İstanbul, 1994.
- Çetin, Halis. “Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 25/7 (Ocak 2003-2004), 11-40.
- Çetin, Nurullah. *Yeni Türk Şiirinde Gelenegin İzleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2012.
- Demir, Seyfettin. *Seza-i Karakoç’un Şiirlerinde Gelenek*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl üniversitesi, 2011.
- Demircan, Adnan. *Hazreti Ömer*. İstanbul: Ensar, 1.Baskı, 2021.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 34. Basım, 2020.
- Dönmez, Ömer Faruk. *Ab-ı Hayat 1*. İstanbul: İz Yayıncılık, 4. Baskı, 2023 .
- Dönmez, Ömer Faruk. *Bir Kitap Bir Balta*. İstanbul: İz Yayıncılık, 13.Baskı, 2021.
- Dönmez, Ömer Faruk. *Bir Yobazın Günlüğü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 6.Baskı, 2019.
- Dönmez, Ömer Faruk. *Dervişan*. İstanbul: İz Yayıncılık, 7.Baskı, 2020.
- Dönmez, Ömer Faruk. *Hamza*. İstanbul: İz Yayıncılık, 15.Baskı, 2021.
- Dönmez, Ömer Faruk. *Hep Aynı Hikâye*. İstanbul: İz Yayıncılık, 7. Baskı, 2021
- Dönmez, Ömer Faruk. *Ölü Bir Yazarın Anlattıkları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 5.Baskı, 2019.
- Dönmez, Ömer Faruk. *Rünya*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1.Baskı, 2022.
- Dönmez, Ömer Faruk. *Yolcu ve Burjuva*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1.Baskı, 2021.
- Efendioğlu, Mehmet. “Sahâbe”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 35/491. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

- Erol, Elvin Başhan. **Osmanlı Döneminde Nikah Törenleri ve Gelinlikleri**. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Eroğlu, Ebubekir. **Modern Türk şiirinin Doğası**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2.Baskı, 2005.
- Ejderoğlu, Şükran. **Yaratılıştaki Tekamül ve Hz. Âdem**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Gelişli, Yücel- Yazıcı, Elçin. "Ninniler ve Çocuk Eğitimindeki Önemi". **Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi** 1/1 (2016), 1-7.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. **100 Soruda Tasavvuf**. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1985.
- Güder, Nurcan Öznel. **Dastan-ı İbrahim Edhem**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- Güzel, Emine. **Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri**. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Harman, Ömer Faruk. "Cehennem". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. 7/225. İstanbul: 1993.
- Harman, Ömer Faruk. "İsa". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. 22/473. İstanbul: 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "Musa". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. 31/207. Ankara: 2020.
- Harman, Ömer Faruk. "Süleyman". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. 38/55-60. İstanbul: 2010.
- <https://edebistan.com/haberler/omer-faruk-donmez-le-soylesi>, Erişim: 05 Mart 2023.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Hadis". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. 15/27-28. İstanbul: 1997.
- Kara, Mustafa. **Tasavvuf ve Tarikatlar**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1.Baskı, 1992.
- Kara, Mustafa. "Tekke". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. 40/368-370. İstanbul: 2011.
- Kaymaz, Şerafettin. **Hız. Ebu Bekir'in Ridde Olaylarıyla Mücadelesinin İslamiyet'in Yayılmasına Etkisi**. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Kavaklı, Şekere. **Şeyh Galib Divanı'nın Dini ve Tasavvufi Tahlili**. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Kılavuz, Ahmet Saim. "Azrail". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. 4/350-351. İstanbul: 1991.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, çeviren. Hacı İnan. Ankara: Dua Yayıncılık, 2014.

Küçükçivri, Zerrin. **Fatma Barbarosoğlu'nun Eserlerinde Gelenek ve Modernizm**. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Macit, Muhsin. **Gelenekten Geleceğe**. Ankara: Akçağ Yayıncılık, 1.Baskı, 1996.

Marshall, Gordon. **Sosyoloji Sözlüğü**. çevirenler. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999

Mercimek, Kevser. **Kahramanmaraş Geleneksel Giyim Kuşamında Görülen Kadın Tepelikleri, Başlıkları ve Fesleri**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Mumcu, Ahmet. "Divan-ı Hümayun". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. 9/430-432. İstanbul: 1994.

Nasr, Seyyid Hüseyin. **Modern Dünyada Geleneksel İslam**. çeviren. Savaş Şafak Barkçın- Hüsamettin Arslan. İstanbul: İnsan Yayınları, 1989.

Nasr, Seyyid Hüseyin. **Bilgi ve Kutsal**. çeviren. Yusuf Yazar. İstanbul: İz Yayıncılık, 2001.

Pekmez, Aykut. "Takdim". **Yunus Emre Kitabı**. Editör Orhan Kemâl Tavukçu. 7-9. Ankara: Akçağ Yayınevi, 1.Baskı, 2017.

Pür, İlyas. **Yunus Emre'de Dini Hayatın Psikolojisi**. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Orhan, Abdullah. **İmam-ı Rabbani'nin Mektubatındaki Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi**. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018

Önkal, Ahmet. Bozkurt, Nebi. "Cami". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. 7/46. İstanbul: 1993.

Özdenören, Rasim. **Ruhun Malzemeleri**. İstanbul: İz Yayıncılık, 3.Baskı, 1999.

Sevinç, Gizem. **Türk İslam Edebiyatında İslamcı Mizah: Ömer Faruk Dönmez Romanları**. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

- Schimmel, Annemarie. *Tasavvuf Notları*. İstanbul: Sufi Yayınları, 2018.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İbadet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XIX/293. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Şahin, M. Süreyya. “Cennet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/374. İstanbul: 1993.
- Şevki Yavuz, Yusuf. Ünal, Zeki. “Cebrail”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/202. İstanbul: 1993.
- Şevki Yavuz, Yusuf. Çetin, Abdurrahman. “Ayet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/242. İstanbul: 1991.
- Şevki Yavuz, Yusuf. “Peygamber”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/257. İstanbul: 2007.
- Tanpınar Ahmet, Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 5. Baskı, 1998.
- Tokat, Orhan. *Yemini’nin Fazilet-Name Adlı Eserinde Hz. Ali Tasavvuru*. Batman: Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Topaloğlu, Bekir. “Ahiret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/543-544. İstanbul: 1988.
- Topaloğlu, Bekir. “Cehennem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/227-233. İstanbul: 1993.
- Toprak, Süleyman. “Münker ve Nekir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/14. İstanbul: 2006.
- Tözluyurt, Mehmet. *Kur’an’da Gelenek Kavramı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarık Kurumu Basım Evi, 8.Baskı, 1998.
- Uludağ, Süleyman. “Nefis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/526. İstanbul: 2006.
- Üzüm, İlyas. “Kıramen Kâtibin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/59. Ankara: 2002.

Yaşaroğlu, M. Kamil. “Namaz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/305. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Yurtsever, Sıddık. *Ömer Faruk Dönmez Anlatılarında Anlam Arayışı: Mizah ve Tasavvuf*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2021

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: Dede, Sezer

Uyruğu: T.C

ORCID: 0009-0006-9303-5369

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği	2017
Yüksek Lisans	Van Yüzünü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı	2024

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017/2019	Van- Tuşba	Öğretmen
2019/2024	Van- Erciş	Öğretmen

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Sezer DEDE
Öğrenci No	21920019003
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Programı	Yüksek Lisans
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	Ömer Faruk Dönmez'in Eserlerinde Geleneksel ve Dinî Unsurlar

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	118
İntihal Tespit Programı	Turnitin
Benzerlik Oranı (%)	4
Tarih	10/09/2024

* Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Danışman		Öğrenci
Adı Soyadı	Doç. Dr. Mehmet Halil ERZEN	Sezer DEDE
İmza		
		Tarih 10/09/2024